ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

1991

ҲАФТАЛИК 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

18 ОКТЯБРЬ № 42 (3146) ЖУМА

БУГУН ТОШКЕНТДА ЖУМҲУРИЯТ ЁЗУВЧИЛАРИНИНГ X ҚУРУЛТОЙИ ЎЗ ИШИНИ БОШЛАЙДИ

ИЖОДКОРЛАР БИЛАН МАСЛАҲАТ

АВВАЛ ХАБАР БЕРГАНИМИЗДЕК, Ўзбекистон Республикаси Президентининг жумҳуриятимизнинг таниқли ёзувчилари, шоирлари, адабиётшунос олимлари билан бўлган учрашувида мустақил Ўзбекистон ҳаёти олдида турган долзарб масалалар, уларнинг ечимлари хусусида фикр юритилди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳайъатининг биринчи котиби Одил Ёқубов ўзининг қисқача кириш нутқида ижод аҳллари, барча зиёлилар республикамиз мустақилликка эришганлигини катта қувонч билан кутиб олганликларини таъкидлади. Халқимизнинг бу орзуси рўёбга чиқишида зиёлиларнинг, хусусан ёзувчиларнинг ҳам ҳиссаси катта эканлигини инкор этиб бўлмайди. Қалам соҳиблари ҳамма замонларда ҳам ҳурлик, эркинлик ва мустақиллик тарафдори бўлиб келганлар. Жамият ва миллат манфаатлари йўлида жон фидо қилишга ҳам тайёр бу тоифа кишиларнинг овозига қулоқ тутилган жойда адолат ва ҳаловат қарор топган.

Одил Ёқубов жумҳурият ёзувчилари уюшмаси олдида турган муаммоларга алоҳида тўхталиб ўтди. Иқтисодда бозор муносабатларига ўтилиши туфайли ижодкорлар ғоят мураккаб аҳволга тушиб қолдилар. Адибларимиз асарларини китоб ҳолида нашр этиш шу қадар мураккаблашдики, буни ҳатто тасаввур ҳам қилиш қийин. Қоғоз нархининг бир неча баробар ошиши, нархлар бетўхтов кўтарилаётганлиги натижасида нашриётларимиз ўзларини ўзлари қопламай қолдилар. Ўрта ҳажмдаги битта асарни чоп этиш ноширларга неча ўн минг сўмлаб зарар келтирмоқда. Таъминот тақчиллиги, қимматчилик авж олган бугунги кунда ижодкорлар аҳолининг ғоят кам даромадли табақасига айланиб қолаётганлиги ачинарлидир.

Уюшма раҳбари ёзувчиларнинг моддий ва маънавий эҳтиёжларини қондириш ёмон аҳволда эканлигини, бу хусусдаги ҳужжатлар, сўровлар турли хил идора ва ташкилотларда неча ойлаб ётиб қолаётганини ҳам таъкидлаб ўтди.

Шоир **Муҳаммад Солиҳ** сўз олиб бундай деди:

— Зиёлилар жумҳурият раҳбариятининг мустақиллик йўлидаги ҳаракатларини қатъиян қўллаб-қувватлайдилар. Бугунги долзарб вазифа— Ўзбекистоннинг Иттифоқ таркибидан чиқиши ёки чиқмаслигини аниқлаш эмас, мустақилликни мустаҳкамлашдан иборат,—деди у. — Иқтисодий ҳамкорлик ёки иттифоқ зарур ва биз буни тан оламиз. Аммо, фикримча, умри тугаган эски Иттифоқ сиёсий жиҳатдан қайта тикланадиган бўлса ва биз бундай сиёсий иттифоққа қўшиладиган бўлсак, унда ўзимиз эълон қилган мустақиллик принципларига зид иш қилган бўламиз.

Мустақилликка қарши қўпорувчилик ҳаракатлари ўзимизда ҳам, Россия томонидан ҳам бўлиши мумкин. Иқтисодий танглик бунданда ёмонлашуви эҳтимолдан холи эмас. Халқ бунга тайёр.

Танқидчи **Норбой Худойберганов** ўз сўзида ижод эркинлиги масаласига тўхталди. Сўз, матбуот эркинлиги таъминланмаган жойда тараққиёт бўлиши мумкин эмас. Бизда бу масалаларга энди-энди эътибор берилмоқда. Аммо янги ташкил этилган, ҳали бир йил ҳам умр кўрмаган «Мулоқот» журналининг тақдири кишида хавотир уйғотади. Адолатли танқиддан мутлақо чўчимаслик керак. Муҳаррирларга тазйиқ ўтказиш, юқоридан туриб буйруқ бериш даврлари ўтди. Марказий матбуотнинг республикадаги аҳволни бузиб кўрсатувчи чиқишларига эса кескин зарба беришимиз керак.

Шоир **Жамол Камол** мустақиллик эълон қилинган куни халқимиз тарихидаги энг порлоқ кунга қиёслади. Мустақилликка эришдикми, энди орқага қайтиш, иккиланиш мутлақо мумкин эмас. Иғволар бўлиши, фитналар уюштирилиши мумкин. Аммо биз бир ёқадан бош чиқарсак, ҳамфикр бўлсак, халқимиз билан бирга олдимизда турган ҳамма қийинчиликларни енга оламиз. Ҳозир бўлинадиган, гина-кудурат қиладиган вақт эмас. Тарихдан аёнки, мустақил давлат тузиш имкониятидан турли халқлар турлича фойдаланганлар. Миллий давлат шаклу шамойилини барпо этиш йўлида бирлашганлар ўз мақсадларига етганлар, шахсий манфаатларини устун қўйганлар, бўлинганлар эса омад қушини қўлларидан бой беришган.

Биз бугун бир тану бир жон бўлиб мустақилликка хизмат қилмоғимиз лозим.

Шоир **Мирза Кенжабоев** республикада олиб борилаётган кадрлар сиёсатига нисбатан ўзининг кескин танқидий муносабатини билдирди. Кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишда хато ва камчиликларга йўл қўйилмоқда. Бугунги кун талабларига жавоб бермайдиган, Иттифоқда, дунё миқёсида юз бераётган инқилобий ўзгаришлардан бехабар, жамиятнинг бугунги маънавий-руҳий ҳолатини ҳис этмайдиган раҳбарлар мавжуд. Республика парламенти ёмон ишламоқда. Энг муҳим қарорлар қабул қилинаётган пайтда, миллат тақдири билан боғлиқ қадриятлар муҳокама қилинаётганида мудраб ўтирадиган «халқ вакиллари» фаолиятини қандай баҳолаш мумкин?

Республика телевидениеси ишида жиддий нуқсонлар мавжуд.. Унинг структураси тамомила қайтадан кўриб чиқишга муҳтож. «Маърифатнома», «Олтин бешик» каби халққа манзур бўлган қатор кўрсатувлар тўхтатиб қўйилганлигининг боиси нимада? Республика Маданият вазирлиги фаолияти ғоят суст. Нотиқ бугунги куннинг долзарб вазифалари қаторида эркин матбуот марказини тузиш, Боймирза Ҳайит, Вали Қаюмхон каби ватандошларимизнинг ҳақ-ҳуқуқларини тиклаш, Республика Конституциясини қайтадан кўриб чиқишни таклиф этди.

Шоир **Усмон Азимов** мустақиллик масъулиятларига тўхталди. Мустақиллик — бу энг аввало эркинликдир, деди у. Аммо эркинлик чегарасиз бўлмайди. Мустақиллик йўлидан борар эканмиз, ҳар бир киши маълум бир масъулиятни бўйнига олиши, ошкоралик меъёрларидан чиқиб кетмаслиги керак. Масъулиятсизлик билан айтилган битта сўз ёки ибора ишимизга катта зарар етказиши мумкин.

Давоми иккинчи бетда

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ПЛЕНУМИ

Кеча Ўзбекистон Республикаси Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг навбатдаги пленуми бўлиб ўтди.

Пленум қатнашчилари жумҳурият ёзувчилари X қурултойини ўтказиш билан боғлиқ бир қатор масалаларни кўриб чиқдилар. Қурултой кун тартиби, «Ўзбекистон адабиёти 1986—1990 йилларда» мавзуида бошқарув номидан қилинадиган маъруза, уюшма тафтиш комиссиясининг ҳисоботи, уюшма Устави ва қурултой ишининг бошқа материаллари юзасидан фикрлашиб олинди.

21 ОКТЯБРЬ—ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ДАВЛАТ ТИЛИ ТЎҒРИСИДАГИ ҚОНУН ҚАБУЛ ҚИЛИНГАН КУН

Она тилимизнинг эътибори ошиб, унга Давлат тили мақоми берилганига икки йил тўляпти. Кўпминг сонли муштарийларимизга маълумки, тилимизнинг бундай олий мақоми учун кураш анча аввал бошланган эди. Хусусан, 1988 йилнинг 25 декабрида ҳафталигимизда илк бор «Тилга эътибор — элга эътибор» рукни билан бир саҳифа мақола берилиб, тилимизнинг қадрини ошириш учун чинакам курашга катта тўлқин берилганлиги уларнинг ёдида. Халқимизнинг турли қатламлари томонидан кенг қўллаб-қувватланган бу ҳаракатнинг натижаси хайрли бўлди. Бугун ҳаммамизнинг юзимиз ёруғ: энди олий ҳокимият мажлислари тўлиқ ўз тилимизда ўтмоқда, қишлоқдан келган деҳқон ўрис тилини билмаганидан бир бурчакда қисилиб ўтиргани йўқ, кўнглидагини бемалол ўз она тилида айтаётир. Боғчалар, мактаблар, олий ўқув юртларида тилимиз ўз ўрнини топиб бормоқда. Халқнинг йиллар оша сиқилиб, ўзлигини йўқотар даражага келган тил дарёси кенг ўзанга чиқди. Ўзбек тили Давлат тили бўлиши керакми ёки йўқми, у бунга қодирми, деган арзир-арзимас баҳс-мунозаралар, айрим сиёсатдон олиму ёзувчиларимизнинг иккиланишлари, ғирромликлар, тилимизга пана-панадан отилаётган тошлар ортда қолиб, она тилимизнинг рутбаси ошгани нақд бўлди.

Бу йўлда эришилган ўзгаришлардан ҳар қанча суюнсак арзийди. Бироқ қонунни рўёбга чиқаришда эришган ютуқларимиздан нечоғлик мақтанмайлик, қон-қонимизга сингиб кетган лоқайдлик, ўзибўларчилик ҳамон тилимизнинг ўз мавқеини тез ўнглаб олишига халақит бериб турибди. Бу ҳол, айниқса, қуйи идоралар, турли тоифадаги раҳбарлар ишида сезилмоқда. Ҳамон почта-телефон, турли маълумотномалар ишида, темирйўлу аэрофлот хизматларида тилимизнинг қонуний мавқеи сезилмаяпти. Ҳамон Давлат тилида кўрсатувлар олиб борувчи Ўзбекистон ойнаи жаҳонини кўнгилдагидек томоша қилиш учун миллионлаб қишлоқ меҳнаткашлари харажат тортиб қўлбола антенналар қуришга мажбур. Негаки, савдо дўконларимиздаги Тошкент самолётсозлик бирлашмаси чиқараётган антенналар фақат энг кучли тасвир узайтиргичлар орқали берилаётган Марказий телевидение кўрсатувларига мўлжалланган. Эҳ-ҳе, айтаверсангиз ҳали тил ва миллий ҳуқуқ билан боғлиқ дарду орзуларимиз беҳисоб.

Тўғри, жумҳуриятимизнинг аввалги Давлат мақомида бу йўлда муайян тўсиқлар, ғовлар бор эди. Энди эса, она Ўзбекистонимиз мустақил бўлди. Бинобарин, Давлат тили ҳақидаги қонунни рўёбга чиқариш, унинг айрим моддаларида кўрсатилган муддатларни асоссиз чўзиб юбормаслик учун нақд имкониятлар вужудга келди. Шу имкониятлардан фойдаланайлик.

Кўпминг сонли ўқувчиларимизни — она тилимизнинг Давлат мақомини олишини ёқлаб ўзларининг хат ва шошилинч хабарномаларини йўллаган, ўткир мулоҳазалари орқали зиёлилар билан баробар курашган барча муштарийларимизни Давлат тили ҳақидаги қонуннинг икки йиллиги билан чин дилдан қутлаймиз. Қонунимизнинг амалда рўёбга чиқиши учун курашда, умумхалқ сафарбарлигида уларни икки йил аввалги жўшқинликлари, саъй-ҳаракатлари тарк этмаслигини тилаймиз. Тилимизнинг қадр-қимматини ошириш ҳар биримизнинг ҳушёрлигимиз, уйғоқлигимиз, ғайрат-шижоатимизга боғлиқ.

Ушбу суратлар қурултой бошланиши арафасида олинган: юзларда ўйчанлик, ёруғлик ва табассум. Зеро, жиддий ижодий баҳслар олдинда. Қурултой сўнгида ҳам ушбу ҳолатни кўриш нақадар яхши: юзларда ўйчанлик, ёруғлик ва табассум.

С. МАҲКАМОВ суратга олган

Ирисали ТОШАЛИЕВ

МИЛЛАТНИНГ ТИРИКЛИК ТИМСОЛИ

ОНА ТИЛИ МАҚОМИ. ОНА СЎЗ МАРТАБАСИ. Тил мақоми миллий ўзликни фаҳмлаш ва ардоқлашнинг азалдан маълум мезони. Инсон маънавияти ва лисон маданияти уйғунлигининг замирида ҳам мана шу мезон бор. Чунки тилимиз мавқеининг авжи асосида миллий маданиятимизнинг мавжи ётади. Тилшунос олим И. Тошалиев мақоласи она тилимиз муаммоларига бағишланган.

ТИЛ МАҚОМИ деган мартабани қўл кўтариб, овоз бериш билан қарор топтириб бўлмайди. Унга барча нутқ аҳлининг фаол ва онгли ҳаракати, она тилга фарзандларча меҳру муҳаббати туфайлигина эришиш мумкин. Шоир Мирпўлат Мирзаев ёзганидай:

Менга ифтихордир на мулк, на бисот,
Аммо сиздан мерос буюк тилим бор,
Онажон, у менга — тириклик, ҳаёт,
Онам тили дея қилгум ифтихор!
Юртим, элим, тилим демас бўлсам мен,
О, арзир — яшашдан кўра ўлсам мен!

Дарҳақиқат, она тили деб аталмиш бу буюк ҳилқат ота-боболаримиздан қолган бебаҳо мерос. Замонлар оша улуғлашга, ардоқлашга муносиб, эъзозу эҳтиромга, меҳру муҳаббатта мунтазир мерос бу! Ўзбек халқининг узоқ ўтмиши, бугунги ҳаётию, эртанги истиқболи мужассамлашган тилда миллатнинг миллий-маънавий руҳи, маданий, маърифий қиёфаси бутун мураккаблиги билан намоёндир.

Она тили она сути, она алласи билан томир-томирларга сингиб кетган, кишининг руҳига, кайфиятига, хулқ-атворига ва урфу одатига айланган тил. Ҳазрат Мир Алишер Навоий таърифлари билан айтганда, она тили ўликка жондан нишон берувчи ва жонга жонондан хабар элтувчидир. Она тили — инсоният ва ҳаёт чамани лоласининг япроғи, сўз инжулари эса унинг шудрингидир.

Шу боис ундан шарифроқ, ундан ардоқлироқ ўзга тил йўқ инсон фарзанди учун. Тилимиз — дилимиз демоқлик ҳам шундан.

Сўзга иқтидорли ва эътиборлилар учун она тили кучу қудрат манбаи, нафосату фасоҳат намунаси. Шоир тавсифида, тил, сўз— дуру гавҳар, унинг дарёси— кўнгил. Дарёдаги гавҳар ўз жилвасини ғаввос туфайли намойиш қилганидай, тил ҳам ўз қудрати ва нафосатини нутқ аҳли воситасида зуҳур этади.

Давоми еттинчи бетда

ЯНГИ НАШРИЁТ

Ўзбекистон Республикаси Матбуот давлат қўмитаси шу йилнинг июнь ойида Тошкент вилоят ижроия қўмитаси матбуот бошқармаси қошида хўжалик ҳисобидаги «Наврўз» нашриётини ташкил этишга қарор қилган эди.

Ўз олдига жумҳуриятимизда бадиий адабиёт нашрини яхшилаш, ёш носирлар ва шоирлар, адабиётшунослар ва танқидчилар ижодини кенг оммалаштиришни мақсад қилиб қўйган «Наврўз» нашриёти ўз фаолиятини бошлаб юборди.

«Наврўз» нашриёти асосан Тошкент вилояти ва шаҳрида яшовчи ёш, адабиёт майдонига эндигина кириб келаётган ижодкорлар асарларини чоп этади. Нашриёт, шунингдек, бошқа ёшдаги ижод аҳллари билан ҳам турли жанрлар бўйича шартнома тузиш ниятида. Бундан ташқари жамоатчиликда катта қизиқиш уйғотган асарлар ҳам нашр этилади.

«Наврўз»нинг ўзига хос томонларидан бири — китоблар муаллифлар ҳисобидан нашр қилинади. Бозор иқтисодиёти шароитидаги бу янги тажриба қанчалик ўзини оқлашини, албатта, ҳаётнинг ўзи кўрсатади.

Аммо ноширлар кўзда тутган мақсад ҳақиқатан хайрли: ёш қалам эгаларига ёрдам бериш, уларни халққа танитиш. Бу борада нашриётнинг режалари улкан. Ишлаб чиқиш жараёнида ва маҳсулотни тарқатиш билан боғлиқ харажатлардан ортиб қолган фойда ёш ижодкорларни моддий ва маънавий рағбатлантиришга сарфланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони

Х. ТЎХТАБОЕВ, Ў. Р. УМАРБЕКОВ, Ш. ХОЛМИРЗАЕВ ЎРТОҚЛАРГА «ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ЁЗУВЧИСИ» ФАХРИЙ УНВОНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбек адабиётини ривожлантиришдаги катта хизмати, юксак бадиий асарлар яратгани, ижтимоий ҳаётда фаол қатнашгани учун қуйидагиларга **«Ўзбекистон халқ ёзувчиси»** фахрий унвони берилсин:

Худойберди ТЎХТАБОЕВ — «Ёш куч» журналининг бош муҳаррири:

Ўлмас Раҳимбекович УМАРБЕКОВ — ёзувчи;
Шукур ХОЛМИРЗАЕВ — ёзувчи;

Ўзбекистон Республикаси Президенти **И. КАРИМОВ**

Тошкент шаҳри, 1991 йил, 10 октябрь

Иброҳим РАҲИМ, Ўзбекистон халқ ёзувчиси

АДАБИЁТ ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИНИНГ ўнинчи қурултойи жамиятимиз тараққиётининг энг масъул даврида, қайта қуришнинг чигал чорраҳасида адабий ҳаракатимиз янги босқичга қадам қўйган қайноқ бир вазиятда иш кўради. Шу сабабдан бу қурултойимиз ўзбек ижодкорларимизнинг навбатдаги анжуманларидан эмас, балки у бутунлай янгича қарашлар ва талаблар, адабиётимизнинг шўро даври фаолиятини маънавий-фалсафий таҳлил назаридан ўтказадиган, айрим пуч назариялардан воз кечиб, жами қадриятларимизни тиклаб, асл миллий бадиий ижодга йўналиш берувчи йиғини бўлмоғи лозим.

Бугунги шароитда нималардан воз кечамиз? Нималарни сақлаб қоламизу, нималарни қайта тиклаймиз ва нималарни улуғлаймиз? Ўнинчи қурултойимиз ана шу масалаларга очиқ-ойдин ва дангал жавоб бериши керак бўлади.

Адабиёт жамият ҳаётидан ажралиб яшай олмайди, жамият дарди, халқ дарди адабиётнинг ҳам дарди. Шу жиҳатдан шўро жамиятимиз, у билан бирга шўро адабиётимиз босиб ўтган йўлга бир назар ташлаб олайлик.

Шўро адабиёти, шу жумладан ўзбек шўро адабиёти етмиш уч йил Октябрь инқилобини улуғлаб, мадҳ қилиб келди. Бу инқилобнинг мадҳ қилса, арзигулик ғояси бор эди: фуқароларга — озодлик, ишчига — корхона, қисқа иш куни, деҳқонга — ер, косибга — ҳунар эркинлиги, зиёлига — ижод, фикр, сўз эркинлиги, халққа — умумҳуррият ваъда қилган эди. Шунинг учун халқимиз инқилобни қўллаб-қувватлади. Адабиётимиз инқилобни ёқлаб чиқди, шоирларимиз аввалига «инқилоб эрса, ажаб эрмас» деб уни кутди, сўнгра «Яша, шўро!» деб қутлади. Унинг яхши оқибатларига катта умид боғлади.

Натижа қандай бўлди? Октябрь инъом этган фабрика ва заводлар ишчилардан тортиб олиниб «давлат капитализми» қўлига берилди. «Давлат — халқники, демакки, саноат умумхалқ мулки бўлди», дедик, қувондик.

Инқилоб ер ислоҳоти ўтказиб, деҳқонларга ер-сув, отулов берди. Деҳқонлар «Яша Шўро!» дедилар. Бироқ кўп ўтмай ер-сув, от-улов деҳқон қўлидан тортиб олиниб, кўпчилик ихтиёрига берилди. Бундан норози бўлган деҳқон қулоқ қилиниб, Сибирга сургун қилинди. «Синфий адабиётимиз» халқни боқаётган асл деҳқонларни ҳимоя қилолмади. Аксинча, бу ноинсоф қонунсизликни қувватлаб асарлар ёздик. Иложимиз йўқ эди. Бу ҳақда салгина дадиллик кўрсатиб ҳаққоний овоз чиқарган Чўлпону Фитрат сингари ҳақиқатчи ёзувчилар қулоқлар қаторида битирилдилар.

Улуғ Октябрь инқилоби туфайли мамлакатимиз, Ўзбекистонимиз индустриялашди. Тошкентда, Чирчиқда, Қўқонда Зарафшонда, Бекободу Оҳангаронларда корхоналар қурилди. Яхши бўлдими, ёмон бўлдими? Яхши ҳам бўлди, ёмон ҳам бўлди. Нега? Ўзбек ери саноатлашди, миллий ишчи-инженер пайдо бўла бошлади. Бу яхши! Аммо индустриялаш сиёсати шовинистик мақсадни кўзлади. Саноатимиз ярим хом ашё саноати, Ўзбекистонга бефойда, ҳатто зарар етказувчи кимё саноати қилиб қурилди. Чанги, заҳари Ўзбекистонда қолади, маҳсулоти марказий районларга кетади. Маҳсулоти ўша ёқда пул бўлиб, даромади ўша ёқда қолади. Адабиётимиз кейинги вақтларгача бунга бефарқ қаради, унга қарши бонг урмади.

Деҳқончилигимиз маҳсулоти ҳам ўзимизга бегона. Жамиятдаги меҳнат тақсимотида пахта мустақиллигини таъминлаш ўзбеклар зиммасига тушди. «Оқ олтин»имизнинг ҳам меҳнати, чанги, тивити бизда қолади-ю, момиғи, матоси марказга кетади, пировард даромади ҳам ўшаларники. Олтин, газ, пилла, қоракўл бойлигимиз ҳам ўша ёққа бориб пул бўлади. Шу сабабдан буюк мамлакатнинг кичкинаси, бой давлатнинг камбағал-бечораси бўлиб қолганмиз, тақдирга тан бериб, мўмин бўлиб аранг юрибмиз. Бу тенгсизликдан, қулликдан воз кечишимиз керак, деган уламоларимиз, доно иқтисодчиларимиз, дунёга машҳур Ҳабиб Муҳамедов, Олим Аминовларимиз не кунларни кўрмадилар ва охири маломатдан ўлиб «қутулди»лар.

Адабиётда партиявийлик ва ғоявийлик назарияси майдонга чиқди ва бу жанг майдонида Абдулла Қодирий, Усмон Носир ва Шайхзодалардан айрилдик. Шукрулло, Шуҳрат, Саид Аҳмад, Ёнғин Мирзо, Восит Саъдулла сингари ёзувчиларимиз ҳибсга олиниб, азоб-уқубатга мубтало қилинди.

Давоми иккинчи бетда

ШУКРУЛЛОГА

Ёшларга дедингиз, устод, юракдан:
Умидим сизлардан, яшарсиз ёниб.
Бизларни ўткарди даврон элакдан,
Бизларнинг авлодга бўлмас ишониб...

Халққа тенгдошларим берурми имдод,
Бири худпарасту, бири булҳавас.
Ҳали туғилмаган Сиз кутган авлод,
Бизнинг авлодга ҳам ишониб бўлмас...

Юсуф ЖУМАЕВ

4 БЕТ.

МАДАНИЯТ МАРКАЗИ ОЧИЛДИ

Хўжанд вилоятининг Конибодом туманида ўзбеклар Маданият маркази қўмитаси таъсис этилди.

Таъсис мажлисини Конибодом шаҳар кенгаши раиси ўринбосари Юнус Ёдгоров кириш сўзи билан очиб, туманда яшовчи 54 мингдан зиёдроқ ўзбекларни бу қутлуғ кун билан муборакбод қилди. Иқтидорли шоир Музаффар Зулфиқоров минг йиллар давомида аҳил яшаб келаётган конибодомлик ўзбеку тожикларнинг ҳамдўстлиги, марказнинг мақсад ва вазифалари ҳақида гапирди.

Тожикистон жумҳурияти ўзбек Маданият марказининг масъул котиби Н. Фахриддинов, Хўжанд Давлат дорулфунунининг профессори, вилоят ўзбек Маданият марказининг раиси Ҳ. Пўлатов жумҳуриятда истиқомат қилаётган ўзбекларнинг маънавияти, миллий урф-одатлари, анъаналарини сақлаб қолиш ва янада юксалтириш, қардош Ўзбекистондаги ҳамдиллари билан яқин алоқада бўлиш йўллари ҳақида гапирдилар.

Янги ташкил этилган туман ўзбек Маданият маркази раислигига Музаффар Зулфиқоров, шаҳардаги педагогика билим юрти директори Раъно Жўраева раис ўринбосарлигига, «Садои Конибодом» туман рўзномасининг ўзбек бўлими мудири Мақсуд Жўра марказ масъул котиблигига сайланди.

Шунингдек, таъсис мажлисида айрим муаммолар ҳамда уларни бартараф этиш йўллари ҳақида ҳам гапирилди. Мажлис қатнашчилари яқинда бўладиган Тожикистонда истиқомат қилувчи ўзбекларнинг I жумҳурият қурултойига вакиллар сайлашди.

Мақсуд НУРБЕК

АМЕРИКАДАГИ МАХСУС МУХБИРИМИЗ ХАБАР ҚИЛАДИ

УМУРЗОҚ ОТАНИНГ ВАШИНГТОНДАГИ НАБИРАЛАРИ

Ўзбеклар ва дунё

ВАҚТИ КЕЛИБ НАБИРАЛАРИ Американинг машҳур кишилари бўлиб етишиши марғилонлик Умурзоқ отанинг тушига ҳам кирмаган бўлса керак...

Ота иккинчи жаҳон урушидан аввал оламдан ўтган эди. Йигирма ёшли ўғли — мактаб ўқитувчиси Рўзимат Умурзоқов унинг маъракаларини эл қатори ўтказди. Шу сабаб бўлди-ю, «диний маросимлар» ўтказишда айбланиб, комсомолдан ўчирилди. Ҳақиқат излаб Москвагача борган ёш ўқитувчи ўша ерда анча вақт қолиб кетди. Гарчи ўз мақсадига эришган — комсомолга тикланган бўлса ҳам, айрим ақли расоларнинг маслаҳатига кириб, вақтинча СССРнинг Оврупо шаҳарларида, кейинчалик Украинада ишлаб юрди. Шу орада уруш бошланиб, у яшаб турган ерлар душман томонидан қуршаб олинди. Фарғона водийсида барчага таниш бўлган Умурзоқ отанинг ўғли шу тариқа Ғарбга ўтиб қолди. У кейинчалик Рўзи Назар исми билан фаолият кўрсата бошлади: мақолалар ёзди, маърузалар қилди, халқаро йиғинларда қатнашди, Ўрта Осиёга оид китоблар чиқаришга бош-қош бўлди...

СУРАТДА: Эркин Назар, Хайрулла Исматуллаев ва Рўзимат Назар

1990 йил кузида мен Висконсин штати маркази Мэдисон шаҳрида ўтказилган бир халқаро йиғилишда Рўзимат ака билан танишдим, анжуманда у билан бирга қатнашдим. Шу аснода бу тиниб-тинчимас, 73 ёшга кирган бўлишига қарамай, ўта ғайратли ва хушчақчақ ватандошимиз ҳаётига қизиқиб қолдим. Вашингтонда бўлганимда, унинг уйига бориб, оила аъзолари билан юз кўришдим. Рўзимат аканинг бой кутубхонаси, ўзларига тегишли шахсий ҳужжатлар менинг ихтиёримга бериб қўйилди. Унинг ҳаётини ўрганганим сайин ўттизинчи йиллардан бошланган фожиали манзаралар кўз олдимда равшан гавдалана бошлади.

Рўзимат ака мураккаб, оғир ҳаёт йўлини босиб ўтганлар: Олмония ва Туркияда яшаганлар, ҳозир оилалари, ўғил-қизлари билан Вашингтонда. Дунёнинг деярли барча мамлакатларида бўлганлар, бир неча тилларда бемалол гаплаша оладилар, жаҳон матбуотини, айниқса, СССР матбуотини ҳар куни кузатиб борадилар. Мамлакатимиздаги бирор рўзномада диққатга сазовор мақола чиқиб қолса, дарҳол қўнғироқ қилиб, «ўқидингизми?» деб сўрайдилар ва ўз фикрлари билан ўртоқлашадилар.

Рўзимат аканинг ўғил-қизлари ҳар қандай ота-она ҳавас қилса арзийдиган фарзандлардир. Улардан бири Эркин Назар билан мен шу йил март ойида танишдиму йўқотган ҳамфикримни топиб олгандек кўнглим ёришиб кетди. Эркиннинг чуқур билимга эгалиги, камтарлиги, ўнга яқин хорижий тилларни мукаммал билиши, бироқ ўз тилини — ўзбек тилини севиши, уни улуғлаши диққатимни ўзига жалб қилди. У олмон, инглиз, турк тилларини ўзбек тилидек аъло даражада билади, араб, форс ва испан тилларида қийналмасдан гаплаша олади. Ҳозир ўрис тилини ўрганяпти. Ўз меҳнат фаолиятини 1971 йили АҚШнинг Шимолий Виржиниа штатида атроф-муҳитни ҳимоя қилиш ишлари билан бошлаган. 1975 йили Қоҳирадаги дорулфунунга ўқишга кириб, шаҳар қурилишида уй-жой муаммолари ва сўфийлик таълимотидан сабоқ олган. Мен Эркиндан нима учун айнан Мисрга бориб ўқиши сабабини сўрадим. Саволимга: «Биринчидан, Қоҳира дорулфунуни Шарқда яхши олий ўқув юртларидан бири саналади, иккинчидан, Шарқни англаш учун, сўфийликни тушуниб етиш ҳамда араб тилини мукаммал билиш учун бу муҳим эди», деган жавоб олдим.

Эркин тўққиз йил Туркиянинг Анқара, бир йил Истанбул шаҳарларида истиқомат қилган, турк тили, тарихи, маданиятини синчиклаб ўрганган, 1976—77 йиллари у ерда инглиз тилидан дарс ҳам берган. 1981 йили АҚШдаги машҳур Массачусетс дорулфунунининг сиёсий иқтисод факультетини муваффақиятли битириб, илмий даража олган. 1988 йилгача Вашингтонда жойлашган уй-жой ширкатида режалаштирувчи бўлиб ишлаган. Сўнгги пайтларда эса Ўрта Осиёга оид маслаҳатлар берувчи ширкатда («Сентрал Эйшан аффеарз консултантс») шу ташкилот бошлиғининг ёрдамчиси вазифасида хизмат қиляпти. Бу ширкат АҚШ ва бошқа мамлакатлардаги Ўрта Осиё жумҳуриятлари билан маданий, иқтисодий алоқа ўрнатмоқчи бўлган шахслар ҳамда ташкилотларга маслаҳатлар беради.

Эркин Эрон, Кипр, Исроил, Эквадор, Венесуэла, Колумбиа каби мамлакатларда ҳам бўлиб, у ерлардаги маданий ва иқтисодий ҳаёт билан танишган. Унинг онгли ҳаётида Ўрта Осиё жумҳуриятларига, ўз ота-боболари юртига қизиқиш ҳамиша асосий ўринни эгаллаб келган. Доимо: «Нима қилсам, ўз халқимга ёрдам бера олишим мумкин?» — деган ўй билан яшайди.

МАЪЛУМКИ, ЎЗБЕК АЛИФБОСИ ҳам ўзбек зиёлиси каби 20-йиллардан бери жафо чекиб келмоқда: 1923 йили араб алифбосига асосланган эски ёзув қисман ислоҳ қилинди, 1929 йили ўзбек ёзуви тўққиз унлига асосланган лотин алифбосига ўтди, 1935 йили беш унлига асосланган лотин ёзуви қабул қилинди ва ниҳоят 1940 йили ўрис алифбоси ўзбек ёзувига асос қилиб олинди. Оқибатда ҳозирги кунга келиб, энг ноқулай ёзувлардан бири бўлиб қолди. Шунинг учун ҳам ёзувимиз, алифбомизни фақат талабалар эмас, балки ўзларини тилшунос деб юрувчи мутахассислар ҳам яхши билишмайди.

Эркин Назар ана шуларни инобатга олиб, барча ўзбек алифболари учун компютер программаси ишлаб чиқди. Бу программа асосида хоҳлаган компютерда барча турдаги (араб, лотин, кирилл) алифболар билан ёзиш мумкин. Жуда қулай, ўта осон. Эркиннинг алифболар программаси қабул қилинса, илмий китоблар, луғатлар чиқаришданоширлар олдида «Бу ҳарфларни қаердан топдим?» деган муаммо кўндаланг бўлиб турмайди. Турли алифболарга асосланган матнларни бир компютерда териб, шу компютер орқали истаган нусхада босиб чиқариш мумкин.

Эркин ўзи яратган программани дастлаб «Ўзбек-туркий тили алифбоси» дарслигини нашр этишда қўллади. Мазкур алифбо китоби Эркиннинг биринчи ноширлик ишидир.

Эркин Назарнинг орзуларидан бири ота-боболари киндик қони тўкилган ўлкани тавоб этиш эди. Шу йил июнь-июль ойларида Ўзбекистонни кўришга муяссар бўлди. Мен унинг сафар чоғида олган олам-олам таассуротларини эшитдим. У ҳозир Ўзбекистон билан АҚШ ўртасида маданий, иқтисодий алоқалар ўрнатиш режаларини тузмоқда. Ўзбекистонга тезлик билан иқтисодий, технологик кўмак кўрсатиш мақсади билан яшамоқда. У сингари нияти пок кишиларга эса Ўзбекистон ҳамиша муштоқ.

Рўзимат аканинг қизи Зулфия ҳақида ёзиш анча қийин. Бир мақолада унинг қаламига мансуб ишларни ҳатто номма-ном санаб чиқиш ҳам машкул.

Зулфия турмушга чиққан, бир ўғли бор. Ўзи иқтисодчи олима, АҚШ ва жаҳон иқтисодига оид кўплаб мақола, илмий иш, китоблар муаллифи. Шу йил март ойидан бошлаб АҚШ кутубхоналаридан ўзим йиққан Зулфиянинг илмий ишлари ва мақолалари юзга етади.

Унинг ёзганлари билан танишиб чиқиб, аввал ғурурландим: ахир ўзбекдан жаҳон иқтисодини ҳам таҳлил қила олишга қурби етадиган олима чиқиши мумкин эканку! Сўнг афсусландим: нечун шу кунгача биз ўзбекистонликлар АҚШнинг етук иқтисодчи олимаси бўлиб етишган, ўзбекдан чиққан Зулфия Назарни билмаймиз?

Зулфия 1947 йил, 17 августда Олмониянинг Розенхайм шаҳрида туғилган. 1968 йилгача Мюнхен дорулфунунининг адабиёт факультетида ўқийди, 1970 йили Антиох коллежида адабиёт бўйича бакалавр илмий даражасини олади. Сўнгра турли журналларда адабий ходим бўлиб ишлаган. Лекин иқтисодга қизиқиши уни Нью-Йорк дорулфунунининг иқтисод факультетига етаклайди. 1976 йили шу факультетда илмий даража олади. 1977 йилдан 1981 йилгача дорулфунун қошидаги Иқтисодий тадқиқотлар институтида илмий ходим лавозимида ишлайди. 1981—82 йиллари институтнинг ёқилғи бўйича директори, 1982—83 йиллари эса «Контрол Дата Корпорейшн» номли марказда катта иқтисодчи бўлиб ишлайди. Мана шу ташкилотда янгилик кашф этган — Қўшма Штатларнинг бизнес бозорлари учун регионал иқтисодий модел яратган Зулфия бўлади.

1983—90 йиллари Зулфия АҚШнинг етакчи матбуот органлари («Форчун», «Дайжест», «Икономик аутлук», «Ю. ЭС. энд Уорлд Рипорт»)да иқтисодий шарҳловчи бўлиб ишлаб, ўз услубини такомиллаштирди, ўз мактабига асос солди.

Қўшма Штатларнинг ҳукуматга яқин турувчи энг муҳим ҳамда жуда катта таъсирга эга рўзномаларидан бири «Нью-Йорк Таймс» саналади. Бу рўзнома билан ғарбий дунёда барча ҳисоблашади. Ана шу рўзнома Зулфия Назарни шу йил январь ойида ишга таклиф қилиб, АҚШ ва жаҳон иқтисодини кузатиб боришни топширди. Март ойидан бошлаб рўзномада Зулфиянинг иқтисодга оид кўплаб мақолалари чиқа бошлади.

Форс кўрфазидаги уруш туфайли АҚШ банкларида рўй берган тангликни биринчилардан бўлиб Зулфия таҳлил қилди ва бу тангликни бартараф этиш йўлларини кўрсатиб берди. У «Иқтисодий сиёсат. Корея йўли» номли ишида Кореянинг иқтисодий йўналишларини таҳлил қилди.

АҚШда хазина сақланадиган ташкилот Федерал Резерв Фонди деб юритилади. Зулфия ўзининг «Федерал Резерв Фондидаги янги мунавварлар» номли катта мақоласида фонд бошлиқлари Алан Гринспан, В. Д. Ангелл, В. Л. Хёскинс ва Д. В. Муллинс фаолиятларини ҳар томонлама таҳлил қилиб берди. У ўзининг АҚШ матбуотида эълон қилинаётган кундалик муҳим иқтисодий масалаларга бағишланган таҳлиллари, шарҳлари билангина эмас, балки жиддий китоб ва монографиялари билан ҳам машҳурдир. Дунёга таниқли олим, иқтисод бўйича Нобель мукофоти лауреати Василий Леонтьев билан ҳамкорликда «Ёқилғи ҳисобланмайдиган маъданларнинг келажаги» номли тадқиқот яратган. Бу тадқиқот алоҳида китоб сифатида чоп этилган. Бундан ташқари, Зулфия яна В. Леонтьев ва М. Беверлар билан ҳамкорликда хом ашё ва уни ишлаб чиқаришга жорий этиш ҳамда иккиламчи металлни қайта ишлаш таҳлилларига оид туркум илмий тадқиқотлар яратган.

Юқоридаги фикрларимни қоғозга туширар эканман, бир фикр хаёлимдан ўтди: нега сўнгги 30—40 йил ичида биздаги марказий матбуот органларида Иттифоқ иқтисодини таҳлил қилиб турадиган, ой сари ўз фикр-мулоҳазаларини эркин баён қила оладиган бирор ўрта осиёлик чиқмади? Бунинг энг асосий сабаби ишончсизлик эмасми?

ОПА-УКА Зулфия ва Эркин Назарларнинг дунё миқёсидаги фаолиятлари бизнинг ёшларимизга ҳам ибрат бўла олади. Биз ривожланган мамлакатларга ўқиш учун қанчалик кўп талабалар юборсак, шунчалик кўп кенг тафаккурли, билимдон мутахассисларга эга бўламиз.

Ҳозирча эса марғилонлик Умурзоқ отанинг Вашингтондаги набиралари билан ҳар қанча фахрлансак арзийди.

Хайрулла ИСМАТУЛЛАЕВ

Вашингтон

ИЖОДКОРЛАР БИЛАН МАСЛАҲАТ

Боши биринчи бетда

Республикамиз оммавий ахборот воситалари ишида нуқсонлар йўқ эмас. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» билан «Ёш ленинчи»ни ва яна бир-иккита нашрларни истисно қилганда бошқа ойнома ва рўзномалар фаолиятини танқидий баҳоламоқ керак. Яхши умид билан ташкил этилган «Халқ сўзи» — «Народное слово» рўзномаси анча суст чиқаётганлиги ачинарли бир ҳолдир.

— Янги парламент ҳақида ҳам ўйлаб кўришимиз керак,— деди нотиқ ўз сўзида. — Бугун жумҳуриятдаги барча партиялар, ҳаракатлар мустақиллик йўлида бирлашмоқлари, саъй-ҳаракатларини ягона мақсад сари йўналтирмоқлари лозим.

Оролни қутқариш жамоатчилик қўмитасининг раиси **Пирмат Шермуҳамедов** республикада экологик вазият ҳамон мураккаблигини таъкидлади. Навоий вилоятида, Оролбўйида аҳвол, айниқса, мураккаб. Бу ишга алоқадор кўпгина вазирликлар Президент Фармонларини, ҳукумат қарорларини бажармай келмоқдалар. Шундай вазирлар ҳам борки, улар олий йиғинларда раҳбариятни қўллаб-қувватлайдилар, амалда эса ишни бутун чоралар билан пайсалга солишга ҳаракат қиладилар.

Республикамизнинг, халқимизнинг неча юз минглаб моддий ва маънавий бойликлари, кўҳна тарихимиз гувоҳи бўлмиш осори атиқалар Москва, Ленинград ва бошқа марказий шаҳарларда сақланмоқда. Уларни қайтариб олишимиз зарур.

Адабиётшунос олим **Озод Шарафиддинов** республикани ҳозирги иқтисодий танглик ҳолатидан чиқариш йўллари хусусида фикр юритди. Бундай режани бизга иқтисодчи олимларимиз тузиб беришлари, бозор иқтисоди шароитида хўжалик юритишнинг энг мақбул йўлларини кўрсатишлари даркор. Чет эллар билан иқтисодий ҳамкорликни мустаҳкамламай туриб бу йўлда яхши натижаларга эришиш қийин. Бунинг учун эса биз мустақил пул бирлигимизга, банкимизга эга бўлишимиз керак.

Учрашувда адиблардан Ҳамид Ғулом, Мирмуҳсин, Иброҳим Раҳим, Ҳафиз Абдусаматов, Барот Бойқобилов, Шавкат Раҳмон, Тўра Мирзо, Собит Мадалиев, Хуршид Даврон, Муҳаммад Али, Азим Суюн, Зоҳир Аълам, Йўлдош Сулаймон, Умарали Норматов ва Худойберди Тўхтабоев ҳам сўз олиб, ўзларини ҳаяжонга солаётган, ечимини кутаётган муаммолар хусусида сўзладилар. Давлат тили тўғрисидаги қонун суст амалга ошаётгани айтиб ўтилди. Архив ҳужжатларидан, хусусан партия тарихи архивидан фойдаланиш имкониятлари кенгайтирилиши, ёш авлод тарбияси билан янада чуқурроқ шуғулланиш, унинг маънавий эҳтиёжларини тўла қондириш зарурлиги, фалсафа, тарих ва адабиёт дарсликларини кескин янгилаш лозимлиги ва шу каби бир қанча масалалар ўртага қўйилди.

— Жумҳурият раҳбари сифатида мен сизлар билан тез-тез кўришиб, маслаҳатлашиб туришим керак, — деди **И. Каримов** учрашув якунида. — Бундай учрашувлар Ўзбекистон ўз мустақиллигини эълон қилган ушбу кунларда ғоят муҳимдир. Чунки сизлар ҳамиша халқ ичидасизлар, одамларнинг моддий ва маънавий эҳтиёжлари сизларга яхши маълум. Халқимизга мустақиллик, шубҳасиз, керак. Агар Ўзбекистон чинакамига мустақилликка эришмаса, унинг халқи ҳам чинакам фаровон бўла олмайди. Фаровонликни эса юқоридан тушадиган буйруқлар, қуруқ ваъдалар, сийқа ваъзхонликлар билан таъминлаш мумкин эмас. Демакки, биз ўзимиз танлаган йўлни, яъни халқимизнинг хоҳиш-иродаси бўлмиш мустақиллик йўлини қатъият билан давом эттиришимиз зарур. Бунда биз сиз, ҳурматли ёзувчиларга ишонамиз ва таянамиз.

Президент шундан сўнг мустақиллик йўлида амалга оширилган ва оширилаётган ишлар ва ечимлардаги мавжуд хато ва камчиликларга тўхталиб ўтди. У республика раҳбариятининг бу борадаги фаолиятини танқидий баҳолаб, жумладан шундай деди: Камчилик ва хатолар ҳаммада, шу жумладан менда ҳам бор. Бу хатоларни ўз вақтида сезишимиз ва тузатишимиз зарур.

ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ ишини яхшилаш, телевидениени чуқур ислоҳ қилиш тўғрисидаги танқидий мулоҳазаларга тўла қўшиламан, — деди И. Каримов сўзининг охирида. — Бу ишлар билан шуғулланадиган кишилар масъулиятини янада ошириш лозим. Матбуот саҳифаларидаги танқид адолатли, инсон шахсиятига тегмайдиган бўлиши керак.

Учрашувда Ўзбекистон жумҳуриятининг мустақил ахборот агентлигини қарор топтиришга, Ўзбекистон ижодкорлар жамғармасини ташкил этишга келишиб олинди. Адиблар жумҳурият раҳбариятининг, шахсан Президентнинг мустақиллик йўлида олиб бораётган ишларини бундан буён ҳам қўллаб-қувватлаяжакларини маълум қилдилар.

Учрашувда Ўзбекистон Республикаси Президент Кенгашининг аъзолари — Вазирлар маҳкамаси раисининг ўринбосари Э. Самандаров, Шукрулло, Ҳ. Худойбердиева, Ўзбекистон Республикаси Президентининг маслаҳатчиси Б. Назаров қатнашдилар.

А. МЕЛИБОЕВ

АДАБИЁТ ХАЛҚ ХИЗМАТИДА

Боши биринчи бетда

Улар ва бошқа ҳамма ёзувчилар ҳам осойишта яшаб, эркин ижод қилганларида, адабиётимиз қанчадан-қанча наф кўриб, қандай даражада юксалишини тасаввур қилиш қийин эмас.

Қурултойимиз инсоний ва умуминсоний ҳақ-ҳуқуқларни поймол қилишдай бу ноҳақликларга баҳо бериши, чинакам халқчиллик, ижодий эркинлик борасида ёзувчиларга кенг йўл очишга даъват қилиши лозим. Аввалги хато ва зўравонликлар, қонунсизлик ва қонунбузарликка жамиятимизда мутлақо ўрин йўқ ва бунга сира-сира ўрин қолмаслиги керак!

БАДИИЙ АДАБИЁТНИНГ партиявийлиги тўғрисида гап борганда, кўпчилик мунаққидлар В. И. Ленинга суянадилар. Эмиш, Ленин бадиий адабиётдан партиявий бўлишни талаб қилганмиш. Янглишадилар. Негаки, Ленин ҳеч вақт бадиий адабиёт қандай бўлиши кераклиги ҳақида кўрсатма бермаган. У бадиий адабиётни қанчалик яхши тушунса-да, Лев Толстойдай улуғ ёзувчи ижоди ҳақида етук адабиётшунослардай тадқиқ-таҳлил асари ёзган бўлса-да, адабиёт ва санъат ишларига билиб-билмай аралашмаган.

Лениннинг машҳур асари — «Партия ташкилоти ва партия адабиёти» номли рисоласи умуман сиёсий адабиётга, партия ташкилотининг ғоявий-сиёсий ишига қўлланма бўладиган сиёсий, фалсафий, тарғибот ва ташвиқот қуролларига, партия ташкилотларининг амалий ишларига ёрдам берадиган адабиётга қаратилган.

Шўро адабиёти, шу жумладан, ўзбек шўро адабиёти, синфий кураш қуролига айлантирилган замонлар бўлди. Синфий кураш байроғи остида бола отага қарши, ака-укалар баррикадаларнинг икки томонида жанг қилди ва бу ғирром ҳақиқат кўп ўринда адабиётимизнинг объекти, безорилар эса адабиёт субъекти — қаҳрамонлар бўлиб хизмат қилдилар.

Адабиётнинг олий принципи «халқ ғамини» чекишдир. Айниқса, унинг бадиий публицистикаси ана шу юқорида зикр қилинган бузилишлар, ботқоқ сўқмоқлар тўғрисида қайғуриб бонг урмоғи табиий. Қайта қуриш жараёнида, ошкоралик даврида жанговар ўзбек мақоланавислиги бирдан бош кўтариб, ғафлат уйқусидан уйғониб кетиши қурултой оралиғидаги воқеаларнинг зўри бўлди. Одил Ёқубов, Шукрулло, Абдуқаҳҳор Иброҳимов, Пирмат Шермуҳамедов, Дадахон Нурий ва бошқа бир неча ёзувчиларнинг жанговар мақолалари қайта қуриш даври муаммоларини бартараф қилишга адабиётимиз қўшган катта ҳисса деб биламиз.

Қайта қуриш даври адабиёти жанговар мақоланавислик билан бир қаторда янгича қарашлар, фикрлар билан, ўткир насрий, шеърий, драматик асарлар билан бойиганини ҳам кўриб турибмиз. Шукруллонинг «Кафансиз кўмилганлар», Муҳаммад Алининг «Сарбадорлар» романларини кейинги йиллардаги ана шундай савоб ишлардир, дегим келади. Хайриддин Султонов, Нортўхта Қиличевнинг янги қиссаларини ошкоралик даврида санъаткорнинг дадил ва пухта айтган янги сўзи, деб биламан.

Шароф Бошбековнинг «Темир хотин», Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Пуч» драмаларини алоҳида тилга олгим бор. Бу ҳар иккала драма қайта қуриш даври драматургиясининг карвонбошиси демакдир. Қайта қуриш мусиқали драмага ҳам жону қон киритди. Рамз Бобожоннинг «Юсуф ила Зулайҳо»си, Ҳамид Ғуломнинг саҳналаштирилган янги асари Муқимий номидаги мусиқали театримизни бир вақтлар аразлаган томошабинлар билан яраштириб қўйди. Яна бир неча асарлар туфайли Муқимий театри томошабин билан гавжум.

Қурултойимиз эътиборига кўндаланг турган муаммолар анчагина. Бир вақтлар бой ва нозик тилимизни динга бериб юбориб, уни дағал ва таржима тили қилиб қўйдик. Хайриятки, зиёлиларимиз ва айниқса, ёзувчиларимиз ҳаракати билан ўзбек тилига давлат тили мақоми берилди. Бу оламшумул воқеа, маданиятимизнинг катта ютуғи булди, бироқ бу қонун жуда суст амалга ошмоқда. Тилимизда кўрмак кўпайиб, хилма-хиллик пайдо бўлмоқда. Атамақўмимиз ўзига берилган ҳуқуқдан фойдалана олмаяпти. Унинг ишига халақит берувчилар кўпайиб қолди. «Тилга эътибор — элга эътибор», дейдилар. Ёзувчилар қурултойи ўз қуроли бўлмиш адабий тилимизнинг софлигини ҳимоя қилади, деб ўйлайман.

Икки қурултойимиз оралиғи — қайта қуриш даври бўлди ва бу даврда ўзбек адабиёти жон-дили билан қайта қуришга хизмат қилди. Экологияни ҳимоя қилиш, пахта якка ҳокимлигидан қутулиш, мева, сабзавот, дон экинзорларини кўпайтириш учун курашда ёзувчилар олдинги сафда бордилар, тўғрироғи, ташаббусчи бўлиб майдонга чиқдилар.

Пирмат Шермуҳамедов, Мирза Кенжабоев, Гулчеҳра Нуруллаева, Муҳаммад Солиҳ, Аҳмад Аъзам, Дилором Исҳоқованинг жонбозлигини алоҳида таъкидламай ўтолмайман. Уларнинг куюнчаклик билан бошлаган ҳаракатлари дастлаб моneликка учраса-да, натижаси ёмон бўлмади. Барча жонкуяр ёзувчиларнинг жонбозлиги билан Орол фожиаси давлат аҳамиятига молик масала қилиб кўтарилди, бутун мамлакатимиз ва дунё жамоатчилигининг эътибори Орол денгизи муаммоларини ҳал қилишга қаратилди. Ўзбек ёзувчиларининг жонбозлиги туфайли Тошкентнинг ўпкаси бўлмиш Бўстонлиқ экологик ҳалокатдан сақлаб қолинди. Адабиёт аҳлининг бу соҳада халққа манзур иш қилганидан мамнун бўлсак арзийди.

Қурултойимизда ўзбек адабиётининг келажак йўли, бадиий принциплари янгича талқин қилиниши қутилмоқда. Ярми асал, ярми заҳар, ижобий-салбий қаҳрамонлар мезони энди ҳеч кимни қониқтирмайди. Одамни яхши ёмонга ажратиб бўлмайди, адабиёт унинг характерини тадқиқ қилади.

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ўз бақувват анъаналари асосида ривожланиши керак. Адабиётимизга доғ тушириш учун атайлаб ўйлаб чиқарилган «пантуркизм», «панисломизм» сингари малъун сиёсий тамғаларни тамомила ва таг-томири билан ўпириб ташлаш даври келди. Миллий чегараланиш баҳонасида бузиб юборилган туркий халқлар бирлиги, туркий тиллар асоси, маданият бирлиги тикланиши ва ривожланиши имконияти туғилди. Бу соҳадаги амалий ишлар ўзимизга боғлиқ бўлиб қолди. Қурултойимиз бу масалаларда ҳам муҳим фикр айтишига аминман.

Адабиётимиз қурултойида асосий йўналишимиз принциплари ҳақида турлича фикрлар баён бўлар. Майли. Ҳар гулнинг ҳиди бошқа. Ҳар ким ўзига, адабиётга, жамиятга маъқулини танлаб олади.

«ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ТАҲРИР ҲАЙЪАТИГА

Ҳурматли ҲАЙЪАТ!

Менинг 75 ёшга тўлишим муносабати билан билдирилган иззат-ҳурмат учун, самимий қутловлар, дуоисалом ва телеграммалар юборган дўст-биродарларга, ташкилотлар, жамоаларга, матбуот, оммавий ахборот воситаларининг раҳбарларига, ижодий уюшмалар бошқарувларига ҳафталик орқали самимий миннатдорчилигимни изҳор қилишларингизни сўрайман. Ташаккур!

Иброҳим РАҲИМ

Республикамиз пахтакорлари уйган хирмон тўрт миллион тоннага яқинлашиб қолди. Йиғим-теримда техникадан унумли фойдаланилаётгани айниқса қўл келмоқда.

СУРАТДА: Жиззах вилояти Арнасой туманидаги Юлиус Фучик номидаги давлат хўжалиги илғор механизатори Шавкат Эрматов

А. ТЎРАЕВ суратга олган

УЮШМАНИНГ ДАРОМАД МАНБАИ БОРМИ?

БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ўтиш жумҳурият Ёзувчилар уюшмасини ҳам анча танг аҳволга солиб қўйди. Чунки уюшма аъзоларига компенсация сифатида тўланаётган маблағлар ўрнини мунтазам тўлдириб туриш масаласини ҳал этмоқ керак. Уюшма бошқаруви, шунингдек, уюшманинг вилоятлардаги бўлимлари харажатларини қоплаш ҳам жиддий масаладир. Бугунги шароитда зарарга ишлайдиган, ўз харажатларини қоплай олмайдиган, фойда келтирмайдиган ташкилот бўлмаслиги керак. Ҳар қандай кичик ташкилотда ҳам албатта хўжалик ҳисоботини биладиган раҳбар ўлтириши керак.

Бироқ ҳозирги кунда айрим эскича шароитга ўрганиб, тайёрига айёрлик кайфиятига кўникиб кетган кишилар жуда кўп. Улар нўноқларча фалсафа юритмоқдалар. Гўёки Ёзувчилар уюшмасининг вилоят бўлимларидаги ходимлари бекордан-бекорга маош олаётган эмиш. Уларнинг фикрича, ё бўлимни тугатиш ёки икки-учта вилоят бўлимини бирлаштириш тўғри бўлар экан. Ҳозир вилоят бўлимларида масъул котиб, маслаҳатчи, котиба-машинистка, ҳайдовчи вазифалари мавжуд. Баъзи вилоятларда уюшма ҳузуридаги бадиий адабиётни тарғиб қилиш бюросининг вакили ҳам бор. Вилоят бўлимида ишлаётган ходимлар бир ойда бир марта почта орқали маош оладилар. Масъул котиб (қўлга тегиши) 202 сўм, маслаҳатчи 142 сўм маош олади. Кўриниб турибдики, бугунги нарх-наво шароитида компенсацияни қўшганда ҳам бу ойлик ҳеч нима бўлмайди.

ХЎШ, ЖУМҲУРИЯТ Ёзувчилар уюшмасининг вилоят бўлимларида беш-олти нафар ходимнинг маошини, шунингдек, иш юритиш учун сарф этиладиган бошқа харажатларни қоплаш имконияти борми? Бунинг учун нима қилиш керак? Биринчи навбатда, бўлимни Ёзувчилар уюшмасининг вилоятлардаги мустақил ташкилотига айлантириш лозим. Унга қўшимча ҳисобчи-кассир, ҳайдовчи ва бошқа зарур ўрин бериш керак. Сўнгра бўлимнинг банкдаги ўз ҳисобини очиш, ифодали қилиб айтганда «қозон-товоғини алоҳида қилиб», хўжалигини ажратиб қўйиш мақсадга мувофиқдир. Бунга даромад манбалари қилиб, адабий учрашувлар, алоҳида турли хил пуллик хизмат кўрсатиш, бўлим қошида бирор хилдаги кооператив очиш, ёрдамчи хўжалик ташкил этиш сингари тадбирларни қўллаш мумкин. Умуман олганда, имконият кўп. Фақат ишга қизиқиш, иштиёқ бўлса бас.

Энди масаланинг бошқа жиҳатига тўхталсак. Уюшмамизнинг вилоятлардаги бўлимларини тарқатиш ёки қўшиб юбориш, қолган иш жойларини ҳам қисқартириш керак, деяётган кишилар масалага бир томонлама ёндашмоқдалар. Чунки бугунги кунда бир ярим миллион кишилик аҳоли истиқомат қилаётган Наманган вилоятининг маънавий юксалиши учун ҳам жойларда Ёзувчилар уюшмаси фаолияти зарурлигини тақозо қилади. Ҳозир Наманган вилоятида 16 нафар СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзоси бор. Ҳисоблаб кўрсак, ҳар бир ёзувчига юз минг киши тўғри келар экан. Биринчидан, уюшма аъзолари сонини кескин кўпайтириш шу куннинг талабидир. Шу ўринда бир нарсани алоҳида таъкидлаб ўтмоқ жоиз. 1983 йилда ҳурматли устозимиз Сарвар Азимов ташаббуси билан уюшма котибиятининг вилоятлардаги кўчма мажлислари ўтказилган эди. Натижада, бир йилнинг ўзида уюшма сафига юздан зиёд истеъдодли ёш ёзувчилар қўшилган эдилар. Ҳозир уюшмага кириш учун бизнинг вилоятимизда ҳам ўнга яқин асарлари эълон қилинган ёзувчи тайёр турибди. Улар яна кўчма мажлис ўтказилишини талаб этмоқдалар. Яна кўчма котибият йиғилишлари ўтказилса айни муддао бўларди. Иккинчидан, бир ярим миллионли аҳоли билан ишлайдиган ёзувчилар ташкилоти кучли ва мустаҳкам бўлмоғи зарур.

Ёзувчилар уюшмасига ҳар томондан қилинадиган тазйиқларга чек қўйиш лозим. Маълумки, уюшма бошқарувининг ҳайъати сайланади. Раҳбарият сайлангач, улар ўзлари эркин иш олиб боришлари керак бўлади. Бироқ уюшма раҳбар кадрларини танлаш ва жой-жойига қўйишга ҳамон эскича муносабатларни ҳис этиб турибмиз. Кимлардир уюшмага ўзлари учун мақбул кишиларни ўтказиб қўйиш, мақбул бўлмаганларни эса уюшмадан четлатишга уринмоқдалар. Бундай ҳолат билан келишиб бўлмайди.

Биз уюшманинг бўлажак қурултойи юқоридаги масалаларга ҳам муносабат билдиради, деган фикрдамиз.

Абдулла ЖАЛИЛ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Наманган вилояти бўлимининг масъул котиби

МУҲАРРИРГА мактублар

МЕҲР КЎНГИЛНИ ЮМШАТАДИ

Дилимни бир нарса қийнаб келади. У ҳам бўлса меҳр, оқибат, инсофнинг кун сайин йўқолиб бораётганлигидир. Ҳозир одамлар бозор иқтисодиётига ўтилганлиги сабабли нарсаларнинг 3—4 баравар қиммат нархда сотилаётгани-ю, болаларга тўланадиган кийим пули оширилганлиги ҳақида кўп гапиришаяпти. Кўпгина кишилар бу пулга болаларига уст-бош олиб бера олишмаётганлигидан нолишаяпти. Бу сўзларни эшитиб ўйланиб қоламан. Биз шакар, ун, туз, совун ва бошқа камёб моллар нега йўқ деб куюнамиз-у, лекин орамизда меҳр-оқибатнинг кун сайин йўқолиб кетаётганлиги ҳақида лом-мим демаймиз, ҳатто у эсимизга ҳам келмайди. Нега биз кун сайин инсофдан узоқлашиб бораяпмиз. Наҳотки, биз шу аҳволга тушиб қолдик? Оғир синовларни бошдан кечираётган дамда бир-биримизга нисбатан шафқатли, оқибатли, диёнатли бўлишимиз керак. Биз меҳрли ва инсофли бўлсаккина, маънавий қашшоқликдан қутуламиз. Ҳафталик саҳифаларида ҳам шу мавзуларда ёзилган мақолалар кўпроқ бериб борилса. Зора, кўнглимиз юмшаса.

Мавлуда РАҲМОНОВА
Сурхондарё

ЁЗУВЧИЛАР ҚУРУЛТОЙИ ОЛДИДАН: ТАҲЛИЛЛАР, МУҲОКАМАЛАР

ЎЗЛИКНИ АНГЛАШ ШАРОФАТИ

КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРДА ҲАММАНИНГ ДИҚҚАТ-ЭЪТИБОРИ ижтимоий-сиёсий масалалар билан банд; телеэкран қаршисига чўкиб съезду сессия мажлисларидаги мунозаралар, даҳанаки олишувлар, намойишу ҳар хил можаролар ҳақидаги кўрсатувларни томоша қилиш билан оворамиз. Газета ва журналлар ҳам шу хил материалларга кенг ўрин бераяпти. Бунинг устига бир вақтлар унутилган, топталган маънавий-маданий, адабий хазинамизни халққа қайтариш, бой тарихий меросимизни қайта идрок этиш, бирёқлама талқинларни бартараф қилиб, адолатни, тарихий ҳақиқатни тиклаш йўлида қудратли ҳаракат бошланди. Етмиш йил давомида сохта ақидалар, улар асосида шаклланган маданиятимиз, адабиётимиз хусусидаги бирёқлама тасаввурлар остин-устин бўлиб кетди; мусулмон дунёсининг бош китоби — Қуръони карим, пайғамбар ҳадислари, тасаввуф адабиёти, унинг Яссавий, Сўфи Оллоёр, Сулаймон Боқирғоний каби намояндалари тўғрисидаги қарашларимиз тубдан ўзгармоқда; Н. Комилов, Ё. Исоқов, И. Ҳаққулов, С. Олимов, Н. Жумаев каби зукко тадқиқотчиларнинг теран тадқиқотлари туфайли Навоий, Машраб сингари буюк санъаткорлар бадиий оламини янгидан кашф этиш бошланди; Беҳбудий, Чўлпон, Фитрат, Вадуд Маҳмуд, Қодирийнинг матбуотда қайта босилаётган ҳар бир асари ҳозирги авлод учун янгиликдир; бу алломаларнинг фожеий қисмати тўғрисидаги маълумотлар одамларни ҳаяжонга солмоқда, улар ижодининг янгича таҳлил ва талқинлари катта қизиқиш уйғотмоқда... Шунингдек, кўп йиллар ардоқланиб келинган Ҳамза, Айний, Ойбек, Ғ. Ғулом, Ҳ. Олимжон, А. Қаҳҳор, Уйғун сингари адиблар ҳаёти, фаолияти, уларнинг ўз даврида довруғ қозонган асарлари хусусида илгари сурилган янгича қарашлар, билдирилаётган танқидий мулоҳазалар кўпчиликни лол қолдирмоқда.

Хуллас, адабий жамоатчиликнинг фикр-хаёли кўпроқ шу хил муаммо, баҳслар билан банд бўлиб кетиб ҳозирги адабий жараёнда юз бераётган баъзи муҳим тенденциялар эътибордан четда қолаётир. Ҳолбуки, ҳозирги кунда адабиётимиз ривожида, бадиий тафакур равнақида чиндан инқилобий ўзгаришлар рўй бераётир. Кечаги ақидалар, адабий мезонларга таяниб бугун бадиий кашфиётлар яратиш, ҳушёр, дидли китобхон дилини мафтун этиш, унга маънавий-руҳий озиқ бериш асло мумкин эмаслиги тобора аён бўлиб бораяпти. Бадиий тафаккурдаги ўзгариш, янгиланиш аввало шеъриятда намоён бўлмоқда. Афсус, мана шу жараёнлар ҳозирги танқидчиликда, адабиётшуносликда ҳали тўла пайқаб олингани, уларни чинакамига ўрганишга киришилгани йўқ.

Ҳозирги шеърият ривожидаги энг характерли жараён — унда тўла маънода руҳий эркинликнинг намоён бўлаётганлигидир. Бу ниҳоятда муҳим хусусият. Бусиз чинакам бадиий кашфиётнинг пайдо бўлиши мумкин эмас; новаторлик деймизми, ижодий оригиналлик дейсизми, услубнинг ўзига хослиги, шаклий топилмалар дейсизми— ҳаммасининг ибтидоси шу руҳий эркинликдан бошланади Етмиш йил давомида шеъриятимиз, ижодкорларимиз ҳукмрон мафкура, сиёсат тазйиқида бўлиб келди. Бу тазйиқдан четда туришга, мустабид тузум адабий ақидалари қобиғини ёриб чиқишга уринишлар ҳам бўлди. Чунончи, Чўлпоннинг 20-йиллар бошларида чиққан иккита шеърий тўпламида, қолаверса, «Тонг сирлари»даги шеърларида биз ҳеч қанақа ташқи тазйиқлар таъсирини, зуғумини кўрмаймиз. Ҳур фикрли шоир фақат қалби буюрганини, ўзи чин дилдан ишонган, ҳақиқат деб билган дил сўзларинигина айтган. Афсуски, кўп ўтмай аҳвол ўзгарди, ҳатто Чўлпондек «кишан киймаслик», «бўйин эгмаслик»ка, ҳурликка даъват этган жасур шоирнинг ўзи ҳам замон зўравонлиги тазйиқи остида қолди, гоҳо «кишанлар билан дўстлашиш»га мажбур бўлди. Кўплаб жасур, ҳақгўй шоирлар узоқ йиллар ҳар қанча уринмасинлар, барибир, уларнинг қонида сусткашлик давом этди, тутқунлик зуғуми асарларида қандайдир кўринишда ўз изи-муҳрини қолдирди...

Ҳозирги шеъриятга, хусусан истеъдодли ёшлар шеърларига қаранг, уларда чекланиш, ўзликдан чекиниш аломатларини кўрмайсиз; улар яратаётган асарларда руҳий эркинлик тўла намоён! Бир вақтлар «кишан»ланган шоирлар, ҳаттоки ҳукмрон мафкуранинг оташин тарғиботчилари саналган «устоз» қаламкашлар ҳам ҳозир ўзларини бошқача сезмоқда. Айниқса кейинги 25—30 йил давомида шеъриятимизнинг пешқадам вакиллари, илғор шеъриятнинг карвонбошиси саналиб келган, аммо, барибир, ҳукмрон мафкура сиртмоғидан бутунлай чиқиб кета олмаган Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Омон Матжон, Ҳалима Худойбердиева сингари жасур, ҳақиқатгўй шоирлар ижодидаги янгича тамойилларни кузатиш ғоят мароқлидир.

Шу йил сентябрь ойида Тошкентда «Эл» халқаро уюшмаси ташаббуси билан чақирилган Ўзбеклар (туркистонликлар)нинг биринчи халқаро учрашувида шоир Эркин Воҳидов «Ватан умиди» деган янги шеърини ўқиб берди. Шеърда, жумладан, шундай сатрлар бор:

Агарчи исмим Эркин,
Эрки йўқ, банди кишан бўлдим,
Кўзим боғлиқ, дилим доғлиқ,
Тилим йўқ, бесухан бўлдим...
Чекибдур Бобуру Фурқат
Ватан ҳажрида афғонлар,
Мен эрсам, ваҳ, не ғурбатким,
Ватанда беватан бўлдим.
Олисда, оҳ, диёрим, деб
Соғинган, эй ватандошим,
Дема сен ўзни бебахт,
Бахти йўқ аслида ман бўлдим.

Бундай сатрларни тинглаган ҳамкасб дўстларимдан бири: «Эркин ака аввалги шеърларида Ватан, бахт ҳақида бошқача ёзган эди-ку!», деб қолди. Дарҳақиқат, Э. Воҳидовнинг аввалай шеърларида, хусусан, Ватан, жонажон Ўзбекистон, ўзбек халқи ҳақидаги қасидаларида юртга эгалик, эл-юрт, ўз бахти билан фахрланиш, ифтихор туйғуси уфуриб туради. Чунончи, ўн беш йил бурунги «Ифтихор туйғуси» шеърида она Ватани толеи осмонида «ой бўлиб, офтоб бўлиб кулиб» тургани, шу Ватан боис қалби «ғурур, сўнгсиз ифтихор»га тўла экани ҳақида гапириб шуларни ёзади:

Мушкул, аммо шарафли тақдирингга
қарайман,
Юртим, яна ифтихор туйғусидан яйрайман.
Одамлар бор оламда, бу туйғудан бенасиб,
Ҳеч кимсанинг бошига тушмасин бу кўргилик.
Дунёда туғилибсан, ватанингда бўл соҳиб,
Юртинг бўлсин, замининг, дадил босиб
юргулик.
Минг-минг карра шукурким, менинг шундай
юртим бор,
Менинг шундай юртимдан бағрим тўла
ифтихор.

ҲОЗИРГА КЕЛИБ ШОИРДА ВАТАН, эл-юртга эгалик, бахтиёрлик ҳақидаги қарашларнинг бу қадар кескин ўзгариб кетганлигига ажабланмаса бўлади. Чунки бундан беш-ўн йил бурун эл-юртда «Ифтихор туйғуси» шеъридаги каби тасаввур ҳукмрон эди.

Шу ўринда латифанамо бир воқеа ёдга тушиб қолди. 1989 йилги Қўқон воқеаларидан сал бурун у ерда бўлганимда қўқонлик дўстлардан эшитиб эдим: эмишки, хориждан келган меҳмонлардан қўқонликлар, умуман республикамиз халқи турмуши ҳақидаги таассуротларини сўрашибди. Меҳмонлар: «Сизлар дунёда энг бахтли одамлар экансиз», дея жавоб беришибди. «Бизнинг бахтимиз нимада?» деб сўраганларида улар: «Чунки сизлар бахтсиз эканликларингизни билмайсизлар» деган эканлар.

Шундай савол-жавоб аслида бўлганми ёки йўқми, аниқ айтолмайман . Аммо шу латифанамо воқеа замирида катта ҳақиқат ётибди. Бу хил аччиқ ҳақиқатларни эшитганда аввалари шунчаки кулиб қўя қолар эдик. Ўша кезлари шеъриятда ниш бера бошлаган янгича тамойилларга, чунончи, Р. Парфи, М. Солиҳ, Ш. Раҳмон шеърларидаги Ватан, бахт, ифтихор туйғуси хусусидаги мавжуд расмий қарашларга киноя тарзида битилган сатрларга бепарво қарардик. Муҳаммад Солиҳ ёзганидек:

«Шу ер — меники», деб ёзаркан шеърни,
Шубҳага бормайсиз ҳеч қачон мендай.
«Бу ватан — меники», десангиз, бирор
Одам туриб демас сизга: «Бу — ёлғон!»

Ниҳоят, бугунга келиб ҳушёр одамлар бундай савол устида бош қотирмоқда, шу аччиқ ҳақиқатнинг тагига етмоқда, шу аччиқ ҳақиқат кўпчилик шоирларимиз, хусусан Эркин Воҳидов ижодида зўр дард-аламга айланиб, фожеий пафос даражасига кўтарилмоқда.

Навоийнинг 550 йиллик тўйи арафасида улуғ шоирнинг **«Эл нетиб топқай мениким, мен ўзумни топмамон»** мисраси кўп марта тилга олинди. Бу сатрда Навоий ижодининг бош мақсади жуда яхши ифодаланган. Дарҳақиқат, буюк шоир жамики асарларида аввало ўзини топиш, ўзлигини англашга интилади, қон ютиб, мажнун бўлиб ўзлигини, ҳақиқатни излайди, шафқатсизларча ўз бисотини тафтиш этиб кўнглидаги бор сиру асрорини, дарду аламларини ошкор этади; ўзини тафтиш этиш, ўзлигини англаш орқали еру осмон, ҳаёт ва коинот, ўн саккиз минг олам ҳақиқати сари боради... У ёғини суриштирсангиз, ўзлигини қидириш, тафтиш этиш, топишга интилиш жамики улуғ шоирларимизга — Яссавий, Бобур, Машраб, Чўлпон ижодига хос бош хусусият! Қарангки, адабиёт таназзулга юз тутган пайтларда ижодкорларда айни шу хусусият хира тортиб қоларкан. Тоталитар тузум, мустабид адабий сиёсатнинг сўз санъатига, биринчи галда шеъриятга келтирган энг мудҳиш зарари шу бўлдики, бу сиёсат чинакам истеъдодлардаги «мен»ни маҳв этди, ўзлигини англаш, топиш, намоён этиш майлини топтади, сўндирди; адабиётимизнинг бутун бир авлодида кўп асрлик шеъриятимизга хос изтиробу машаққатлар, шубҳа-гумонлар ичида мардона туриб ўзлигини қидириш, тафтиш қилиш, шу орқали ҳақиқатни англаш, излаш анъанаси деярли сўниб қолди. Кўп шоирларимиз осонгина йўлдан бориб ҳақиқат ҳақидаги тайёр, расмий қараш, тасаввурларни «ўзига хос» тарзда «маҳорат билан» сатрларга тизиш билан банд бўлдилар.

Мана энди билаяпмиз, кўраяпмиз, худди ана шу «мен»ликдан жудолик туфайли халқ бошига мислсиз кулфатлар келтирган сиёсатни олқишлаган шеърлар, достонлар яратилди; истибдод авжига минган, халқнинг асл ўғлонлари, чин ҳақгўй адиблари таъқиб остига олинган, қатағон қилинган, уларнинг нолаю фиғонлари қамоқхоналарнинг қалин деворлари ичида қолиб кетган кезларда «шодлик ва бахтиёрлик» нашидаси билан йўғрилган асарлар ёзилди; ўзини озод, бахтли санаган, аслида мўте, тобе, қул ҳолидаги қаламкашлар «Ватани, бахти, ифтихори» ҳақида тўлиб-тошиб куйлайверди... Чўлпондан кейин то 60-йилларга қадар бирорта ҳам ўзини — қалбини, босиб ўтган йўлини чинакамига мардона тафтиш қилган, йўл қўйган хатолари учун афсус-надоматлар чеккан, гуноҳлари учун тавба-тазарру қилган, салгина бўлсин ўзи айтган гапларига шубҳа-гумон билан қараган шоирни билмайман! Чунки кўнглида Оллоҳ, имон-эътиқод, муқаддас илоҳий ҳақиқат йўқ бўлгандан кейин ўзликни тафтиш қилиш, ҳисоб бериш, шубҳа-гумонларга бориш, тавба-тазарру қилиш учун ўрин ҳам, ҳожат ҳам қолмайди. Шу тариқа тоталитар адабий сиёсат, моддиюнча сўқир адабий ақидалар сўз санъатининг, шеъриятнинг, шеърий истеъдоднинг, қолаверса, оддий инсоний қадриятларнинг кушандаси эканини бизнинг етмиш йиллик кулфатларимиз ҳам тўла исботлаб турибди.

Хайриятки, кечикиб бўлса-да, ўзбек шеърияти азалий анъаналарига қайтмоқда. Эркин Воҳидовнинг кейинги туркум шеърлари бунинг учун ёрқин далил.

Кечир, янглишмаган ким бор,
Менинг ҳам кўп гуноҳим бор,
Одамзод асли нокомил,
Кечир, ё раб, кечир, ё раб!
(«Кечир, ё раб!»)

Навоий муножотларига ҳамоҳанг бунақа сатрларни етмиш йил давомида бирорта ҳам «таниқли ўзбек совет шоири» битмаган эди.

Қилурман тавбалар, гарчи
Тазарруклик гуноҳим йўқ,
Гуноҳим йўқлигига лек
Нетай, исбот, гувоҳим йўқ.
(«Қилурман тавбалар...»)

Бундай мажҳул кайфият — гуноҳ туфайли тавба-тазаррулар, кўнгилдаги шубҳа-гумонларни ошкора изҳор этиш ҳам бизда айтарли таомилдан чиқиб кетган эди.

Дилим чарчаб хатолардан,
Эл ичра можаролардан,
Қочар бўлсам низолардан,
Яна сен ошино менга.
(«Шеърият»)

Бунақа танг, маҳзун ҳолда, ночор ҳолатда шеъриятни, ижодни қўмсаш яқин-яқинларда ҳам «жанговар совет поэзияси» анъана ва принципларига ёт хусусият саналарди.

Билмам қандоқ, не сабаб, қачон
Ҳаётингга ошно бўлган ул —
Боши эгик, бесўз, беисён
Юрагингда макон тутган қул...
Бургут эдинг, парвози баланд,
Сенга ҳам ёр зулфиқор дулдул.
Нечун увол мусича монанд
Юрагингда макон тутган қул!
Умр — қошу киприк ораси,
Гадоликдан адолик маъқул.
Қуллар ичра энг бечораси
Юрагингда макон тутган қул.
(«Юрагингда макон тутган қул»)

Чўлпоннинг «Кўнгил» шеъридан кейин бу хилдаги ошкора, мутеликка исён тўла ёниқ, аламли сатрлар, янглишмасам, бизда ҳали битилмаган эди.

Бас, етар ёлғон Саодат,
Ёлғон Эрк, ёлғон Ватан!
(«Ватан истаги»)

Бор овоз билан шу ҳақиқатни айтиш учун адабиётимизга 70 йил, шоир Эркин Воҳидовга эса 30 йил керак бўлди! Фақат ўзлигини англаб етган, юраги қулликдан ҳоли, исёнга мойил, имони бутун, эътиқодли шоиргина ҳақиқатни, Ватан, халқ, бахт, реал турмуш ҳақидаги бор гапни бор овоз билан айта олишига энди-энди тушуниб етаяпмиз.

БИЗ УЗОҚ ЙИЛЛАР ХАЛҚИМИЗ ШАЪНИ, иродаси, ақл-заковати, унинг куч-қудрати ҳақида бирёқлама, юзаки тасаввур берадиган асарларни ўқиб келдик, уларни ардоқлаб, зўр бериб тарғиб-ташвиқ этдик. Ҳолбуки, Бобур, Турди, Беҳбудий, Фитрат, Чўлпон, Қодирий каби элнинг асл ўғлонлари она юрти, халқимизнинг шаънини ҳар қанча улуғламасинлар унинг ожиз томонларини ҳам кўра олганлар, кўп афсус-надоматлар билан халқнинг ўзини бу аччиқ ҳақиқатдан огоҳ этганлар. Биз эса халқимизнинг ожиз жиҳатлари ҳақида ҳалол, ростгўйлик билан битилган сатрлар ва лавҳаларни гоҳо кўриб кўрмасликка олар эдик, гоҳо эса шу аччиқ ҳақиқатни эътироф этишга «ғурур»имиз йўл қўймасди.

Шуниси муҳимки, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Рауф Парфи, Омон Матжон, Ҳалима Худойбердиевадек халқ шаънининг қатъий ҳимоячиси, оташин куйчиси бўлиб танилган шоирлар биринчилардан бўлиб халқ табиатидаги ожизликлардан сўз оча бошлади. Дастлаб Абдулланинг «Маломат тошлари», «Оломонга», Омоннинг «Шукур Бурҳон...», Эркиннинг «Руҳлар исёни» асарларида бу ҳол уч берган эди, кейинги пайтларда бу хусусият шеъриятимизда сезиларли томойил тусини ола бошлади. Зотан, ҳозирга келиб халқ табиатидаги ожизликлар шу халқнинг ўзига, аниқроғи, унинг пешқадам вакилларига тобора аёнроқ кўринаяпти.

Бизда сиёсий онг, она юртга эгалик туйғуси ҳали тўла шаклланиб улгургани йўқ. Узоқ йиллар бахтли, эркин ҳаёт ҳақидаги афсоналарга, ёлғон ваъдаларга ишониб, алданиб келган, нуқул меҳнат қилиш, меҳнати, «оқ олтин»и бутун мамлакатни, қолаверса, жаҳонни кийинтираётгани билан фахрланиб, пахтасини миллий ифтихори деб билиш руҳида тарбия топиб, охирида ўзи кафанликка зор бўлиб қолганида, боз устига текинтомоқ халқ деб ҳақоратланганида ҳам пинагини бузмайдиганлар озми бу ўлкада? Йиллар бўйи ўзи емай, киймай йиғиб, йиққанини тўй қилиб, меҳмон олдига ёзиб келадиган, даста-даста пулларни донгдор дайди отарчилар бошидан сочадиган, аммо ўз элининг истеъдодли фарзандларини хорижий мамлакатларда ўқитиш учун мўлжалланган хайрия жамғармаларига ўн сўм пул ўтказишга қизғанадиган одамлар, афсус, ҳали сон-саноқсиз.

Эл-юрт тақдирига оид кескин муаммолар ҳал этиладиган анжуманлардан ёки катта маънавий озиқ олиш мумкин бўлган мушоара, амримаъруфлардан, шоир айтмоқчи, чойхонадаги ошхўрликни бахт деб биладиган ғафлат бандалари ҳақидаги дардингизни кимга айтасиз! Мамлакатда ҳаёт-мамот масаласи кетаётган, бизда эса гўё оламда ҳеч гап бўлмагандек ҳамма бепарво юрган август кунларида куюнчак шоиримиз Юсуф Жумаев мамлакат тақдири деб кўчага чиққан, курашга отланган, бошини дорга тутиб берган москвалик, ленинградлик биродарларимизга, рус демократларига хитобан:

Кўзи юмуқларнинг ўлкаси ўлкам,
Ёлғондан тўқларнинг ўлкаси ўлкам,
Халқсиз улуғларнинг ўлкаси ўлкам,
Менинг ҳам сиз каби халқим бўлсайди —

деб нола чекканида, шоирнинг алам-ўкинчларга, маломатларга тўла сўзларини ўқиганда, эшитганда бутун эл бир қалқиб тушар, ҳушёр тортиб олди-ортига қараб олар-ов деб ўйлаган эдим. Йўқ, мен кутган ҳол рўй бермади, ҳаётимиз илгаригидек ўз ўзанида осойишта давом этаверди...

Яна Эркин Воҳидовга қайтайлик. Хўш, бундай ҳодиса-ҳолатларга у қандай қараяпти? Яқин-яқинларда халқини «Ўзбегим» деб бошига кўтарган шоир бугун эл-юрт иши, ҳолидан чуқур ўй-хаёллар, изтироблар оғушида.

Эшитмас эл фиғонимни,
Келар олмоққа жонимни,
Олурга лек ёнимни
Менинг бир хайрихоҳим йўқ.
(«Қилурман тавбалар...»)

Бундай фиғону нолаларни эл ноиби сифатида эл бахти, эрки учун мардона курашаётган адолатпарвар шоир оғзидан эшитиш нақадар оғир!

Ошинолар қочди мендан,
Юз ўгирди ғофил эл,
Не эди, айтинг, гуноҳим,
Мен уни такрор этай.
Тўғри сўз туққанга ёқмас,
Ҳақ экан, э воҳ, нетай,
Дўстни душман қилдим, энди
Душманимни ёр этай.
(«Йўқни қандоқ бор этай!»)

Бу хил аламли сатрлар шунчаки ижодий изланишлар меваси, қоғоз устида топилган ташбеҳлар эмас, балки қайноқ ҳаёт гирдобида кўнгилда туғилиб, тўлиб-тошиб вулқондек отилиб чиққан юрак дардларининг учқунларидир.

ШОИРНИНГ «УМР — ҚОШУ КИПРИК ОРАСИ» туркумида «Туш» деган мўъжазгина воқеабанд шеър бор. Унда туш билан ўнг — одамнинг аросатдаги мудроқ, ланж ҳолати устида гап боради. Шоир такрор-такрор бир хил туш кўради, тушида мудраб юрган эл ичида юради, улар билан бирга ўзи ҳам мудраб аста оёқ судрайди:

Бу — туш, дейман,
Уйғон, дейман,
Уйғонолмай мудрайман.

Сиз ҳам, эҳтимол, бунақа ҳолатга тушгансиз. Инсон боласи учун бу оғир руҳий ҳолат. Кошкийди бу шунчаки туш, биргина одамнинг аросатдаги қийноқлари бўлса! Бу бутун халқ бошига тушган кулфат, фалак берган бало, қийноқдир! Бу ғафлат босган бандалар орасида ғафлатга дучор бўлган шахснинг мусибати, фожиаси. Шоир яратганга илтижо этиб бундай мудҳиш кечанинг, оғир қийноқнинг охири тезроқ келишини илтижо қилади.

«Туш» шеъридан кейин берилган «Оғриқли саволлар» кишини чуқур ўйга толдиради. Борингки, халқ эрки йўлида жонини тиккан фидойилар элни ўз ортидан бошлаши, уни қўзғатиши, ғалабага эришиши ҳам мумкин. Хўш, кейин-чи:

Мудом кураш азобини фидойилар кўрганлар,
Инқилоблар ҳосилини муттаҳамлар ўрганлар.
Сиз ҳам бугун панадасиз, жангга
бизни қайрайсиз,
Биз бу жангда шаҳид бўлсак, аввало
Сиз яйрайсиз.

Шоирни қийнаган ери шундаки, халқим деб куйганида, элни курашга чорлаганида, юракларга ҳуррият тилаганида, юртига истиқлол истаганида — шу муттаҳамларни ўйлаганмиди?! Шеър охиридаги шоирнинг:

Ғофил халқим! Тингларманми сенинг
наъра-унингни,
Кўрарманми зулуклардан озод
бўлган кунингни! —

деган нидолари қалбларни титроққа солади!

Аввалги Эркин Воҳидов бўлганида, эҳтимол, ҳозирги истиқлол кунларида ўз халқининг мустақиллиги, бахти, шаънига атаб шодлик ва ифтихор тўла қасидалар битармиди. Ўзини топиш, ўзлигини таниш сари интилаётган виждонли шоир бундай қилмайди, қилолмайди. Эркин Воҳидовнинг кейинги шеърлари ўзлигини танишдек машаққатли йўл ғоят шарафли эканини яна бир бор тасдиқлайди.

Умарали НОРМАТОВ

ЭРТАГА ҚУЁШ ЧИҚАДИМИ?

ЁХУД ЧОРАСИЗНИНГ ИҚРОРИ

ШАХСИЙ МУЛОҲАЗАЛАР

Сўгин нечаким узоттим охир,
Йиғлай-йиғлай тугаттим охир.
Алишер НАВОИЙ

МЕНИНГ ЮЗИМДА НЕЧТА НИҚОБ БОР — биттами, иккитами, ўнтами... юзтами?.. Мен буни аниқ билгим келади.

Ҳозирча бир нарса аён— ниқоб бор! Демак, МЕН билан МУНОФИҚЛИК ораси масофа ҳисобланмайди. Тағин битта муаммо шуки, МЕНинг юзимдаги ниқобнинг тагига бекинган ким?

Адабиёт санъат бўлмаганида деҳқончиликдан ҳеч фарқи қолмасди. Бироқ ҳар иккаласи ҳам — тириклик. Асло тирикчилик эмас, шунчаки оддий тирикчилик. Бири экмаса очидан ўлади, бири ёзмаса юраги ёрилади. Дон учун эмас ва ё шон-шуҳрат учун эмас, тириклик учун. Ҳар иккаласи теварагида юрадиганлар бундай хавфдан муҳофазаланган, яъни ниқобланган.

Чеховнинг бир ҳикоясидаги қаҳрамон тиши бахонасида жуда катта обрў қозонади. Жуда оддий воқеа: тиши оғрийди. шу туфайли оғзини очолмайди. Табиий, у гурунгларда жағини ушлаб, қовоғини уйиб, сукут сақлаб ўтиради, ҳаммани тинглайди, бироқ чурқ этмайди. Одамлар унинг «доно»лигидан ийманиб, иззат-ҳурматини жойига қўяди: ахир, суқротона босиқ қиёфа, ғайритабиий вазминлик, сукут... мундайроқ тўдани довдиратиши тайин! Ҳа, биз тарихимизнинг Тиши Оғриганлар Замонида яшаяпмиз. Ҳар учтадан иккитаси «Суқрот»!

«Суқрот»ни тирноққа олдим, бироқ бу аслида тирноқ эмас, ниқоб. МЕНнинг ниқобим! Ниқобнинг моҳияти тахминан шундай: МЕН президентни кескин танқид қилиб гапираман ва ҳаял ўтмай унинг девонига хизматга жойлашиб оламан. Энди бироз уним ўчади. Гурунгталаб ёшларга суқротона қиёфада дейман: йўқ, бу дунёда ҳеч нимани ўзгартириб бўлмайди! Курашиш бефойда! Гап орасида эса қўшиб кетаман: мен шахсан президентнинг сиёсатини қўллаб-қувватлайман. Шундай дейман, МЕНда юз борми! Йўқ, юз йўқ, лекин ниқоб бор. Бу аниқ.

Ўлганингдан кейин биров шеърингни ўқийдими, ўқимайдими... Нима қизиғи бор МЕНга. Бироқ тириклигингда ўқисин! Ўқимасалар ҳам ўқигандек бўлиб юришсин. Хрестоматияга кириш керак! Бу қийин, бироқ мумкин. Мукофотлар, юбилейлар... карнай-сурнай, қадаҳлар жаранги... Халқ танийди, демак, тан олгани шу. Магар бовужудсан, шундай бўлмоғинг керак. Ўлдинг— ўчдинг, на совуқ, на иссиқ.

Мана, жуда янги, шу бугуннинг гапи: атоқли шоирнинг саксон йиллиги. Адабиёт ҳафталиги бир амаллаб у ҳақда мақола топиб эълон қилади. Ходимларнинг боши етмишга тўлаётган бошқа бир таниқли шоир ҳақида ёғилиб келаётган тўёна мақолаларни танлаш билан банд. Ҳар иккала шоирнинг адабиётда хизмати, ўрни бор. Ўз имкониятлари даражасида ёзган асарлари бор. Бироқ бири марҳум, иккинчиси эътиборда. Гап уларда эмас, гап юбилейда. Бу ўзи бир дунё бизда — юбилей деганлари. Мукофотдан-да мушкул савдо бу. Баъзан ақлинг шошади, бу адабиётда қойилмақом асар яратадиган ёзувчи, шоирнинг сонидан адабий мукофотлар сони салкам ўн ҳисса ортиқ, яъни тақага муносиб учқур туёқли тулпор йўғу тақалар сонсиз. Борига шукур ҳарқалай, «қурр» этган қурбақа ҳам қуруқ қолмайди.

Бир шоирнинг шундай сатри бор: «Тилга кўчган ҳар фикр ёлғон». Пахта ҳақида ёзмай қўйишди. Энди нуқул ҳақиқатни ёзишаяптими? Нуқул ҳақиқатни ёзиш, нуқул ҳақиқатни гапириш ҳақиқатми? Адабиётми ҳақиқатни ўрнатадиган? Ахир, сиқилган, эзилган, завқ-шавққа тўлган кўнгилнинг мулки эмасми, адабиёт! Эртага тонгда қуёш чиқади, деган шоир сийқа гапни айтган бўлмайди-ку! У ҳамма билган ва ҳеч кимда шубҳа уйғотмайдиган оддий ҳодисани айтади. Бу унинг эрмаги, у эътибордан қолган ҳодисани айтган бўлади, калака бўлади, бироқ у — шоир, у шунақа гапиради. У кулги бўлишдан чўчимайди, чунки юзи очиқ, ёруғ, ниқобсиз. Унинг ҳаракати ариқдан оққан сувдек оддий ва шундай завқли. Унинг турмуши тўрт фасл измидаги дарахтдек оддий, ҳам гўзал, ҳам маҳзун, ҳам самарали, ҳам азобли. Унинг ёши билан биров қизиқмайди, четда туради, гоҳ сархуш, гоҳ ночор, гоҳ шоҳ, гоҳ гадо. Бу дарахт Рауф Парфига ҳам ўхшаб кетади, Ёдгор Обидни ҳам эсга солади, олазарак Чўлпон Эргаш ҳам уни ёдга туширади, Азиз Абдураззоқ ҳам, Тилак Жўра ҳам...

ФАРАНГИ АДАБИЁТИДА «лаънатланган шоирлар» деган ибора бор. Артур Рембони ўқиган бўлсангиз, бу иборанинг беҳуда пайдо бўлмаганини эсларсиз. У ҳам шу «тамға»га сазовор бўлганлардан. Уларни аслида лаънатга учраган замон «оқ қилган». Уларга лаънат ўқиган замонда яшаган кишиларнинг авлодлари «қарғиш текканлар»ни кўзига суртиб ўқишади. Чунки эрмаги шеър ёзиш ва йиғлаш бўлган Ремболар президент девонига талпинишмаган, Ёзувчилар уюшмасининг узун ва жуда юмшоқ қора оромкурсисини қўмсашмаган. Ҳайрият, бизда йиғлоқи бўлмаса-да, бундайин одам боласининг сўқир кўнгил майлларига асир бўлмаган дарвеш шоирлар бор экан. Ҳеч қачон улар сукут сақламайди, суқротона қиёфага кирмайди, чунки уларнинг сира тиши оғримайди. Чунки уларнинг чайнайдиган, ғажийдиган, узиб оладиган тиши йўқ, улар қизилияк шоирлар! Улар зериккан да шеър ёзади, бекор қолганда шеър ёзади, бошқа вақт тураверади четда дарахтга ўхшаб — гоҳ ночор, гоҳ шоҳ, гоҳ гадо.

Фаол эмас, актуалликни тушунмайди, фикр жўн: эртага албатта қуёш чиқади, дейди. Шавққа тўлса—чидаёлмайди: «Ассалом, қуёш!», дея ҳайқирган бўлади. Куласиз. Қўшилиб кулади. Калака бўлишдан чўчимайди. Чунки юзида ниқоби йўқ йиртилиб кетадиган, юзи очиқ, юзи ёруғ...

Дарвоқе, Улар бугун Қурултойга боришармикан? Сархуш бўлиб бир жойда туриб қолишмаса боришади. Кимга овоз беришаркан?

Ҳа, бу МЕНга боғлиқ. Гап таъсирда, болакўнгил улар, фақат эртага қуёш чиқмайди, десанг ранжиши мумкин, бошқасига рози бўлади. Ахир, эртага қуёш чиқадиган бўлгандан сўнг кимга овоз беришнинг нима фарқи бор. Ҳарқалай, МЕН ниқобни юзимга тортиб олай, айтиб бўладими. Ким билади дейсиз, эртага қуёш чиқмай қоладими.

(Нетай, менинг жуда билгим келади — ўзимни, ўзлигимни, ўзбеклигимни. Кимман, ахир!?).

Аҳмад ОТАБОЕВ

Содиқжон МАҲКАМОВ олган суратлар

ШУКРУЛЛОНИНГ КЎНГИЛ ЧИРОҒИ

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ШОИРИ ШУКРУЛЛО 70 ЁШДА

Одил ЁҚУБОВ

ҚАРЗДОРМАН

Мен Шукрулло ака тўғрисида кўпдан бери бир гап айтишни ният қилиб юрардим. Бу ниятим сурилиб-сурилиб, пировардида қурултой кунларига тўғри келиб қолди-ю, мақола ёзишнинг иложи бўлмади. Чунки мен Шукрулло аканинг деярли ҳамма достонларини, кўплаб шеърий китобларини, драмаларини, хусусан, «Жавоҳирлар сандиғи», «Кафансиз кўмилганлар» деган насрий асарларини жуда яхши биламан. Нафақат, биламан, балки юксак баҳолайман. Вақти келиб, ниятимга етарман, яъни Шукрулло ака ҳақида ўйлаб қўйган мақоламни ёзарман. Ҳозирча эса атоқли шоиримиз билан боғлиқ ибратли бир воқеани ҳикоя қилиб бераман.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигига муҳаррирман. Бир куни Шукрулло ака телефон қилиб қолдилар: «Одил, Тошкентга Чингиз Айтматов келган. У ҳукумат меҳмонхонасига тушган. Мен Чингизни меҳмонга чақирдим. Машинангда уни олиб келсанг. Бир мириқиб отамлашсак».

Чингиз Айтматовни унинг уйига олиб бордим. Ҳали меҳмонлар йиғилмаган эди. Чингиз Шукрулло акага «Бир нима ёздингизми, янгилик борми, бўлса ўқийлик», деди. Шукрулло ака «Янги бир достон устида ишлаяпман, қоралаб қўйдим, номи «Аср баҳси», деб жавоб берди. Чингиз «Бир бобини бўлса-да ўқиб беринг, оқсоқол», деб илтимос қилди. Шукрулло ака янги асарининг бир бобини ўқиб берди. Бу бобда инсоннинг табиатга беписанд муносабати, гўзал боғларимиз, гулзорларимиз, пахтазорларимиз устига сепилаётган заҳарли дорилар ва бунинг оқибатида бир маҳаллар оқизоқ ўйнаган ариқларимизнинг сувлари оғуга айланганлиги, инсонлар насли бузилаётганлиги, болаларимиз майиб бўлиб туғилаётганлиги, бу ҳам етмагандек, ер курраси узра атом уруши хавфи чархпалак қилиб юргани ҳақида шоирнинг нотинч, безовта ўйлари бадиий тиниқ сатрларда ифода этилган эди. Достон, тўғрироғи, унинг ўқилган қисми Чингиз Айтматовга жуда маъқул бўлди.

— Оқсоқол, — деди Чингиз жуда ҳаяжонланиб, — сиз бутун инсониятни ташвишга солаётган фалсафий теран асар ёзибсиз. Чин юракдан табриклайман. Келинг, Сизни бир қучоқлаб ўпай.

Достон менда ҳам яхши таассурот қолдирди. Ўша давр учун уни анча дадил, ўткир асар дейиш мумкин эди. Биз уни ҳафталикда чоп этишга қарор қилдик. Муҳаррирларга юққан эҳтиёткорлик сабаб мен ўз сўзбошимда «Аср баҳси» ҳақида Чингиз Айтматов берган баҳони тўла келтирдим ва унга суянган ҳолда достонни эълон қилдик. Эълон қилдигу, ўша пайтлардаги жумҳуриятимизнинг идеология раҳбаридан балога қолдик. Кутганимга қарши, ҳатто Чингиз Айтматов берган юксак баҳо ҳам на асарга, на менга қалқон бўла олди. Бир ойгача шоирнинг ҳам, менинг ҳам қулоғимиз тинчимади. Ҳар куни чақир-чақир, ҳар куни дашном. Бугун бу гаплар кулгили туюлади. Лекин у кунларда куладиган аҳволда эмас эдик. Масала шу даражага бориб етдики, достон Ёзувчилар уюшмаси секретариатида муҳокама қилинди. Энг ачинарлиси, секретариатда муҳокамада қатнашган ижодкорларнинг аксарияти достонни ғоявий хато, шоир порлоқ ҳаётимизни қоралаган, деб топишди. Баъзилари ҳатто Чингиз Айтматов асарга бундай юксак баҳо бериши мумкин эмас, Одил Ёқубов бу гапларни ўзи ўйлаб топган, деган фикргача боришди.

Маълумки, бундай ҳодисалар адабиётда кўп бўлган. Сабаби халқ ҳаётининг чуқур томонларини, даврнинг катта дардларини кўтариб чиққан ҳар бир асар мунозарасиз, «тинч» ўтиб кетмайди. У ҳамиша катта баҳсларга сабаб бўлади. Шукрулло аканинг кўп асарлари ана шундай баҳс-мунозараларга, тортишувларга сабаб бўлган. Шукрулло аканинг энг сўнгги «Кафансиз кўмилганлар» деган насрий асари ҳам ана шундай тортишувларга сабаб бўлди. Бу нарса етмишга тўлган адибнинг ғайрати, шижоати, бадиий камолотидан далолат беради. Омон бўлинг, Шукрулло ака, сиз ана шундай асарлар ёзаверинг, биз ўқийверайлик. Қолган гапларга қарздорман.

СУРАТДА: Шукрулло ҳамкасблари даврасида

С. МАҲКАМОВ суратга олган.

Расул ҲАМЗАТОВ

ДЎСТЛАРИМ

Мен учун энг яхши жой — дўстларим кўп бўлган маскан. Ўзбекистон ана шундай юртлардан бири. Бу ерда мен Ғафур Ғуломникида меҳмон бўлганман. Ойбек билан яқин эдим. Шайхзода ва Миртемир шеъриятини дилдан севардим. Улкан тақдир эгаси, ажойиб хислатли, зукко Зулфияхонимни мудом эъзозлайман. Шукруллодек ажойиб ўртоғим бор. Уникига кўп марта борганман. Асарларидан шарқона фалсафий фикрлар, ҳикматлар ва ғоят нозик туйғулар уфуриб туради. Шунинг учун мен уни эркалаб «Шукур, олло!» деб чақиришни хуш кўраман. У тўла маънода ҳақиқат куйчиси. Ҳақиқатни улуғлаган шоир эса доим сафдадир.

Римма ҚАЗАҚОВА

ДОНИШМАНД ИНСОН

МЕНИНГ ИЖОДИЙ ҲАЁТИМ Шукрулло билан, бу донишманд оқсоқол, бироқ қалби боладай пок, ҳамиша жилмайиб турадиган ажойиб шоир билан у ёки бу даражада боғланган. Ҳа, ҳақиқатан у хушчақчақ инсон, унинг чеҳрасидан табассум ариган вақтни эслай олмайман. Ҳатто осилиб тушган қовоқларига, дардли сўзлар айтишга мойил лабларига ҳам кулги ёйилиб туради. Унинг бу табассуми бағрида инсонларга нисбатан яхшилик ва хайрихоҳлик учқунлари бор бу учқунлар бошқаларга ҳам осонгина юқади. Уларни ҳам яхшиликка, яратишга, мулоҳаза юритишга чорлайди.

Мен унинг шеърларини ҳам ўз шахсидан айри тасаввур қила олмайман. У ҳақиқий шоир ва инсон сифатида ўз-ўзини тўлдиради. Айни пайтда, табиат ҳам бундай шоирларни яратиш билан ўз-ўзини чуқурроқ англатмоқчи бўлгандек таассурот қолади.

У жиддий, айни пайтда жиддий ҳам эмас, жиддийлиги остида қандайдир ним табассум бор. Мана, биз уйда дастурхон атрофида ўтирибмиз. Суҳбат мавзуи унинг ҳаётининг фожиали даври ҳақида борарди.

— Шукрулло ака, Сизни нима учун қамашган? — меҳмонларимдан бири саволга тутади.

— Елпиғич учун...

— Елпиғич учун?.. Қанақасига, қандай қилиб, елпиғич учун наҳотки қамаш мумкин?

Ҳа, 50-йиллар қатағонида Шукрулло ҳам жабрланган ва беш йил қамоқларда ўтириб чиққан. Қамоқ сўзини эшитгач, унинг юзлари бирдан тундлашади, кўзлари чарақлайди, кейин аста-секин чеҳрасига табассум ёйилиб, елпиғич тарихини — семиз дўстларидан бирига туғилган кунида елпиғич совға қилганини, бу елпиғич биринчи елпишдаёқ бузилиб қолганини ҳикоя қила бошлайди. Ўшанда шоир сотувчи олдига бориб елпиғичнинг бузилиб қолганини айтади. Сотувчи эса ҳазиллашиб: «Хўш, сизлар бу елпиғични қандай ишлатдингизлар? Елпиғич билан юзни елпидик дейсизларми? Ана, ана, шу нотўғри бўлибди. Ахир елпиғични юз атрофида эмас, юзни елпиғич атрофида айлантириш лозим эди...» дейди. Бу ҳазил Шукруллога ёқиб тушади ва уни бир-икки марта давраларда айтади. Ана шундан айб қўйишади: шоир совет савдосини ҳақорат қилувчи латифа тўқиб юрибди.

Шоир бу гапларни кула-кула, ҳикоясидаги ўша ҳолатларни бир-бир кўрсатган куйи айтиб берди.

Хўш, Шукрулло ўз ҳаётининг фожиали даврини эслаб ҳазил қилаётибдими? Билмадим. Уни бирдан англаш қийин: у қўрқинчли воқеаларни ҳам кулги билан, айни пайтда дадил, ишончли қилиб, ҳатто ўзини жиндай айбдордай қилиб ҳикоя қилади. Эҳтимол, бу ўзига айб қўйган одамлар учун ҳам уялганидандир...

Тўғри, бир гал уни одатдагидан бутунлай бошқача қиёфада кўрганман. Бунга ҳам йигирма йиллардан ошди. Ўшанда уйдагилар ҳам уни танимай менга «Сени кимдир сўраяпти?» дейишган.

Пастга тушиб эшик олдида кўзлари киртайиб кетган, қош, киприкларига чанг гардлари илашган, қайғу ва чарчоқ туфайли оёқларида зўрға турган ардоқли дўстим Шукруллони кўрдим. У шундай қиёфада эдики, гўё уйга кирса, унинг дард ва қайғуларини бино ҳам кўтаролмай қулаб тушадигандек эди. У ўшанда Тошкент зилзиласига бағишланган достонини олиб келганди. Достонда юрт тақдири учун дард-алам сизиб, муҳаббат ва ишонч балқиб турар, айни пайтда авторнинг руҳий ҳолати ҳам буни тўла намоён қиларди. Уни жуда тез таржима қилдим. Дарров «Огонёк» саҳифаларида эълон қилинди. Бу бизнинг ўзбек халқи бошига тушган ташвишларга ҳамдардлигимиздан бир нишона бўлди...

Мен Шукруллонинг кўп асарларини ўгирганман ва ҳар гал уларни ички бир ҳаяжон билан таржима қилганман. Чунки мен бу асарларда ўзимни қизиқтирган жуда кўп саволларга жавоб топганман, ижодий рағбат олганман.

Биз ҳаётда ҳам, ижодда ҳам шунчаки дўст эмасмиз, шоир Михаил Луконин айтмоқчи, ғоят қадрдон дўстмиз, бир-биримизни ардоқлайдиган ижодкорлармиз. Шукрулло ўзининг майин табассуми ва дўстларча куюнчаклиги билан турли йилларда, ҳар хил давраларда, турли ҳолатларда менинг ҳаётимда муҳрланиб қолган.

Шукруллонинг ҳаётда бўлганидек, асарларида ҳам донишмандлиги яққол сезилиб туради. Шеърлари ўқувчини ўйлатади, фикрлатади, баҳсга чорлайди. У шоир сифатида ҳеч вақт даврдан орқада қолган эмас, шунинг учун шеърларидаги фалсафа ҳам инсон учун доимо хизматда. У бир нарсага — кўҳна дунёни яхшилик ва муҳаббат билан, гўзаллик ва садоқат билан қайта қуришга қаттиқ ишонади. Ва биз ҳам бу донишманд шоирнинг умидлари бир кун амалга ошишига дилдан ишонамиз.

Давид ҚУҒУЛТИНОВ

ДАВР КУЙЧИСИ

МЕН ҚАЧОН ИЖОДГА бутун вужуди билан берилган, шоир бўлиш учун ўзини мажбурлаб шеърлар ёзадиган эмас, балки ижод қилмаса тура олмайдиган, яратганнинг илоҳий қудратидан баҳраманд бўлган ҳақиқий шоир образи ҳақида ўйласам, кўз ўнгимга дарров ажойиб дўстим Шукрулло келаверади. У, шубҳасиз, ҳақиқий шоир. Бундай шоирлар ҳамма замонларда ҳам яшаб ўтган ва ўз даврининг куйчилари бўлишган. Айтайлик, XVIII асрда ҳам Шукруллодек шоирлар бор эди ва улар ўз замонига сидқидилдан хизмат қилган. Бизнинг давримизда эса замондошимиз Шукрулло ана шундайлардан биридир. У ҳақиқий шоир сифатида ўз елкасида асримизнинг қувонч ҳамда дардларини ортмоқлаб ўтмоқда.

Ҳар гал Тошкентга борганимда Шукрулло билан албатта учрашаман. У билан шаҳар кўчаларини кезаман, бозорларини бирга айланамиз. Бу менга ҳузур бағишлайди. Энг қувончлиси шундаки, бозордаги сотувчилар ҳам, олувчилар ҳам Шукруллони кўрганда қўлларини кўксига қўйиб, ҳурмат-иззат билан, хурсандчилик билан саломлашадилар.

Ҳа, уни ҳамма танийди, ажойиб шоир ва самимий инсон сифатида билади. Уларнинг муносабатларида, мен Шукруллога фақат инсон сифатидаги хайрихоҳликни эмас, балки қалбларидаги дардларни англаб етган ва бу дардларни шеърий сатрларга жойлай олган ҳақиқий шоирга нисбатан бўлган олижаноб туйғуларни ҳам кўраман.

Шукрулло ҳамиша бахтиёр инсон каби юзидан табассум аримайди, афсуски, мен шоирлар қалби ҳамиша бахт билан лиммо-лим тўла бўлмаслигини яхши биламан. Лекин, начора, шоирлик бу — дардларни ўзингга олиб бўлса-да, бошқаларга бахт улашишдир. Шукрулло ҳам ана шундай шоир, унинг шеърлари ҳам, бошқа асарлари ҳам ана шундай руҳда ёзилган. Шоирнинг ижоди, унинг шеърияти ҳақида гап кетганда, ундаги яна бир хусусиятни — табиийликни алоҳида таъкидлашни истардим. Шеърларини ўқир экансан, сўзлар, фикр, куй, оҳанг — ҳаммаси табиий равишда қуйилиб келгандек, ўз-ўзидан яралгандек таассурот қолади.

Мен уни шоир сифатида жуда ҳурмат қиламан, айни пайтда, ёмон одам шоир ҳам бўлолмайди. Ёмон одам шоир бўлишга уриниши, худди машиналар сингари оҳангларни бир-бирига қалаштириши мумкин. Аммо уларда қалб бўлмайди. Шукрулло эса қалби гўзал инсондир. Шукрулло — шоир, давримизнинг ҳақиқий шоиридир.

Шунинг учун ҳам мен у ҳақдаги дўстона қалб сўзларимни мамнуният билан изҳор этаман. Шеърлари тўғрисида тўлиб-тошиб сўзлайман. Ва ўйлайманки, менинг бу сўзларимни муштарийлар Ўзбекистонга, Тошкентга, буюк маданиятли қадимий халққа ва ҳар нарсага қодир, яратувчи қуёш ҳамиша балқиб турадиган юртга нисбатан тилакларим сифатида қабул қиладилар.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ШОИР

БУ МАҚОЛАМГА АТАЙИН «ШОИР» дебгина ном қўя қолдим. Ҳа, атайин шундай дедим. Бўлмаса, «Катта шоир», «Атоқли шоир», «Ҳақиқий шоир» ва шу каби турли сифатлар қўшилган дабдабали сарлавҳалар қўйиш ҳам қўлимдан келарди. Бироқ, менимча, шоир деган биргина сўзда бир олам маъно бўлиб, бу калом замирида турли сифатлар табиий равишда мавжуд, балки яшириниб ётар унинг туб-тубида.

Қалби кенг ва улкан бўлмай туриб, киши шоир бўлолмайди. Демак, шоир сўзида катта, улкан деган маънолар ўз ифодасига эга.

Эларо танилмаган, атоқли бўлолмаган киши шоир деб айтилмайди. Шоир албатта эларо, мамлакатлараро танилган, кўча-куйда халойиқ «шоир фалончи кетяпти», «фалончи шоир мана шу одам» дейдиган сиймо бўлади.

Шоир ҳақиқий бўлмаса, уни шоир деб бўлмайди. Фақат ҳақиқий ижодкорларнигина шоир дейиш мумкин ва лозим. Ҳақиқий ижодкор бўлмаган кимса шоир эмас ва дунё тўққиз қайта айланиб келганида ҳам шоир бўлолмайди.

Шоир деган калом замирида мен яна сезгир ва дилгир, дилкаш ва меҳнаткаш, одамохун ва ўрни келганида, ўта ўжар, сахий ва самимий, одамшаванда ва гап келганида отасини ҳам аяб ўтирмайдиган бетга чопар, элим, юртим дея жонидан ҳам кеча оладиган ватансевар ва ватанпарвар, миллат қайғуси ҳатто тушига ҳам кириб чиқадиган, лекин бой ҳам эмас, камбағал ҳам эмас, яъни бир нави турмуш кечирадиган инсон сийрати мавжуддир. Унинг учун тақвимларда байрам сифатида белгилаб қўйилган кунларгина эмас, балки матбуотда асари, нашриётда китоби чиққан, театрда пьесаси қўйилган кун тўйдир. Мен тушунган том маънодаги шоирлар (афсуски, улар кўп эмас) ҳақида яна кўп ва хўб гапларни айтиш мумкин. Мана шундай шоирлардан бири шоир Шукруллодир.

Шоир Шукрулло! Икки сўздан иборат бу ибора бугунги кунда Ўзбекистонимиздан ташқари Ғарбу Шарқда, Санкт-Петербург, Москва, Қозон ва Уфада, Қалмоғистону Шимолий Кавказда, Кавказорти ва Туркистон жумҳуриятларида ва бошқа элларда ҳам машҳур.

Фуқаро Шукрулло Юсупов бундан ярим аср аввал шоир Шукрулло сифатида танилган экан, ҳамон шу номни шараф билан оқлаб келмоқда. Шу мақолани ёзиш асносида мен унинг ижодини яна бир бор кўздан кечириб чиқиб, шунга тўла ишонч ҳосил қилдимки, Шукрулло шеър ёзганида қанчалик шоир сифатида кўринса, мақола ёзганида ҳам, пьеса битганида ҳам, қисса ва роман яратганида ҳам шунчалик намоён бўлади. Бу ўринда жанрни кўзда тутаётганим йўқ, балки фикрни теран ва шоирона ифодалашни инобатга олмоқдаман.

Лекин барибир Шукрулло ижодида шеърият етакчи ва салмоқли ўринни эгаллайди. Шу шеърияти туфайли у элга танилди, худди шу шеърияти туфайли маломатга учради ҳам...

Нуроний оталаримиз, мушфиқ оналаримиз шундай фотиҳа ўқишганига кўп шоҳид бўлиб турамиз: «Ўт балосидан, сув балосидан; кўринар-кўринмас балолардан, қуруқ туҳматдан Яратганнинг ўзи асрасин. Омин оллоҳу акбар!».

Қуруқ туҳмат шундай балойи азимки, дунёда инсон умрини ичдан кемирадиган ва емирадиган бундан кучли ва даҳшатли оғу бўлмаса керак. Етмиш тўрт йиллик кейинги тарихимизда халқимизнинг энг сара ватанпарварларининг аксарияти қуруқ туҳматга учрагани, аниқроғи, туҳматга учратилгани энг машъум жиноятдир. Шоир Шукрулло ҳам «юртга келган ана шундай тўйдан» четда қолмаган. Уни ҳибсга олиш учун сопини ўзидан чиқарганлар, яъни унинг икки «ҳамкасабаси» туҳматдан иборат «Заключение» («Хулоса») ёзиб берганлар. Қирқ йилдан ортиқ собиқ Давлат хавфсизлиги қўмитасининг темир сандиғида яшириниб келинган бу «Хулоса» билан яқинда танишиш имкониятига эга бўлдим. Ушбу туҳматномада гап Шукруллонинг Ўзбекистон Давлат нашриётида 1949 йили (ўшанда муаллиф 28 ёшда эди) чоп этилган «Биринчи дафтар» деган шеърлар тўплами ҳақида кетади, тўғрироғи, тирноқ остидан кир қидирилади, йўқ ердан айб ахтарилади. Туҳматноманинг тутуруқсизлигини кўрсатиш учун бир қисмини айнан келтираман:

1. Фикр ноаниқ.
Мисоллар:
«Сталин бор экан, кулфат қафасин —
Ташвиш тоғин бузиб мен кўтардим бош».
(«Шу яхши» шеъридан).

«Ҳар бир қиррасида миллион кўз ёниб,
Боқади фалакка порланиб, мағрур»
(«Юлдуз» шеъридан).

Таажжублар бўлсинким, бу мисраларда фикр аниқ, у ёқ-бу ёққа тортиб кетадиган ҳеч нима йўқ.

«Хулоса»чилар шоирни севгини бузиб талқин этишда айблаб, ўз фикрларини исботлаш учун қуйидаги мисраларни мисол тариқасида келтирадилар:

Висол куни яқин, шод кутгил,
Бўсаларга лабларим чанқоқ.
Ҳижрондан сўнг тегса лаб
Ҳар галгидан бўлар тотлироқ.
Ёрин висолига етган йигитдек,
Гуллардан илк бўса олди капалак.

Шоир «колхозчилик» деган халқ иборасини ишлатгани учун ҳам танқид қилинади. Мана, ўша мисралар:

Кечирасиз, қўпол сўзладик,
«Колхозчилик», бўлмайсиз хафа.

Хуллас, «хулоса»чилар йўқ ердан кир қидириб, шоир Шукруллони ғоясизликда, совет поэзиясига бегоналикда айблайдилар. Шу «айблов», шу қуруқ туҳмат навқирон ижодкор йигитни 25 йил озодликдан маҳрум этиш, яна 5 йил сургунда яшаши ҳақида ҳукм чиқаришларига «асос» бўлади.

Балки мени ёруғ кунларда, юбилей онларида шоир бошига тушган қора кунларни бемаврид эслатишда айбловчилар ҳам топилар. Бироқ, менимча, ҳақиқатни галга солмай дарҳол айтмоқ керак.. Ҳақиқатни дарҳол айтиш ҳамиша ҳам маврид деб биламан. Ўз ҳақиқий баҳоси берилмаган жиноят ҳам, жиноятчи ҳам (бу ўринда мен туҳматчиларни жиноятчи деб ҳисоблайман) жамият учун хавфлидир. Агар жиноятчи жазога тортилса, бошқа жиноятларнинг олди олинади. Мен шоир Шукруллога шу ҳақда сўз очиб, ўша «ҳамкасаба»ларингизга ҳозир муносабатингиз қандай, уларга жазо берилишига қандай қарайсиз?» десам, у бўлса: «Қўйни ҳам, эчкини ҳам ўз оёғидан осадилар. Мен уларни худога солиб қўйибман», дея бағрикенглик билан жавоб қилди. Бағрикенглик ҳам шоирликка хос фазилатлардан.

Мен ўша икки «хулоса»чининг номини тилга олишни истамадим. Буни айтиш ёки айтмаслик жабр кўрган Шукруллога тегишли ҳуқуқ. Бироқ улар жабрдийда шоир олдида бир оғиз кечирим сўрашлари маъқул эмасмикин, ҳеч бўлмаса ўша қилмишлари нотўғри бўлганини хаёлларидан бир ўтказиб қўйсалар, одамгарчиликдан, виждон ишларидан бўлмасмикин, деб ўйланиб қолдим. Кечирим сўраш гуноҳни озайтиради, виждон азобини енгиллаштиради, инсонни маънавий поклантиради, дейдилар. Бу гаплар фақат виждонли кишиларгагина тегишлидир. Виждонсиз кишидан узр кутиш такадан сут талаб қилиш билан баробардир. Бундай фикрлар менда унинг «Табассум ўғрилари», «Хатарли йўл», «Унсиз фарёд» деган саҳна асарларини ўқиганимда уйғонди. Маълумки, ашуласини қулоққа айтадиган ва юракка айтадиган хонандалар бўладилар. Шукруллонинг бу пьесаларини мен юракка айтиладиган, қалбга маънавий озиқ берадиган, кишини ўйлантириб қўядиган яхши қўшиқларга ўхшатгим келади.

ЮҚОРИДА АЙТГАНИМДЕК, Шукрулло «Жавоҳирлар сандиғи», «Кафансиз кўмилганлар» каби насрий асарлари бўлганида, драматик асарлар ижод қилганида ҳам шоир бўлиб қолади. Мен бунда жанрни кўзда тутаётганим йўқ, балки унинг прозаик асарларини ўқиганингизда, пьесаларини томоша қилганингизда ёки мутолаа этганингизда улардан худди шеър ўқиган ёки тинглагандан кейин кишида қоладиган таассурот, кўтаринки бир руҳ пайдо бўлади, бу эса қалбга малҳамдек ёқади.

Тақдир тақозоси билан бир йилча бўлиб қолди, бир даргоҳда хизмат қиляпмиз. Шу давр ичида ўзим учун шуни кашф этдимки, Шукрулло турмушда ҳам шоир бўлиб қолмоқда, ҳамма шароитда ҳам ўзлигини унутмайди, тўғри сўзини айтишдан қайтмайди. Бунга мен кичик бир замондоши сифатида шоҳид бўлаётирман.

Шукрулло аканинг ростгўйлиги учун ҳам ушбу сатрларни юракдан ёздим. Бу тенгдошларимнинг ҳам шоир Шукруллонинг умр ва ижод тўйига тўёнамиздир, деб ўйлайман.

Фрунзе ЖЎРАЕВ

ИЛЛАТГА ҚАРАТИЛГАН ТИҒ

ШУКРУЛЛО ДРАМАТУРГИЯМИЗГА олтмишинчи йилларнинг бошида кириб келди. Унинг аксарият саҳна асарлари қайта қуриш жараёни бошланганга қадар ёзилган ва томошабинларга кўрсатилган. Уларда кўтарилган асосий мавзу ҳаётимизда ҳамон учраб келаётган порахўрлик, лаганбардорлик, лоқайдлик, риёкорлик, пасткашлик, фирибгарлик каби таъвияли иллатларни аямай фош этишдир. Муаллиф бу мавзуларни ҳал этишда драма, комедия, сатира, мелодрама шаклларини қўллаган.

Яқин вақтгача бундай иллатлар жамиятимиз учун характерли эмас, улар шунчаки айрим кишиларгагина хос эди деб, асарларни тор маишийликда, ғоясизликда айблар эдик. Аммо ҳаёт бу хилдаги саҳна асарларининг, уларда кўтарилган мавзуларнинг нақадар кенг кўламлилигини, долзарблигини, зарурлигини яққол исботлади. Модомики шундай экан, айтиб ўтилган иллатлар ўткинчи, айрим шахсларда учрайдиган эмас, балки ижтимоий характерга эга, демак жамиятимиз шу «касаллик»ларга йўлиққан деган гап бу. Шукрулло драматургиясининг бадиий фазилати ҳам шунда. Муаллиф, масалан, хушомадгўйни қандайдир безарар кимса сифатида талқин этмай, унинг ижтимоий моҳиятини очишга интилади, уни бадиий умумлашмалар даражасига кўтаради ва шу орқали бундай кимсалар жамиятга қанчалик зиён келтиришини ҳаётий воқеалар мисолида ифодалайди. Агар бундай ёндашувга ҳозирги кун нуқтаи назаридан қаралса, буни дадиллик деб, изоҳлаш мумкин. Чунки Шукрулло асарлари яратилган даврда қандайдир иллатни очиқдан-очиқ саҳнага олиб чиқиш, унинг ижтимоий моҳиятини очиб бериш ғоятда мушкул эди.

Шукрулло драматургиясининг ўзига хослиги шундаки, унинг асарларида жиддийлик, чуқур фикр ҳукм суради, бирортасида енгил-елпи образ ёки воқеани учратмаймиз. Уларнинг қайси жанрда ёзилишидан қатъий назар, сатира тиғини ҳис этиб туради, киши. Шунинг учун комедиялари ҳам томошабинни кулдиришдан кўра, кўпроқ ўйлатиб қўяди. Бинобарин, саҳна тили ҳам ҳар бир образнинг табиатидан, феъл-атворидан, маънавий дунёсидан келиб чиқилган ҳолда кашф этилган.

Шукрулло ёзган саҳна асарларининг яна бир хислати — қаҳрамонларнинг инсоний ва маънавий дунёсини очиш, уларни ҳаракатга келтириш учун оддий бир жумбоқ ўртага ташланади. Масалан, «Жанжал» пьесасидаги воқеаларни вужудга келтирадиган асос қилиб шикоят хати олинган. Шоғулом, Ғани, Иса, Саид ва Қўчқорнинг ўзаро муносабати, феъл-атвори, хатти-ҳаракати, иллатлари шу хат атрофида олиб борилган можаро орқали очилади. Мактубнинг мазмуни асарнинг охиригача номаълум қолади. Аммо қаҳрамонлар ўртасида рўй берган жанжал шикоят хатининг мазмунини ифодалайди. Чунки жанжалда ҳар бирининг ярамас хатти-ҳаракати, разил қиёфаси очиқ-ойдин фош этилади. Бу ерда яна шуни айтиш кераки, муаллиф қаҳрамонларнинг иллатини фақат бир-бирини фош этиш билан эмас, балки ўз-ўзининг қиёфасини очиш воситаси орқали ҳам ошкор этади. Масалан, Ғани Шоғуломга: «Бир товоқдан еганмиз, ҳа, тенг бўлишганмиз!.. Бошдан-оёқ дуру олтинга буркаб ташладик, авлод-авлодингизга етади!» — дейди. Биргина мана шу мисрадан Шоғулом ва унинг ҳамтовоқлари кимлигини аниқлаш қийин эмас. Ҳаромтовоқлар, юлғичлар, порахўрлар образи бирин-кетин гавдаланади. Уларнинг разил қилиқлари, қабиҳ хатти-ҳаракатлари ва олди-берди гапларидан нафратланади томошабин. «Жанжал» пьесаси мисолида келтирилган бу фикрлар Шукруллонинг деярли ҳамма саҳна асарларига тааллуқлидир.

Ҳар пьеса маълум мавзу ва мазмунга эга. Масалан, «Хатарли йўл»да номусни, виждонни тубанликларга алмаштириб, ўз нафсини ўйлаган Миржалол образи тимсолида иғвогарлик мавзуи кўтарилган. Асар замирида «иғводан, туҳматдан ўзи асрасин» — деган ғоя берилган.

«Табассум ўғрилари»да шундай мисралар бор: «Лоқайдлик бу — шундай бало! Худди товушсиз тўппончадек ўлдиради, ҳеч ким сезмайди. Лоқайдлик бу электр симига ўхшар, на яллиғи, на тутуни, на иссиғи бор. Лекин уни қирқмоқ бўлиб қайчи солдингми, аямасдан куйдиради, кўмир қилади...» Муаллиф Диёров образи мисолида лоқайд табиатли одамларнинг ҳаёт тарзи ва фалсафасини фош этади, лоқайдлик туфайли бошқа дили пок инсонларнинг аянчли, ҳатто фожиали қисматга дуч келганларини ҳаққоний кўрсатади.

Шукрулло пьесаларида иллатнинг келиб чиқиши ва ижтимоий тус олиб, жамиятни емирадиган зараркунандага айланишининг табиий омиллари асослаб берилади. Масалан, фирибгарликни фош этишга бағишланган «Ўғрини қароқчи урди» комедиясида Нурбек Зуфнунийга: «...Агар сен пок бўлсанг, энг тубан, ўз нафси йўлида ҳар қандай жиноятга ҳам тайёр, жирканч, давлат, халқ мулкини талон-торож қилувчи, ифлослик ботқоғига ботган, умри ҳаромхўрлик билан кун кўрган шундай одамлар билан ҳамтовоқ бўлармидинг? Уларнинг ёнини олишинг, жиноятларни яшириш йўлларини уларга кўрсатшинг жиноят эмасми?.. Жиноятларга қарши курашиш ўрнига, жиноятчиларга йўл очгансан...» дейди. Зуфнуний Нурбекнинг унга қўйган бу айбларига: «Агарда нафспараст, хушомад учун яшайдиган буларга ўхшаган одамлар бўлмаганда, балки мен ҳам бу йўлга кирмасмидим?.. Менинг фирибгар бўлишимга сабабчилар шулар...» деб, жавоб қайтаради.

Бу шундан далолат берадики, муаллиф асарга мавзу танлаганда, уни ҳал этишда, образларни яратишда, уларнинг маънавий ва ҳиссий дунёсини, эътиқодини, ахлоқий қарашларини очиб беришда ҳаёт ҳақиқатидан, унинг мантиқидан келиб чиққан. Шунинг учун асардаги воқеалар, қаҳрамонларнинг қиёфаси кишига ғоят танишдек, гўё бу нусхаларни куни-кеча учратгандек, улар билан боғлиқ ҳодисаларнинг гувоҳи бўлгандек туюлади. Энг муҳими шундаки, Шукрулло, ким бўлмасин, лаганбардорми, мансабпарастми, порахўрми, ичкиликбозми, товламачими — барининг психологиясини сураткаш сингари ғоят аниқ ва жонли гавдалантирган. Шунинг билан бирга воқеалар жараёнида уларнинг қиёфаси тобора яққолроқ очила боради.

Шукрулло драматургиясида инсон табиатидаги иллатларгина эмас, балки иллатларга эга инсонлар туфайли йиллар давомида жамиятимизда вужудга келган ярамас урф-одатлар ҳам қаттиқ қораланади. Масалан, «Тўйдан кейин томоша» комедиясида тўй-ҳашам қилишда қурби етса-етмаса бир-биридан ўзиб кетиш, ўзинг танимаган етти даҳага ош бериш, орзу-ҳавас деб карнай-сурнай қилиш одати қандай аянчли оқибатларга олиб келиши мумкинлигини яқиндагина оила қурган икки ёшнинг тақдири мисолида акс эттирилган.

Табиийки, тилга олинган пьесаларнинг мазмуни ўзгача. Буни ҳатто уларнинг номидан ҳам англаш мумкин. Бу номлардан ҳар бир асарнинг моҳиятини илғаб олиш қийин эмас. Шунинг билан бирга бу асарларни бир-бирига яқинлаштирадиган жиҳатлар ҳам мавжуд. Гап уларнинг саҳнавийлигида, аксарият образларнинг бадиий мукаммаллигида, тилнинг равонлиги, ўткирлиги ва тагдор маънолигида, саҳналарнинг ихчамлигида ҳамда бошқа хислатлардагина эмас. Масалан, иллатни фош этувчи образлар, гарчи уларнинг исми бошқа, ўзига хос мавқеига эга, жамиятда тутган ўрни бўлак бўлса ҳам, мақсади бир. Уларни юксак инсоний фазилатлар бирлаштирган. Муаллиф бу образларни ишлашда ҳақиқий инсонга хос жозибали фазилатларни топишга, уларга жон бағишлашга ҳаракат қилган. Абдусодиқ, Жўрабек, Қосимов, Ёрқин, Фозилхўжа, Нурбек, Жаҳонгир каби образлар шулар жумласидан. Улар томошабинда ўзига нисбатан ишонч ва меҳр уйғотади. Агар бу образларнинг ички дунёсига чуқур назар ташласак, уларнинг қалби ҳам, эътиқоди ҳам бирлигини кўрамиз. Шунинг учун ҳам улар пьесаларни мазмунан эмас, руҳан бирлаштирган, бадиий жиҳатдан яхлитлаштирган. Аёлларнинг ижобий образи ҳам шу тариқа ҳал этилган. Гўё ижобий қаҳрамонлар ҳаммаси бир тан-бир жон бўлиб турли шароитларда порахўрларга, мансабпарастларга, хушомадгўйларга, худбинларга, риёкорларга, фирибгарларга ва жамиятимизни булғаётган шулар сингари нусхаларга қарши курашаётгандек туюлади. Яъни, муаллиф ўз қаҳрамонлари билан ҳамма виждони пок одамларни шу курашга ундагандай бўлади. Шукрулло драматургиясининг моҳияти ҳам шунда. Энг муҳими у яратган саҳна асарлари бугун ўз долзарблигини, таъсир кучини йўқотгани йўқ. Аксинча, ҳозирги даврда бундай асарларнинг театрларимиз саҳнасида қайта қўйилиши айни муддао.

„Сирли Олам" меҳмонимиз

Одам боласи табиатан мўъжизага интиқ бўлиб яшайди, кўнглида ажойиботларга, ғаройиботларга ҳамиша эҳтиёж сезади. Мана шу инсоний талаб, эҳтиёж натижаси ўлароқ юзага келган «Сирли олам» ойномаси дунё юзини кўрганига салкам бир йилча бўлди. Бу — қисқа муддат, бироқ ойнома жамоасининг астойдил саъй ҳаракати туфайли «Сирли олам» эл эътиборига тушди, ўз муштарийларига эга бўлди. Мана, улардан бири, Қарши Давлат дорулмуаллими толибаси Н. Қаюмованинг эътирофи: «Мен ойномани катта қизиқиш билан ўқиб чиқаман ва унинг ҳар бир сонини интизорлик билан кутаман. Мана шундай масъулиятли ишга қўл урган инсонларга, саховат эгаларига катта ташаккур билдираман».

«Сирли олам» фақат ғаройиб ҳодисалар, кашфиётлар, фавқулодда мўъжизалар ҳақида хабар берадиган жарида эмас, балки бу том маънода илм-маърифатни, эътиқодни, тарихни ва асотирларни кенг оммага тарғиб-ташвиқ этадиган ойномадир.

Сиз қуйидаги мақолаларни ўқиб, бунга ўзингиз ишонч ҳосил қилишингиз тайин. Уларда улуғ саркарда Амир Темур ҳаётидаги мўъжизавий дақиқалар қайд этилган, Муҳаммад Ҳузарийнинг «Нур ул яқин» асаридан парча ва коинот сиру синоатлари билан боғлиқ ғоят қизиқарли кузатишлар ҳақидаги мақолалар акс эттирилган. Жаҳоншумул аҳамиятга молик ушбу муаммолар, кузатишлар, имкон қадар, «Сирли олам» ойномаси тўғрисида муайян тасаввур беради, деган умиддамиз.

Амир Темур

ВА УНИНГ ҒАРОЙИБ ТУШЛАРИ

...ТЕМУР ҲАЁТИДА ҒАРОЙИБ ҲОДИСА ва воқеалар жуда кўп бўлган. Айниқса, бундай воқеалар у олиб борган жанглар вақтида кўп юз берган. Унинг «Таржимаи ҳол»ида ғаройиб тушлари баён этилган парчаларга эътибор берайлик:

«Ҳар қандай ишни бошлашдин аввал мен ўзимни Оллоҳни иродасига топширардим ва ўшулда мен ўйлаган ишни бошлашга тўғри келиш ёхуд келмаслигини суриштириб ўтирмас эдим. Вале мунажжимлар ҳар гал мен ҳар қандай ишни бошлағон пайтим юлдузларни жойлашиши шу ишни бошлашга мувофиқ бўлғон вақтни айнан ўзиға мос келишини таъкидлар эдилар.

Мен бошлаган ҳар қандайин мушкул ишни бўлғуси натижаси менга аввалдин маълум бўлурди: мен бўлажак воқеаларни тушларимдин билиб олардим.

Масалан, хоқон Туғлуқ Темурни биринчи марotaба Мовароуннаҳрга келишини мен тушимдин билиб олдим. Тушимда қирғий учиб қўлимга қўнди: шу вақтнинг ўзида оллимга кўп сигир келди ва мен аларни соғиб олдим. Бу тушимни менга омад келишидин далолат беради, деб таъбир этишди: қўлимга келиб қўнган қуш — қудрат, кўп сигирлар эса менга келғон бойликни билдирармиш. Дарвоқе, тушим ҳақиқат бўлиб чиқди: мен хоқон Туғлуқ Темурга қўшилдим ва андин кўп кароматлар кўрдим.

Амир Қазағонни набираси амир Ҳусайн Кобулдин келиб отасига тегишли ерларни олиб қўймоқчи бўлди. Бир пайтлар мен анга катта ёрдам берган бўлсам ҳам ва у мени хотинимни оғаси бўлса ҳам, ушбуларни эътиборға олмай, у мени ўлдиришға қасд қилди. Мен у била ярашиш мақсадида уни Балхга ҳоким этиб қўйдим. Вале, мен ўйлаганни акси бўлиб чиқди: у менга душманлиғини тўхтатиш ўрнига, ўзида куч сезиб, мен била сўғишмоқчи бўлди. Мен ҳам амир Ҳусайн била жангга ҳозирлик кўра бошладим. Шу тайёргарлик асносида бир туш кўрдим: гўё амир Ҳусайн кумуш лаганда менга бир қилич келтирганмиш, аммо қилични тиғига бутунлай қопқора бўлиб пашша ёпишганча ётган эмиш. Бу тушга бундайин таъбир беришди: менга Расулуллоҳни набираси имом Ҳусайн мадад қилармиш. Тушни таъбирига кўра, амир Ҳусайнни қудрати менга ўтармиш, ани ўзини эса мен ўлдирар эмишмен. Кейинчалик шу туш рост бўлиб чиқди. Расулуллоҳнинг набираси менга қилғон ёрдамиға миннатдорчилик учун имом Ризонинг муқаддас мозорини зиёрат этдим».

Бу парчада номи эсланган амир Қазағон — мўғул хоқони номидан Мовароуннаҳрнинг бевосита ҳокими, Темурнинг биринчи хотини Ўлжай Туркон оғанинг бобоси; амир Ҳусайн — шу хотинининг акаси. Имом Ҳусайн — пайғамбарнинг набираси, ҳазрати Алининг кичик ўғли; имом Ризо — бунинг авлоди, Машҳадда дафн этилган.

ТЕМУР ЯНА АЙТАДИ:

«Бир кун Самарқанддин чекинаётганимда туш кўриб, тушимда йиғлаётган эмишмен; қора қарға келиб елкамга қўнди ва ҳар томонимдин менга тумонат пашшалар ёпишди. Пашшаларни ҳайдадимда, руҳим бузулиб уйғондим. Шу пайт Тугул Баҳодур минг кишилик отлиқ аскари ила менга ҳужум қилди. Эмди мен тушимдаги йиғим била қора қарға бошимға тушадиган ғам-ғусса, мени талағон пашшалар эса енгишим керак бўлғон Тугул Баҳодурнинг аскарлари эканини тушундим. Тушим рост бўлиб чиқди: Тугул Баҳодурнинг аскарлари била жанг қилиб, уларни тормор келтурдим.

Балхга кетаётиб туш кўрдим: гўё менға май солинғон бир неча хум беришганмиш, мен эсам уларни бирини бирига уриб синдиравердим. Қиличимни тиғи ғадир-будир ва ўтмас бўлиб қолибдир: ушбуни ёмонликдин башорат деб билдим. Форсни ҳокими Шоҳ Мансур беш минг суворийси ила менға ҳужум қилди. Мен ани устидин тўла ғалаба қозондим ва аскарларини тарқатиб юбордим; аскарларини қолғонлари Дашти қипчоққа қочди.

Бир вақт Тўхтамишхон дўстлигимизни ва турли пайтлар мен анга қилғон яхшиликларни унутиб, катта лашкар ила устимга бостириб келди. Мен ани инсофга чақирдим, анга мактуб битиб, менға ёмонлиғини тўхтатишини, мен анга илгарилари қилғон жамики яхшиликларимни эслашини айтдим ва магар сўзимга кирмаса, кўрнамаклиги учун андин қаттиқ қасос олажагимни айтдим. Ўшулда мен туш кўриб, гўё шарқдин қуёш нури бошимга тушганмиш, кейин у ўчиб тамоман йўқолганмиш. Таъбирчилар шарқдин тушган қуёш нури ва анинг йўқолиши Тўхтамишнинг истилоси ва мен била жангда тамоман тор-мор бўлишини англатғуси, деб талқин этдилар. Айнан шундайин бўлиб чиқди». Аслида Тўхтамишхон бир вақтлар Темурнинг хизматидаги амирларидан эди. Темур уни ўзига итоат қилиш шарти билан Олтин Ўрдага хон қилиб қўяди. Лекин Тўхтамиш Темурнинг яхшиликлари ўрнига кўрнамаклик қилиб XIV асрнинг 90-йиллари бошида Мовароуннаҳрга юриш қилади. Темур уни 1391 йили енгиб, Волганинг ўнг соҳилидаги ерларгача қувиб боради. Тўхтамиш ўзини ўнглаб олгач, 1394 йили яна Темурнинг мулкига Кавказ тарафдан таҳдид қилади. Темур Шомга юришларни вақтинча тўхтатиб, Тўхтамишни қувади ва 1395 йили уни Терек дарёси ёнида бутунлай тор-мор қилади. Темур «Таржимаи ҳол»ида яна айтади: «Бир вақтлар мен Ироққа юриш қилаётғонимда, тушимда гўё кўп арслон ва чаёнлар ҳузуримға келганмиш. Бир кундин сўнг шул мамлакатнинг амирлари ҳузуримға келиб, менға итоат этдилар ва мен бутун Ироқни қўлга киритдим.

Ҳиндустонға юришға ҳозирлик кўраётган кезларимда тушимда гўёки бир ажойиб боғда эмишман, боғда мевали дарахтлар сероб экан. Дарахтларда қушларнинг ини кўп эди. Мен гурзи олиб, ўшул инларни буздим. Таъбирчилар Ҳиндустонга юришим зафарли бўлишини айтдилар. Туш ҳақ бўлиб чиқди: мен Ҳиндустонни қўлга киритдим.

Мен Шомга юриш қилаётғонимда Шом, Миср ва туркларни лашкарлари менға қарши бирлашдилар. Ўшулдай қудратли султонларни лашкарларини енгиш амри маҳол кўринур эди. Мен намоз ўқиб, уйқуга ётдим. Тушимда баланд тоққа чиқаётганмишмен. Бошим узра қаро булут келиб, мени қуюқ туман қоплаб олди. Вале бироздин сўнг қаттиқ ёмғир ёғиб, ёмғирдин сўнгра туман ва булутлар тарқалиб кетдилар. Таъбирчилар ушбу тушим жамики душманларимни енгишимдин башорат беришини айтдилар. Алар: «Тоғ — сени мақсадинг бўлмиш Шомнинг пойтахти, булутлар ила туман — ёғийларингни аскарлари, ёмғир эса сени аскарларинг. Ёмғир ёғиб туман ва булутларни тарқатгани каби, сени аскарларинг ҳам душман лашкарларига ҳамла қилиб, аларни тарқатиб юборади», — деб айтдилар.

Бу тушим айнан шундайин тўғри чиқди. Мени қўшинларим ёвуз ғанимларни сон-саноқсиз аскарларини устидан тўла ғалаба қозониб, аларни тўзитиб юборди».

«Самарқанддин Хитой сари юришга ҳозирлик кўриб турганимда, туш кўрдим: гўё мен катта дарахтни шохларидин ерга тушибмен, бошимда бир идишда сув бор эди, у тушиб кетиб, ани суви тўкилди, шу чоғ отам амир Тарағай қўлимдин отимни жиловини олиб, мени боққа олиб кирди; мени у ерда қолдириб, ўзи қайгадир ғойиб бўлди. Таъбирчилар бул тушимни маъносини тушунтиришга ҳаракат қилдилар, вале мен аларга ишонмадим ва ўзимни бутунлай Оллоҳга топширдим».

ТЕМУРНИНГ БУ ПАРЧАДА келтирилган сўзлари ниҳоятда муҳим аҳамиятга эга, чунки у амир «Таржимаи ҳол»инииг ёзилиш вақти ҳақида анча аниқ тахминлаш имконини беради. Маълумки, Темур 1404 йилнинг ёзида, етти йиллик юришдан кейин Самарқандга қайтиб келиши биланоқ Хитойга ҳарбий сафарга ҳозирлик кўра бошлайди. У ҳолда Темур мазкур тушини ўша йили ёз охири ёки куз бошларида кўрган бўлса «Таржимаи ҳол»ини кеч кузда юриш бошланган пайтларда ёза бошлаган ёки унинг оғзаки баёни бўйича кимдир ёза бошлаган бўлиб чиқади.

Энди тушнинг таъбирига келсак, у хосиятсиз бўлса ҳам таъбирчилар Темурга лаганбардорлик нуқтаи назаридан тушни яхшиликка йўйганлар. Аммо таъбир амирнинг кўнглининг ҳиссий сезгисига мос келмагандан у таъбирчилар гапига ишонмаган, чамаси.

ЎзФА Шарқшунослик илмгоҳида тушларнинг таъбирига бағишланган китоблар бор. Уларга кўра шуни айтиш мумкинки, Темурнинг ҳаёт дарахтидан «ерга» тушиши, бошидаги об-ҳаётнинг тўкилиб сочилиши ва кейин отаси уни «боққа» бошлаши унинг яқинлашаётган қазосидан ва дорулбақо «боғига» киришидан башорат бериши мумкин.

Темурнинг «Таржимаи ҳол»ида унинг ҳаёти учун муҳим бўлган отасининг бир туши ҳам келтирилган.

«Ёшлигимда отам амир Тарағайдин у кўрғон бир ажойиб туши ҳақида ҳикоясини эшитганмен.

— Бир кун тушимда юзидин арабга ўхшатғон бир ёш кўҳлик йигит келиб, менга бир қиличны берди. Мен қиличны қўлимга олиб, ани ҳавода ўйната бошладим, ўшанда ани пўлат тиғини ялтирашидин буткул олам ёришди.

Мен амир Кулолдин бул тушимни таъбирини сўрдим. Амир Кулол бул тушимни ғаройиблигини, Оллоҳ менга бир ўғил ато қилишини ва у буткул дунёни забт этиб, ҳаммани исломга ўтказишини, оламни янгилаб, ғафлат зулматидин халос этишини айтди.

Туш рост бўлиб чиқди: 733 йили (милодий 1332—1333 йил — А. А.) Оллоҳ менга сени ато этди, ўғлим».

БАЙТУЛЛОҲНИНГ ИСЛОҲ ҚИЛИНИШИ

МУҲАММАД АЛАЙҲИССАЛОМ ўттиз беш ёшга кирганида катта сел келиб, Каъбанинг бир неча йил муқаддам юз берган ёнғинда шикастланган деворлари тарс-тарс ёрилиб кетди. Қурайш аҳли зиёратгоҳни бузиб, қайтадан муҳташамроқ қилиб қурмоқчи бўлди. Олдингиси одам бўйи баландликда тошдан тикланган эди. Одамлар ҳашарга тўпландию, бироқ қадимий, улуғ иншоотни бузишга ҳеч ким ботинолмади, аллақандай қўрқув бунга монелик қиларди. Валид ибн Муғира йиғилганларга юзланиб: «Каъбани бузишдан мақсад тузатишми ёки вайрон қилишми?» деб сўради. Халойиқ: «Тузатиш!» деб жавоб берди. «Аллоҳ тузатувчиларни ҳалок қилмайди», деди Муғира ва нураган деворни буза бошлади. Унинг жасоратидан руҳланган одамлар юрак ютиб ишга тушиб кетдилар. Исмоил алайҳиссалом қўйган пойдеворга етганда турли ҳикматли сўзлар зарб этилган қимматбаҳо лаганлар чиқди. Илгари улкан иншоотларга пойдевор қўйилаётганда қурувчилар томонидан келгуси авлодларга мана шундай ёдгорлик қолдириш удуми бор эди.

Каъбани қайта қуриш бошланди. Бу хайрли ишга фаҳш ва судхўрликдан топилган ҳаром пул аралашмаган ҳалол мол-дунё сарфланди. Қабила оқсоқоллари ҳам иморатнинг тошларини ташишга кўмаклашдилар. Тош ташувчилар орасида расулуллоҳ ҳам бор эди. Қурилишга бошчилик қилаётган Боқум исмли румлик уста Каъбанинг ҳар бир бурчагига бир гуруҳ одамни тош ташишга тайин этди. Афсуски, ҳалол йўл билан топилган пул бу улкан иншоотни асл ҳолига келтиришга етмай қолди. Шу боис бинонинг шимол томонидаги ҳижр ва ҳатим деб аталадиган олти газча ер мўлжалдан чиқариб ташланиб, пастаккина девор тикланди ва Каъба шу ердан бошланажагини билдирувчи белги қўйилди. Бинонинг баландлиги ўн саккиз газ бўлиб, илгаригисидан тўққиз газ баланд эди. Ичкарига махсус зинапоялардан кўтарилиб, салобатли эшиклардан кирилар эди. Ҳожар ул-асвад жойига қўйиладиган пайтда бу шарафли ишни ким бажариши қаттиқ баҳсу мунозарага сабаб бўлди. Қизиққон қурайш оқсоқоллари сан-манга бордилар, биров-бировга ён бергиси келмас, шу баҳонада ҳар ким ўз нуфузи ва насл-насабини улуғлашга интиларди. Талашиб-тортишиш тўрт кунга чўзилди. Ниҳоят Холид ибн Валиднинг амакиси Абу Умайя ибн Муғира Махзуми жанжаллашаётганларга: «Эй, халойиқ, бекорга тортишавергандан кўра ўзларинг яхши кўрадиган бир одамни танланглар. Шу одам қандай ҳукм чиқарса, ҳаммамиз рози бўлайлик», деди. Йиғилганлар эшикдан кирган биринчи кишининг ҳукмига итоат этишга розилик бердилар. Эшикдан биринчи бўлиб ростгўйлиги ва аминлиги билан ҳамманинг ҳурмат-эътиборини қозонган Муҳаммад алайҳиссалом кириб келди. Йиғилганлар мамнуният билан биз Муҳаммаднинг холислигига ишонамиз, деб юбордилар.

Қурайш одамлари орасида бирон жанжал, келишмовчилик юз берса, расулуллоҳнинг олдига келар, у киши эса ҳеч кимни юзхотир қилмай, ҳеч кимнинг дилини оғритмай одил ҳукм чиқарар эди. Ҳозирги вазиятда ҳам пай-

Муҳаммад Ҳузарий

Нур ул яқин

ҲУЖЖАТЛИ РУМОНДАН ПАРЧА

ғамбар алайҳиссалом ғоят тадбиркорлик билан иш тутди: чопонини ерга ёйиб, устига ҳожар ул-асвадни қўйди-да, оқсоқолларга чопоннинг чекка-чеккасидан ушлаб, баробар кўтаришни буюрди. Қанча баҳсу мунозарага сабаб бўлган тош ўз ўрнига қўйилди, биронта қабила бошлиғининг кўнгли қолмади, шарафли ишда баробар иштирок этганидан ҳамманинг боши осмонга етди. Бундай воқеалар туфайли кўпинча арабларда қонли урушлар келиб чиқар, арзимас нарсалар сабаб бўлиб, ўнлаб одамнинг ёстиғи қурир эди. Қурайш аҳлининг ўзаро муттасил қирпичоқ бўлишининг сабаби, Байтуллоҳ уларнинг қиблагоҳи, ҳаж қиладиган каъбаси бўлиб, бу муқаддас даргоҳга сарф этилган мол-дунё, меҳнат туфайли катта имтиёз, шон-шарафга эришиш мумкин эди.

Қуръони каримда уқтирилишича, ер юзида дастлаб қурилган ибодатхона Байтуллоҳ эди. «Одамларга (ибодат қилишлари учун) даставвал барпо этилган, оламларни ҳидоят қилгувчи уй чиндан ҳам Маккадаги муборак Каъбадир. Каъбада бунинг аниқ нишоналари бор, мақоми Иброҳим ана шулардан бири. Каъбага кирган киши бунга ишонч ҳосил қилади», дейилади Оли Имрон сурасининг 96—97-оятларида. Каъбага Исмоил авлодидан кейин журҳум қабиласи эгалик қилди. Улар Маккага келган кишиларга зулм ўтказишганда хузоа қабиласидагилар бирлашиб зўравонларни муқаддас даргоҳдан қувиб чиқардилар ва узоқ йилларгача Каъбага улар эга бўлдилар. Қусай ибн Килоб замонига келиб, зиёратгоҳ қурайшларнинг қўлига ўтди. Маккада осойишталик ўрнатилди, қурайшлардан бошқа араб қабилалари ҳайиқар эдилар.

ҚИБЛАНИНГ ЎЗГАРТИРИЛИШИ

ПАЙҒАМБАР АЛАЙҲИССАЛОМ Мадинада турган ўн олти ой мобайнида Каъбани қибла қилишни истасалар-да, Байтулмуқаддасга қараб намоз ўқидилар. Намозларида мусулмонларнинг қибласини ўзгартиришни ўтиниб дуо қилардилар. Бир куни намоз ўқиётганларида парвардигордан ҳозирдан эътиборан мусулмонлар учун қибла Каъбага ўзгартирилгани ҳақида ваҳий келди. Расулуллоҳ, ибодатларини бузмаган ҳолда хонаи Каъба томонга ўгирилдилар, орқада намоз ўқиётганлар ҳам у кишига эргашдилар. Айрим имони суст кимсалар шу воқеа туфайли диндан қайтиб, муртад бўлиб кетди. Кутилмаганда қибланинг ўзгартирилиши яҳудийларнинг ислом динига тош отишларига баҳона бўлди. Ваҳоланки, мағрибу машриқ Аллоҳнинг ихтиёридаги мулк. Кимни қаёққа юзлантириш, кимни тўғри йўлга бошлаш унинг измидадир.

Тўхтасин Каримбердиев, Рустам Шоюсупов

Вақт жари

ГАПНИ XVIII АСРДА Сицилия оролидаги Такони шаҳрида содир бўлган воқеадан бошласак.

Граф Зенетти ҳунарманд Альбертони ўз оиласига яқин тутарди. Шу сабабдан уни ўзига куёв қилади. Альберто қиз кўради, бироқ гўдак ногирон туғилганди. Онаси бемеҳр бўлиб, қизига қарамагани учун уни Альбертонинг ўзи тарбиялайди...

Бир куни граф Зенеттининг ҳунарманди Альберто одамларнинг кўз ўнгида дабдурустдан ғойиб бўлади. Кўзларига ишонмаган Зенетти Альберто турган жойни қаздиради. Аммо уни на ер остидан, на осмондан топишади. Орадан йиллар ўтади. бироқ Альбертодан хабар бўлмайди. Уни ўлган деб маросимларини ўтказишади...

Йигирма икки йилдан кейин Альберто ўша ғойиб бўлган жойида пайдо бўлади. Унинг афти-ангори, ташқи кўриниши ўзгармаганди. У ғойиб бўлганида қандай бўлса, шундайлигича қолганди. Бироқ уни рафиқаси ҳам, дўстлари ҳам, ҳатто қизи ҳам танимайди. Альберто ўзи ҳақида қайта-қайта сўзлай беради. Унинг гапига ҳеч ким ишонмайди. Охири уни эси оғганлар қаторига қўшиб, шифохонага мажбуран олиб кетишади. У шифокор Марно қўлига тушади. Марно ўз замонасининг етук шифокори, беморлар кўнглини топадиган, ўта зеҳнли киши эди. У Альберто билан узоқ суҳбатлашиб, ундан ҳеч қандай касаллик аломатларини топмайди. Шундан кейин у Альбертонинг гапларига ишонади ва ундан бошидан кечирганларини батафсил сўзлаб беришини сўрайди.

Альберто қандай ғойиб бўлганини эслай олмади. Лекин айрим воқеаларни гапириб берди. Шуниси қизиқки, орадан йигирма икки йил ўтсада, лекин у учун гўё бир кун кечгандек эди. Бироқ бунинг сабабини Альберто ҳам, Марно ҳам билмасди. «Аввал мен узун туйнукка тушдим, — деб ўз фикрини баён этди Альберто. — Буни аниқ эслай оламан. Туйнукнинг нариги учи, яъни охири очиқ, ёп-ёруғ эди. Мен ўша томонга силжидим. Қанча вақт ўтганини билмайман, аммо туйнук охирига етгач, кўзимга асбоб-ускуналар кўринди. Мен бундай асбоб-ускуналарни умримда бирор марта кўрмаган эдим. Улар тартибсиз ётарди. Асбоб-ускуналарга қанчалик қизиқмай, бироқ уларнинг бирортасини ҳам ушлаб ололмадим. Шундан сўнг кўз ўнгимда шиша кўзли баҳайбат махлуқ пайдо бўлди. У менга тикилиб тиловат қиларди. Унинг овози эшитилмасди, лекин лабларининг ҳаракатидан унинг тиловат қилаётганини сезиб турардим. Тиловатдан сўнг: «Ўзингни таништир», — деди у овоз чиқариб. Мен ўзимни таништирдим. Қанча вақт ўтганини билмайман, бир пайт кўзимга турли тасвирлар, юлдузлар кўрина бошлади. Улар гоҳ у ёққа, гоҳ бу ёққа тебраниб турарди. Тасвирлар орасида яна бир махлуқ пайдо бўлди. Бу махлуқ аввалгисидан фарқ қилиб, унинг сочлари ниҳоятда узун эди. Мен уни аёл киши деб ўйладим. У менинг «Вақт жари»га қулаб тушганимни, мени тезда у жардан чиқаришини, акс ҳолда, улар билан абадий бирга қолиб кетишимни айтди... Аммо туйнукдан қандай чиқиб қолдим, буни эслай олмайман», — деди Альберто.

Суҳбат тугагач, Марно илтимосига биноан Альберто уни ўзи ғойиб бўлган жойга олиб келади. Воқеадан хабардор бўлган халойиқ Альбертони ўраб олишади. Афсус, томоша узоққа чўзилмайди. Альберто ғойиб бўлган жойида яна қайта ном-нишонсиз йўқолади. Шу-шу у қайта пайдо бўлмаган. Шунда Марно Альберто ғойиб бўлган жойни девор билан ўраттириб, у жойни «Шайтон қопқони», деб атай бошлайди. Ривоятларга қараганда, «Шайтон қопқони» Сицилиянинг Такони шаҳрида ҳам сақланармиш...

Шу каби воқеалар илгарилари кўп бўлган. Ҳозир ҳам бўлаяпти, бундан кейин ҳам юз бераверади. Буни биз «ўзга сайёралик»лар иши демоқдамиз. Тахминий маълумотларга кўра, шу пайтгача эллик миллионга яқин одам ғойиб бўлган экан. Шуларнинг салкам олти миллиони бизнинг Иттифоқимиз одамларидир. Бу маълумотнинг ҳақиқатга қанчалик яқин эканини билмаймизу, лекин одамларнинг ғойиб бўлаётгани аниқ. Аммо биз одамларнинг дабдурустдан ғойиб бўлишини турлича изоҳлаб, ҳар хил сабаблар кўрсатмоқдамиз.

Хўш, «Шайтон қопқони» деб аталган жойдаги воқеа асосида қандай физик ёки бошқача жараёнлар мавжуд? Бизнингча, фақат бу воқеагина эмас, шу пайтларгача хаёлий деб ҳисобланган кўпгина бошқа воқеалар асосида ҳам коинотнинг ўзига хос хусусиятларидан бири — «Вақт жари» ётади. Биз эътироф этаётган «Вақт жари»ни кўпчилик мунажжимларимиз «Вақт туйнуги» деб ҳам аташган, аммо унинг ўзи нима экани ҳақида сўз юритишмаган. У билан боғлиқ бирор кичик воқеани баён этиб ўтишган, холос.

Хўш, «Вақт жари» деганда нимани тушуниш керак? «Вақт жари»нинг нима эканини тасаввур қилмоқ учун, энг аввало олам — дунёнинг тузилиши ҳақида бироз маълумотга эга бўлишимиз керак.

МАЪЛУМКИ, БИЗ ЕРЛИКЛАР ҳозирча учта, яъни макродунё, микродунё ва ўзимиз яшаётган маънавий оралиқ дунёларни биламиз. Бу дунёларнинг бирида вақт кечиши сонияларда ўлчанса, иккинчисида миллий ёки микро сонияларда, учинчисида эса ёруғлик йили билан ўлчанади. Вақтнинг ўлчов бирликлари гарчи бир-бирларидан фарқ қилса-да, аммо ҳар учала дунё бир-бирлари билан ўзаро узвий муносабатда бўлиб, улар ҳаёт тараққиётининг берк занжирини ташкил этади. Шундай экан, демак, уларнинг ўзаро муносабат йўллари ҳам беркдир. Бундан келиб чиқадики, ҳар учала дунё вақтлари биридан иккинчисига, иккинчисидан учинчисига ва ниҳоят учинчисидан биринчисига ўтиши мумкин. Бизга маълумки, бирор вақтни иккинчи вақтга ўтказиш (айлантириш) учун уларнинг ўлчовларини ўзаро мослаштириш керак. Бизнингча, бир дунё билан иккинчи дунё вақтларини ўзаро мослаштирадиган жой — бу «Вақт жари»дир. Худди шундай иккинчи дунё вақти билан учинчи дунё вақтини, учинчи дунё вақти билан биринчи дунё вақтини ўзаро мослаштирадиган жой ҳам «Вақт жари» бўлиб хизмат этаверади. Бундан ташқари, ҳар бир дунё вақтларининг мутаносиб ҳолда бирикишларини ҳам ўзаро мослаштирадиган жой «Вақт жари»дир. Қизиғи шундаки, ана шу вақтларни ўзаро мослаштирувчи жойлар дунёларни (бу ерда макро, микро ва маънавий дунёлар кўзда тутилади) бир-бирлари билан ўзаро туташтирувчи жойлар ҳисобланади. Бу жойга, яъни «Вақт жари»га тушиб қолган ҳар қандай жонзот ёки одам қайси дунёга ўтиб қолса, ўша дунёнинг вақтига мослашади. Борди-ю, «Вақт жари»га тушиб қолган одам, мабодо у вақтга мослаша олмаса, нобуд бўлади.

Уммон, денгиз, тоғ ва қуруқликларни эътиборга олиб, айтишимиз мумкинки, Ер куррасида тахминан еттита «Вақт жари» бўлиши керак. Уларнинг олтитаси Совет Иттифоқидадир. Булардан бири илгари Бойкўл (Байкал) кўлида эди. Фикримизга далил сифатида Бойкўлнинг тарихини эслаш жоиздир.

Ёдингизда бўлса, бир пайтлар Бойкўлнинг тақдири ҳам бизнинг Орол денгизимизнинг ҳозирги тақдирига ўхшарди. Суви лойқаланиб, тобора камайиб борарди. Аммо ҳозирги вақтда Бойкўл сув билан лиммо-лим тўлган. Унинг суви шаффофдек тиниқ бўлиб, унда ўз аксингизни кўрасиз. Хўш, кўлга сув қаердан келди. Бу ҳақда олимларимиз бош қотиришмаган. Ана шу хусусда сўз юритсалар-да, бироқ асосли фикр айта олишмади. Зеро, улар «Вақт жари»нинг ўзига хос хусусиятларини, унинг фазилатларини ҳозирча билмайдилар. Бунинг боиси кўп албатта...

Бизнингча, «Вақт жари» биоқувват ўрамидир. Аммо биз бу қувват кучи ва унинг сатҳи тўғрисида маълумотларга эга эмасмиз. Шунинг учун ҳам у билан боғлиқ воқеалар биз учун жуда сирлидир. Энди «Вақт жари»нинг айрим хусусиятлари ҳақида тўхталамиз. Гап шундаки, қаерда «Вақт жари» пайдо бўлса, у ерда вақтнинг илгарилама ҳаракати юз бермайди. Шу боис, гарчи йигирма икки йил вақт ўтса ҳам Альберто танасида ҳеч қандай жисмоний ўзгариш бўлмаган. Бу — «Вақт жари»да моддият йўқлигидан далолат беради. Моддиятнинг мавжуд бўлмаслиги эса вақтнинг нулга тенглигини билдиради.

«Вақт жари»нинг махсус ҳудуди бўлади. У ўз ҳудуди бўйлаб, гоҳ у ерда, гоҳ бу ерда пайдо бўлиши мумкин. Шу боис «Бермуд учбурчаги»ни текширувчи олимлар унинг чегарасини аниқлашда гоҳида хатоликка йўл қўядилар. Чунки учбурчакнинг таъсири бугун бир жойда бўлса, эртага ёки индинга бошқа жойларда бўлади. Шунинг учун ҳам «Вақт жари» билан боғлиқ илмий ишлар олиб боришда, энг аввало, унинг ҳудудини аниқлаб олиш лозим. Акс ҳолда, ижобий натижаларга эришиб бўлмайди.

«Қор одам» ҳам ана шу «Вақт жари» билан боғлиқ бўлса ажаб эмас. Биз «Қор одам» тўғрисида кўп эшитганмиз ва у тўғрида анчагина маълумотларга эгамиз. Унинг ўзини ва оёқ изларини суратга туширганмиз. Ҳатто «Қор одам»ни кўрдим деган одамлар билан суҳбатлашганмиз ҳам. Бироқ ҳанузгача у билан ҳеч ким яккама-якка гаплашмаган. Тўғри, матбуотда «Қор одам»ни ушладик деган хабар ҳам эълон қилинган. Биз эса «Қор одам»ни ҳалигача ҳеч ким ушлай олмаган ва ушлай олмаса ҳам керак, деб ўйлаймиз. Чунки одамларни кўриб хавотирланган «Қор одам» бир лаҳзада бошқа ўлчовли оламга ўтиб кетади. Боиси, «Қор одам» дунёларнинг ўзаро туташган чегарасида яшайди. Мабодо, у уч ўлчовли фазо чегарасига ўтиб қолгудай бўлса, биз уни кўришимиз мумкин. Акс ҳолда, уни ҳеч қачон ва ҳеч вақт кўра олмаймиз. Чунки бизнинг оламимиз уч ўлчовли фазода мавжуд бўлиб, бошқа ўлчовли олам ва қонуниятлари биз учун мос эмас.

ЭНДИ АЛЬБЕРТО ВОҚЕАСИНИ яна бир эслайлик. Дарҳақиқат, Альберто узун туйнукка тушиб қолган. Бунда «Вақт жари»нинг чегара зирҳини туйнук деб тушунган. Тўғри, ҳар қандай зирҳнинг орқаси кўринмагандек, Альберто тушган туйнуксимон жарнинг ҳам орқаси кўринмаган. Лекин у жарнинг охири очиқ бўлгани учун Альберто унда ёруғ нур кўрган. Унга кўринган асбоб-ускуналар аслида Коинот унсурлари, махлуқлари эса ёндош дунё вакилларидир. Мулоқот эса телепатик шуурий усулда юз берган. Телепатик йўл билан фикр юбориш учун эса тилни билиш шарт эмас. Чунки инсон мияси шундай қобилиятга эгаки, у ҳар қандай телеахборни қабул қилади, яъни бунда бошқа тилларни билиш ёки билмасликнинг аҳамияти йўқдир. Шунинг учун «ўзга сайёралик»лар билан мулоқотда бўлган одамлар, уларнинг барча тилларни билишлари ҳақида ажабланиб гапирадилар. Ҳолбуки телепатик мулоқот учун тилнинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ. Демак, биз ёндош дунё вакиллари билан мулоқот қилишни истасак, энг аввало, ғойибга чиқишнинг қонун-қоидаларини ўрганиб олишимиз ва у қонун-қоидалар асосида иш юритишимиз, тўғрироғи, уларга амал қилишимиз керак бўлади. Бунинг учун эса ғойиб илмларини мукаммал ва пухта эгаллашимиз лозим. Илм йўли эса машаққатли ва жуда узоқ меҳнат талаб этади.

Албатта, «Вақт жари» тушунчаси бу ҳали фараз. У ўзининг илмий изоҳини топиши лозим. Ҳарқалай, ҳурматли муштарийлар, бу мулоҳазаларни оламнинг тузилиши ҳақидаги янгича бир нуқтаи назар, деб тушунарсизлар ва бу тўғрида фикр билдирасизлар, деган умиддамиз...

«СИРЛИ ОЛАМ»ГА ОБУНА БЎЛИШНИ УНУТМАДИНГИЗМИ?

Азиз муштарийлар!

«Сирли олам» ойномаси 1992 йили янада ранг-баранг, янада қизиқарли ва ғоят сермазмун бўлиши кутилмоқда. Мана, ўзингиз эътибор беринг-а, ойномада келгуси йилда чоп этиш учун мўлжалланган асосий ва муҳим асарлар мундарижаси:

Амир Темур. Таржимаи ҳол. (Жаҳонгир қаламига мансуб бу асарни шарқшунос олим Ашраф Аҳмедов нашрга тайёрлаган.).

Хуршид Даврон. Валнаҳд қисмати. Бадиа. («Темурийлар», «Шаҳзода ва канизак» асарларидан фасллар.)

Шермуҳаммад домла ўғли Абдусалом. Тарихдан озрина. Муҳаммад Расулуллоҳнинг ҳаётлари хусусинда. (Туркийдан Қудратилла Меҳмонқул Ғуломжон ўғли ўгирган.)

Абу Ҳамид ал Ғаззолий. Кимёи саодат. (Рисоладан сайланма фасллар.)

Нажмиддин Комилов. Тасаввуф қомуси.

Будда. Саховат йўли. Ҳикматлар.

Э. Мюррей. Мўъжиза яратувчи киши. (Ҳиндистонлик табиби ғайб, сеҳргар ва авлиё Саи Бобонинг кўз кўриб, қулоқ эшитмаган ғаройиб лаёқати ҳақида рисола.)

Афлотун. Суқротнинг ўлими. Фалсафий қисса. (Мутаржим Мурод Ҳидир.)

Франц Кафка. Бир итнинг бошидан кечирганлари. (Мутаржим Сулаймон Раҳмон.)

Ўлжас Сулаймон. Замин китоби. Достон. (Мутаржим Йўлдош Эшбек.)

Евгений Березиков. Руҳлар уйинига ташриф. Бадиа. (Мутаржим Ҳамид Маллаев.)

Ғайбулла ас-Салом. Хўжаи хизр. Достон.

Неъмат Арслон. Адам водийси. Фантастик румон.

Алибек Рустамов. Сўзлар сўзлайди. Мақолалар туркуми.

Дўстмурод Абдураҳмонов. Бойсари нега ўпкалади? Бадиа. («Алпомиш» достонининг яқин ўтмишдаги қисмати хусусида.)

Мурод Хидир. Навоий... ажали етиб ўлганми? Тадқиқот-бадиа.

Зардўшт ва зардўштийлик ҳақида;

«Мутасаввуфлар силсиласи» руқнида тасаввуф вакиллари ҳақида;

Шунингдек, жаҳон фани ва техникасининг оламшумул ютуқлари, Ўзбекистон Фанлар академиясининг қатор илмий-тадқиқот даргоҳларида амалга оширилган ихтиролар, кашфиётлар, изланишлар ҳақида туркум мақолалар, суҳбатлар, бадиалар эълон қилинади.

«СИРЛИ ОЛАМ»

ойномаси — энг ноёб қўлёзма, энг қўҳна асотир ва ривоят, энг буюк тарихий сиймо, энг сўнгги илмий кашфиёт, энг сирли башорат, энг қизиқ фараз, энг махфий ҳужжат, энг ноёб хислатли одам, энг ҳайратомуз мўъжиза, энг қизиқарли саргузашт ва фантастика, демакдир.

ОБУНАГА ШОШИЛИНГ!

Ойнома индекси 75243.
Келгуси йилда ойномамиз нархи:
Обуначига — 1 с. 20 т.
Сотувда — 1 с. 50 т.

Хазон бўлмас баҳор

Одамийлик

Санъат ва санъаткорлар ҳақидаги қизғин гурунгда Совет Иттифоқи Қаҳрамони Солиҳ Умаров шундай ҳикоя қилиб берган эди:

— Бу гапга 30 йилча бўлди. Дам олиш кунларининг бирида Тошкентнинг Қумлоқ маҳалласида истиқомат қилувчи дўстимникида меҳмон бўлдим. Ундан-бундан гаплашиб кўнгил ёзиб ўтирардик. Бир вақт эшик тақиллаб, бир неча дўстлар кириб келишди ва дўстим билан бирга мени ҳам қўярда-қўймай, шу маҳаллада бўлаётган тўйга олиб чиқишди. Катта тайёргарлик кўрилган, икки-уч гуруҳ созандаю хонандалар жам бўлган бу тўйда хурсандлик авжига минган бир пайтда дўстим қулоғимга шивирлаб, шу маҳаллада камтарин бир ўқитувчининг ҳам тўйи борлигини, шунга бирров кириб-чиқиш зарурлигини айтди. Ҳамнишинлардан узр сўраб, ташқари чиқдик. Нариги тўйхонага кириб, бир-биримизга маънолик қарашдигу сир бермай ўтиравердик. Тўй эгасининг беш-ўн қариндош ва энг яқинларидан бўлак ҳамма ўша созандаю хонандалар ташриф буюрган катта тўйга уриб кетган, бу ердаги магнитофон лентасидан чиқаётган куй ва қўшиқларга қулоқ соладиган одам деярли йўқ эди. Бу тўй умрда бир бўладиган шод-хуррамликдан кўра ҳозиргина дилисиёҳлик бўлган хонадонни эслатарди. Тўй эгаси руҳан эзилар, ўзини қўярга жой топмас эди.

Дўстим билан менга бу ҳолат қаттиқ таъсир қилди: тўйга шодлик киритиш йўлини излардик. Тўй эгасининг бусиз ҳам вайрон дилини яна вайрон қилмаслик учун ўтирган жойимизга дўппиларимизни қўйиб, бир неча минутга рухсат олиб кўчага чиқдик. Дастлабки учраган машинага ўтириб, Деҳқонлар уйи чойхонаси томон елдик. Чойхона бекилган, кундузи мен шу ерда кўрган ашулачилар эса, ётишга тайёргарлик кўраётган экан. Мен тортина-тортина ашулачига воқеани тушунтирдим ва агар илтифот юзасидан бориб, бир хизмат қилиб берса, хурсанд қилажагимни айтдим. Ашулачи ғалати қилиб бир кулиб қўйди. Тўй эгаси менга нотаниш эканини, бу ишни холис ният билан қилаётганимни эшитгач, рози бўлди, ёнидаги ғижжакчи дўсти билан бирга машинамизга ўтирди. Тўйхонага қайтиб кириб борганимизда кечаси соат ўн иккиларга яқинлашган, катта тўйдаги баъзи одамлар уй-уйига қайтаётган пайт эди.

Ҳофизимиз фурсатни қўлдан бермаслик учун бир пиёла чойни наридан-бери ичиб, ашула бошлаб юборди. Овози ғоят ёқимли, айни вақтда жуда таниш кўринган ҳофизнинг машҳур санъаткор Расулқори Муҳаммадалиев эканини сал кейинроқ пайқадим. Унинг янгроқ овози шу заҳоти катта тўйхонага эшитилган экан, беш-ўн минут ўтмай ҳамма ёқни одам босиб кетди. Тўйни кутувчилар уларни ўтқазгани жой топмас, тўйга келганлар ҳовлида тик турганча, қўни-қўшнилар эса томларга чиқиб сеҳрли санъатга мафтун бўлар, тўйда экани кўпларнинг ёдидан ҳам чиққан эди.

Одамлар Расулқори билан шеригини ўртага таклиф этишди. Пул қистириш бошланиб кетди. Соат учларга яқинлашса ҳам одамлар тарқашмас, ҳофизни ҳоли-жонига қўймай ашулани ашулага улаттиришар эди. Ниҳоят, Расулқори шу бугун узоқ йўл босиб келганини, чарчаганини айтиб узр сўради. Тўй тарқади. Шундан сўнг ғижжакчи дўстидан ғилофдаги пулларни санаб кўришни илтимос қилди. Менинг ҳисобимда бу пул ўша камтарин ўқитувчи тўйига сарфлаган пулдан икки-уч баравар ортиқ эди. Ниҳоят, рухсат сўраш учун тўй эгасини ўз ёнига чақиртирган Расулқори яхши хизмат қилолмаганини айтиб ундан узр сўради. Гапининг охирида бир илтимоси борлигини, шу илтимос адо этилсагина, бу тўйдан росмана хурсанд бўлиб жўнашини айтиб ҳали тўпланган пулнинг ҳаммасини тўй эгасига тўёна қилди. Ўқитувчининг қаттиқ норозилигига қарамай, бу пуллар ўша дўстлари тўйида қайтариладиган қарз пуллар эканини исботлаб, қўлига тутқазди-да, жўнашга рухсат олди.

Орадан ўн йилча ўтгач, Фарғонадаги бир катта йиғинда Расулқорини кўриб қолиб, ёнига бордим, саломлашдим. Ҳофиз дарҳол мени таниб, Тошкентдаги бир тўйда «катта хизмат» қилганимни даврадагиларга тушунтирди-ю, ўзи қилган олижаноблик ҳақида бир оғиз гапирмади.

Хотиржамлик

Жўрахон Султонов тенги йўқ санъат фидойиси эди. Кўнглини забт этувчи қўшиқ қулоғига чалиниб қолса, уни ўрганиш учун ҳамма нарсадан кечиб юборар, ҳатто ойлар-йиллар умр сарфларди. Шундай беназир қўшиқлардан бири «Содирхон ушшоғи»ни 1926 йилда Хўжандда улкан ҳофиз хонадонида бир йил хизмат қилиб, уй супириб, сув ташиб, келган-кетган меҳмонлар ковушини ювиб, шундан кейингина ўзи истагандек ўрганганини, ҳофизлар сардоридан уни ёлғиз ижро этиш учун «оқ фотиҳа» олганини ҳикоя қилгучи эди. Шуниси ҳам борки, бирор ёш хонанда Жўрахон ака ижросидаги дилсўз хонишлардан бирини ўрганиш истагини билдирса, уни ўз ҳолига қўймас, вақтни, меҳнатини асло аямасди. Шу важдан Жўрахон Султонов раҳматлик бўлиб кетганига чорак асрдан ошган бўлса ҳам у яратган хонандалик мактаби тобора тараққий этиб бормоқда, ҳақиқий халқ ҳофизининг ўнлаб-юзлаб шогирдлари, невара, эвара шогирдлари бу улуғ мактаб шуҳратига шуҳрат қўшмоқдалар.

Жўрахон ака Ўзбекистон радиосида ишлаб юрган кезларидан бирида Ғанижон Тошматов унга ҳовлиқиб телефон қилибди: «Нима дейсизки, радиога овози худди ўзингизникига ўхшаган, Сиз айтган ашулаларни айтадиган бир ёш аёл келиб, Сизни сўраб турибди. Бугун ишда йўқлигингизни билиб хафа бўлиб қолди».

Совуқ пайти. Ташқарида жала қуяётган экан. Жўрахон ака Ғанижон акага: «Айт, кетмай турсин, мен йўлга чиқдим», дебди. Орадан 40—50 минут ўтгач шошилганча Жўрахон ака радиога кириб келибди. Радиодагилар қараша, Жўрахон аканинг калошидан сачраган лой нақ телпагигача чиқиб кетибди. Ғанижон ака: «Мунча шошилмасангиз уста, хотиржамроқ келаверсангиз ҳам бўларди. Телпагингизга қараб бўлмайди», деса, Жўрахон ака: «Хотиржам келганим шу-да, агар сен айтганча шошилиб келганимда борми, калошимдан сачраган лой телпакдан ўтиб, юзимни, кўкракларимни ҳам чаплаб, ҳозир сенинг гап-сўзинг пойма-пойлигидан, мен балчиққа беланганимдан бир-биримизни таний олмай ўтирган бўлардик», дебди.

Кўмиладиган велосипед

Марғилон унчалик катта шаҳар эмас. Шу важданми жамоат транспорти жуда оғир аҳволда эди. Трамвай, троллейбус бутунлай йўқ, автобус эса кутувчиларни қон қилиб юборади. Лекин иш, рўзғор-тирикчилик дегандек, шаҳарнинг у чеккасидан бу чеккасига бўзчининг мокисидек қатнашга тўғри келади. Пиёда одамга бу дўзах азобининг ўзи. Шу азобдан қутулиш учун Охунжон қизиқ узоқ вақт пул йиғиб бир велосипед олибди. Кексайган чоғида не машаққатлар билан уни минишни ҳам ўрганиб олибди. Уч-тўрт кун оғири енгиллашиб, энди жони ором ола бошлабди. Бироқ велосипедни бир пивохона эшигига тираб қўйиб, улфатлари билан бир-икки соат маишат қилиб чиқиб қараса, Охунжон қизиқнинг яп-янги велосипеди ўрнида бошқа, шалоғи чиққан, ғилдираклари айланмайдиган, рули ишламайдиган, занжирсиз велосипед турган эмиш. Маълум бўлишича, ўғри болалар уни алмаштириб, дом-дараксиз кетишибди. Охунжон қизиқ бу дардисарни қаерга олиб боришни, нима қилишини билмай, қийнала-қийнала судраб кетаётса, рўбарўсидан устози Юсуфжон қизиқ чиқиб қолибди, у ҳам ҳайрон бўлиб:

— Ия, Охун, велосипединг «ўлипти»-ку. Энди қаерга олиб кетяпсан, — деб сўраса у қовоғини солиб:

— Қаерга бўларди, кўмгани-да! — дебди.

Афсус ва тасалли

Қирқинчи йиллар бошидан то эллигинчи йиллар бошигача Тошкентда аскиянинг пири Мулла Маматбува Ваҳобов эди. У зот йигирманчи йиллар бошида Марғилондан кўчиб келиб, Тошкент яқинидаги Зангиота қишлоғида истиқомат қилар эди. Жўрахон Султонов, Чустий домла, Ғанижон Тошматов, Акбар Ҳайдаров, Шоқосим Шожалилов, Акмалхон Музаффаров, Мамажон ҳожи, Ғулом чегачи сингари зукко аскиячилар жам бўладиган катта давраларда улоқ ҳамиша одамлар оддийгина қилиб «Мулла ака» деб атайдиган ўша зотда кетар эди. Фарғонадан Эрка қори, Мамаюнус кал, Сулаймон бўкоқ, Юсуфжон қизиқдек аския усталари Мулла акани тез-тез йўқлаб келган дамлар Тошкент шинавандалари учун ҳақиқий байрам бўлиб кетарди.

Мулла ака эллигинчи йиллар бошида оламдан ўтди. Лекин тақдирнинг тақозосини қарангки, Қўқонда яшаб, аския устаси сифатида кенг шуҳрат қозонган Ижроқўм бува Мулла аканинг донғини эшитган бўлса ҳам давраларда у зот билан кўришишига, беллашишига тўғри келмаган экан.

1968 йил эди. Мулла аканинг Тошкентдаги Катта ҳовуз маҳалласида истиқомат қилувчи жиянларидан бири тўй қилди. Тўйга Мулла аканинг кўпгина аскиячи дўстларидан ташқари ўғли Сирожиддин қори ака ва Ижроқўм бува ҳам келган эди. Хонанда, созанда ва аскиячилар ўлтирган катта сўри ёнида Сирожиддин қори акага курси қўйиб берилган эди. Гап айланиб тўй эгасининг амакиси бўлмиш Мулла акага келиб тўхтади. Шунда Ижроқўм бува у киши билан кўриша олмай қолганидан қаттиқ афсусда эканини Шоқосим акага айтган эди, Шоқосим ака дарҳол:

— Ижроқўм бува, бугун орзунгизнинг ярми ушаладиган бўлди: ёнингиздаги курсида ўлтирган Сирожиддин қори Мулла аканинг фарзанди солиҳлари бўлади, Сиз билан пайравга тайёр турибди. Мабодо ўзларини кўрмасам кўнглим тўлмайди, десангиз, унга ҳам жилла узоқ вақт керак эмас, яқинда ёнларига борасиз-қўясиз, — деди.

Ижроқўм бува:

— Узоқдаги думбадан яқиндаги ўпка яхши, — дея Сирожиддин қори ака билан қучоқлашиб, этакларини кўзига суртиб кўришгач, қайтиб сўрига ўтираркан, Шоқосим акага:

— Мулла акани кўришга ким шошилаётган бўлса бораверсин, менга ҳозирча шунинг ўзи кифоя, — деди.

„Берди“сини айтгунча...

Жўрахон ака катта санъткорга хос ҳиссиёти зўр одам. Ҳар қандай воқеани сўзласа, тингловчини лол қолдирмай қўймасди. Бунда у кўпинча маҳобат қилишни, ошириб-тошириб гапиришни яхши кўрарди.

Жўрахон аканинг Мулла Шукур Ҳакимжонов деган Бухоро мадрасаларида таҳсил кўрган дўсти бўларди. У бир неча ўн йиллар давомида Тошкентдаги 20-почтанинг бошлиғи бўлиб ишлаган, Жумҳуриятда хизмат кўрсатган алоқа ходими фахрий унвонига, Меҳнат Қизил Байроқ орденига ва бошқа ҳукумат мукофотларига сазовор бўлган таниқли одам эди. Айни вақтда у классик шеъриятимизни пухта биладиган, бедилхон зиёли, куй ва хонишлар адоси эди. Шу важдан уйига кўп меҳмон чақирар, Жўрахон Султонов, Шоқосим Шожалилов, Акмалхон Музаффаров сингари санъаткорлар суҳбатини севар эди. Меҳмоннавозликни роса ўрнига қўяр эди. Бир куни дўстининг уйидаги меҳмоннавозликдан ўзида йўқ даражада хурсанд бўлиб қайтган Жўрахон ака эртасига ҳамкасблари даврасида Мулла Шукур аканинг дастурхонини мақтаб кетибди:

— Меҳмон кутиш Мулла Шукурга хатм-да. Кеча кўрмадинглар: хонтахтага ёйган дастурхонининг ўзи томоша, тўрт ёндаги, тўрт бурчакдаги зеҳи бир-биридан бир миллиметр фарқ қилмайди. Эрта баҳор эканига қарамай, тармева деганнинг етмиш икки фирқасини муҳайё қилиб қўйибди. Ишкомдан янги узилган олтин ҳусайнидан тортиб беҳи, олма, нок, анор, анжир, шафтоли деганни Миср пирамидаларидек анвойи қилиб териб қўйибди.

Жўрахон акага ҳадди сиғадиган бир ҳазилкаши ўша заҳоти:

— Сал эви билан-да, уста. Ҳай, узум, олма, анор, нок, беҳига бир нарса демайлик. Лекин март ойида анжир билан шафтоли дастурхонга тортилишини фақат Сиздан эшитиб турибмиз, — дебди.

Унча-мунчага бўш келмайдиган Жўрахон ака:

— Мен бир гап айтдимми, шубҳа остига олмагин-да, тентак. «Берди»сини айтгунча қўймай, одамни мулзам қилишнинг пайида бўласан. Мулла Шукурнинг дастурхонида анжир мураббо ҳам, шафтоли қоқининг сараси ҳам бор эди, дегунимча қўймадинг,— деса ҳамкасби индолмай қолибди.

Домланинг қилганини қилма

Менга қирқ йилдан ортиқ давр мобайнида муттасил устозлик қилган муҳтарам домлам — машҳур ўзбек адабиётшуноси Ғулом Каримов 1969 йилда 60 ёшга тўлган эдилар. Шу табаррук сана муносабати билан у кишига «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби» деган юксак фахрий унвон берилган, жумҳуриятимизнинг ўша вақтдаги энг катта раҳбари Шароф Рашидов эса камдан-кам зиёлиларга кўрсатадиган илтифотини намойиш этиб, юбилей куни уч-тўрт варақ қоғозга ўз дастхати билан табрик битиб, Ғулом акага алоҳида арзи ихлос билдирган эди.

Табиийки, муҳтарам устоз меҳнатининг бу қадар юксак тақдирланиши ўтказилаётган юбилейга ниҳоятда баланд руҳ бағишлаган, Тошкент Давлат дорулфунунининг ўша вақтдаги энг катта залида тантанали йиғилиш ўтказилиб, оламга машҳур академик Саъдихон Сирожиддинов ярим соатлик кириш сўзи сўзлаган, бошқа бир фан арбоби Лазиз Қаюмов эса ҳамма амал қиладиган анъанани тарк этиб, устози Ғулом Каримовнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақида қоғозсиз маъруза қилган эди.

Юбилейнинг зиёфат қисми домланинг уйига яқин «Салом» кафесига кўчирилган эди. Кафенинг иккинчи қаватида 300—400 одамга мўлжалланган жойлардан бирортаси бўш қолмади. Ўша вақтнинг кўпгина раҳбарлари, вазирлар, катта ёзувчи ва адабиётшунослар, Ғулом аканинг бошқа вилоятлар ва жумҳуриятлардаги ўнлаб шогирдлари, қариндош-уруғлари жам бўлган эди. Зиёфатга энг номдор ҳофиз ва созандалар, кулги усталари ҳам таклиф этилганди.

Бир томондан, домланинг ўзи табиатан меҳмоннавоз бўлганлиги, иккинчи томондан, у вақтларда юбилей зиёфатлари алоҳида тўкин-сочин ўтганлиги сабабли ёзилган дастурхонларда жондан бўлак ҳамма нарса муҳайё, ичкилик бобида ҳам бекаму кўст эди.

Зиёфат қизигандан қизиб бориб, бир соат чамаси ўтгач, на табрик нутқларига, на хонандаларнинг сеҳрли хонишларига, на кулги усталарининг ичак узди латифаларига қулоқ соладиган одам қолди: ҳаммаёқ чули-чули бўлиб кетди...

На илож, зиёфатни давом эттириш, гапириш, хониш қилиш, ўйнаш, келганларни кулдириш керак. Шунда Абулқосим Тўйчиев шартта микрофон ёнига бориб, баланд овоз билан «Эркин! Ҳой, Эркин!» дея залнинг бошқа томонидаги укасини чақирди. «Лаббай, ака!» деб Эркин дарҳол Абулқосим аканинг ёнига келди.

«Мен сенга неча бор айтдим, гапимга ҳеч бир кирмайсан», деди ўшандай баланд овозда. «Гапингизга кирмаган пайтим кўп, ака. Қайсисини айтяпсиз?» сўради Эркин. «Тентак, сенга яна қанча айтишим керак: домлаларнинг фақат айтганини қил, қилганини қилма деб». «Домлаларнинг қилганини қилсам нима бўпти, ака, ахир улар ақл-ҳушлик, кўпчиликни тарбиялайдиган одамларку», — деди Эркин. «Бери кел, бўлмаса, ҳув анави лукжини кафтига қўйиб хуррак отаётган савлатидан от ҳуркадиган домлани кўрдингми?». «Кўрдим, ака». «Агар домланинг қилганини қилсанг, ўша домлага ўхшаб қаерга зиёфатга борсанг, ярим соатдан сўнг баралла хуррак отадиган ёки унинг ёнидаги бошқа домлаларга ўхшаб чули-чули қиладиган, зиёфатни расво қиладиган бўласан». «Бўпти, ака, бундан кейин домлалар айтганидан бир қадам ҳам чиқмайман, аммо улар қилган ишни елкамнинг чуқури кўрсин!»

Ё алҳазар, бир-икки дақиқада бутун залга сув қуйгандек жимлик чўкди. Боя чули-чули қилиб ўлтирганлар кўз очиб-юмгунча ҳушёр тортган, ён-веридаги ухлаётганларнинг қулоғини ишқаб тартибга келтирган эдилар. Зиёфат яна икки-уч соат давом этди. Лекин ҳамма ҳушёрлар жамияти мажлисида ўтиргандек батартиб эди. Биргина ўткир гап бутун зиёфат аҳлига шундай таъсир кўрсатган эди.

Шариф ЮСУПОВ

ЧАНГ ИЖРОЧИЛИГИ ТАЛҚИНИ

Таниқли чангчи-созанда халқ чолғу асбоблари ижрочилари I Республика конкурсининг ғолиби Рустам Неъматов репертуаридаги мусиқий асарлар яқинда Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа бирлашмасида чоп этилган «Даврим садоси» китобида ўз аксини топган. Шартли равишда ушбу китобни тўрт қисмга бўлиш мумкин. Биринчи — «Тўпловчи муаллифдан» бўлимида китобхонлар чанг чолғусининг мафтункор садолари ҳақида Шарқ алломаларининг сўзлари билан танишадилар. Шунингдек, чанг чолғусини такомиллаштириш ва таъмирлаш йўлида асбобчи усталарнинг изланишлари ҳақида қизиқарли маълумотлар бор. Ёш созандалар келажакда малакали санъаткор бўлиб етишишлари учун мунтазам машғулотлар вақтида бажарилиши лозим бўлган тавсияномалар ҳам баён этилган.

Иккинчи бўлим — Ўзбекистон бастакорларининг чанг ижроси учун яратган оригинал асарлари мажмуасидир. Бунда мураккаб шаклда баён қилинган йирик асарлар (М. Тожиевнинг «Поэма», Н. Зокировнинг «Концерт фантазияси», Т. Тошматовнинг «Концерт рондоси») билан бирга оддий шаклдаги мусиқий намуналар (С. Карим Ҳожининг «Дутор» пьесаси, Р. Неъматовнинг «Зулфизар» ҳамда «Сардор» вальслари, Р. Турсуновнинг «Чанг таронаси») ҳам мавжуд. Шу боис мазкур тўплам нафақат маҳоратли чангчи созандалар, балки олий ўқув юртлари талабалари ҳамда ўрта махсус мусиқа билим юртлари, шунингдек, болалар мусиқа мактаблари учун фойдали қўлланма вазифасини ўтайди.

Учинчи бўлим — чанг ижросига мослаштирилган ўзбек миллий куйлари ва бастакорлар ижодидан айрим намуналардан иборат. Хусусан, «Ўзганча», «Чаман ичра», «Гулнор», «Отмагай тонг» шулар жумласидандир. Ёш санъаткорларнинг миллий мусиқамиз намуналари ва бастакорлар ижодига қизиқишини орттиришда мазкур бўлимда берилган мусиқалар қўл келади.

Тўртинчи бўлим «Шарҳлар»дир. Сир эмаски, ижрочиликдаги ана шу энг муҳим масала кўпгина созандаларнинг эътиборидан четда қолади. Натижада унинг ижроси ўртамиёна бўлиб, таъсирчанлик касб этмай, тингловчи қалбига етиб бормайди. Мазкур муҳим масалани ижобий ҳал этишда «Шарҳлар» бўлимидаги ҳар бир асар ижроси ҳақида муаллиф Р. Неъматовнинг кўрсатмалари катта аҳамиятга эга. Масалан, Р. Турсуновнинг «Чанг таронаси»нинг ижро этиш услуби ҳақида таъкидланадики, «...мураккаб усулни созанда ўзлаштириши учун ҳар тактда биринчи ва тўртинчи саккизталик нота жойлашган ҳиссаларининг яхши идрок этиши, урғу билан шўх ва ўйноқи характерда ижро қилиши керак. Шу ўлчовга мос машқларнинг мунтазамлиги ва тинимсиз бажарилиши кўзланган натижани бериши мумкин. Мазкур қисм мусиқасининг шўх ва рақснамо характерини ёрқин кўрсатиш учун оҳангларни ривожлантириш ҳамда урғу бериладиган ҳиссаларга алоҳида эътибор қаратмоқ керак».

Албатта, катта ижодий-саҳнавий тажрибага эга бўлган созанда-мураббий Р. Неъматовнинг методик характерга эга кўрсатмалари фақатгина шу асарга тааллуқли бўлиб қолмай, балки бастакор ёки халқ куйларини талқин қилишда ҳам дастур-кўрсатма сифатида қолиши мумкин.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, «Даврим садоси» китобининг чоп этилиши халқ чолғу ижрочилиги соҳасида муҳим воқеа бўлди. Зеро, ушбу китоб орқали халқ куйлари ва бастакорлар ижоди ҳамда ижрочилик санъати кўп минг сонли мусиқа маданияти ихлосмандларини хушнуд этади.

Анвар ЛУТФУЛЛАЕВ,
Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваторияси доценти

КЎКЛАР ИЛА СЎЙЛАШИБСИЗ

Кўклар ила сўйлашибсиз, бахши бобо,
Қалбингиздан созга кўчган армонмикан?

Аср оша интиқ кутган туғёнингиз,
Пойингизда турган қўша ўғлонмикан?

Уч дўмбира оҳанглари кўкни тутар,
Оҳ, мавжида нурлар талош, ҳайрат талош.

Ажаб эмас, бу дунёни нурга кўмса,
Дўмбиранинг пардасига қўнган қуёш!

Шарифа САЛИМОВА

«НАВРЎЗ—92»

Яқинда Ўзбекистон Театр арбоблари уюшмасида «Наврўз—92» театр санъати минтақа фестивали ташкилий қўмитасининг биринчи йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилиш фестивалда иштирок этувчи жумҳуриятларнинг Театр арбоблари уюшмаси ҳамда маданият бошқармаси аъзолари иштирокида ўтди. Йиғилишда «Наврўз—92» фестивалини ўтказиш низомига ўзгаришлар киритиш, фестиваль қатнашчилари миқдорини белгилаб олиш, Озарбойжон жумҳуриятини фестивалда қатнашувчи жумҳуриятлар сафига қўшиш, фестивалда қатнашувчи чет эл, жумладан Туркия, Миср театрларини кутиб олиш каби қатор ташкилий масалалар кўриб чиқилди.

«Наврўз—92» фестивали халқаро Театр кунида — 27 мартда очиладиган бўлди. Фестивалда ҳар бир жумҳуриятда ўтадиган кўрик-танлов ғолиблари қатнашадилар.

Ташкилий қўмита аъзолари Ўзбекистон жумҳуриятининг вице-президенти Ш. Р. МИРСАИДОВ ҳамда Ўзбекистон Вазирлар маҳкамасининг раиси ўринбосари Э. САМАНДАРОВ қабулида бўлдилар.

КЎРИК БЎЛИБ ЎТДИ

Яқинда халқ ижоди ва маданий-маърифий ишлари Қашқадарё вилоят илмий-методик маркази ташаббуси билан Қарши шаҳрининг «Нуроний» оталар чойхонасида оилавий дасталар ва катта ашула ижрочиларининг вилоят кўрик-танлови ўтказилди.

Кўрикни ўтказишдан мақсад оилавий дасталар ва катта ашула ижрочиларининг ғоявий-бадиий ижрочилик даражасини ошириш, энг яхши оилавий дасталар ва катта ашула ижрочиларининг чиқишларини ташкил этиш, тарғиб қилиш ва унутилиб кетаётган қадимий ашулаларни, урф-одатларни ва миллий анъаналарни тиклашдир.

Ҳакамлар ҳайъати томонидан яккабоғлик А. Исоқовлар оилавий халқ дастасига I ўрин, китоблик Ҳ. Қурбонов оилавий дастасига II ўрин, таллимаржонлик Қ. Муҳаммадиевлар оилавий дастасига III ўрин ва қимматбаҳо совғалар топширилди. Катта ашула ижрочиларидан қамашилик Мустафо Турниёзов I ўринни, Нишон Авазов II ўринни ҳамда Жалил Баротов ва Олти Алладўстов III ўринни эгалладилар.

Н. АБДУЛЛАЕВ

ТАКЛИФ ҚИЛАМАН

ҚИММАТЛИ ЖАВОҲИР

Маълумки, беқиёс маданияти, фалсафаси, санъати билан дунё халқларининг маданият бешигини тебратган Шарқ ўзининг юксаклиги, руҳан бойлиги билан инсониятни лол қилиб келган. Биз қайси фан ёки санъат тарихини ўрганмайлик, унинг ибтидоси Шарққа тақалиши шубҳасиз. Педагогика, таълим-тарбия соҳасидаги дастлабки ибратли фикрлар ҳам Шарқ мутафаккирлари томонидан айтилган. Тўғри, уларда алоҳида бир педагогик назариялар яратилмаган, лекин Юсуф Хос Ҳожибдан тортиб Фурқатгача бўлган мумтоз сиймоларимизнинг асарларини ўқир эканмиз, уларнинг ҳар қандай назариялардан ҳам қудратлироқ, такрорланмас, оригинал фикрларга бой эканининг гувоҳи бўламиз. Шундай асарлар ҳақида гап кетганда «Қобуснома»ни тилга олмай илож йўқ. «Қобуснома» XI асрда (1082—1083) Каспий денгизининг жанубий қирғоғида яшовчи Кайковус исмли киши томонидан яратилиб, ўғли Гилоншоҳга қилган панд-насиҳатларидан иборат. 44 бобни ўз ичига олган бу асар тўлиқ маънода тарбиявий асар — унда ахлоқ-одоб, тарбия масалалари асосий ўринни эгаллайди.

Кайковус ўғли Гилоншоҳга қолдираётган меросларининг ичида энг бебаҳоси шу панд-насиҳатлар бўлади, деб ҳисоблайди. Шуниси аҳамиятлики, бу асар нафақат Гилоншоҳга, балки биз — ҳозирги давр ёшларига ҳам қимматли мерос бўлиб қолди. Афсус, бу бойликни ҳам ота-боболаримизнинг маънавий ганжинасидаги бошқа жавоҳирлари каби хор этиб қўйганмиз.

Маълумки, мактабда ўтиладиган «Оилавий ҳаёт этикаси ва психологияси» фанидан асосан адабиёт ўқитувчилари дарс берганига қарамай, бир қанча вақт оврупоча тарбияга асосланган Афанасьевнинг «Оила» китобидан фойдаланиб келинди. Ҳолбуки, бу предметни ўқитиш учун бадиий адабиётдан, фузалоларимизнинг «Қобуснома» сингари асарларидан ҳам фойдаланиш мумкин.

«Қобуснома» таржима этилмаган тил қолмаган ҳисоб. Адабиётимизнинг йирик вакилларидан бири Огаҳий бу асарни тахминан 1860 йилда форс-тожик тилидан эски ўзбек тилига таржима қилган. Унинг ҳозирги ўзбек тилига табдили, кириш мақоласи, қисқача изоҳли луғати филология фанлари доктори, тилшунос олим Субутой Долимов томонидан тайёрланган. Бу асарга талаб катта бўлганидан қайта-қайта нашр этилаяпти-ю, лекин ҳозир ҳам топилиши амри маҳол.

Яна бир масалага диққатингизни жалб қилмоқчи эдим. «Қобуснома» 44 бобдан иборат, дейилади. Унинг дастлабки 4 боби диний характерга эга бўлганлиги учун ҳар галги нашрларида ҳам бу боблар берилмаган. Бир бутун асарни бузиб, чала ҳолда ўқиш қўпол қилиб айтганда, тўйиб овқатланмай дастурхондан туриб кетишга ўхшайди. Лекин миллий қадриятларимиз тикланаётган, динимизга, ўзлигимизга, миллийлигимизга қайтаётган бугунги кунда бу масалани шундайлигича қолдириб бўлмайди.

«Қобуснома»нинг асл моҳиятини, аҳамиятини тўла тушуниш учун ушбу асарни тўлиқ ҳолда қайта нашр этиш зарур, деб ўйлайман. Ана шундагина педагогларимиз бу китобдан ўринли фойдаланишлари, келажак авлод руҳига маълум даражада ижобий таъсир этишлари мумкин.

Г. УСМОНОВА,
ТошДД ўзбек филологияси факультети талабаси

Қутлаймиз!

ШАМСИ ОДИЛ — 60 ЁШДА

Шоир Шамси Одил 1931 йилнинг 21 октябрида Каттақўрғон шаҳрида деҳқон оиласида туғилди. Она шаҳрида ўрта маълумот олгач, 1954—1958 йиллар Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтини тамомлади. 1958—1962 йилларда Каттақўрғонда ўқитувчи, мактаб мудири, туман маориф бўлимида инспектор бўлиб ишлади.

1962 йил Ш. Одил ҳаётида бурилиш бўлди. У Тошкентга кўчиб келиб, «Ўқитувчилар газетаси»га мактаблар бўлими мудири бўлиб ишга ўтди. 1964 йил эса у Педагогика илмий текшириш институтига аспирантурага ўқишга кирди. 1968 йил ўқишни тамомлаб Ўзбекистон Фанлар академиясида хизмат қилди. Ўзбек Совет Энциклопедиясида 1968—1970 йилларда катта илмий муҳаррир бўлиб ишлади.

Ш. Одил ўша йиллар тинимсиз изланди, ижод қилди. Қатор рўзнома ва ойномаларда шеър, поэма, достонлари босилди. Унинг 1970—1991 йилги фаолияти шоирлик ва ноширлик билан боғланган. 1970—1981 йиллар «Ёш гвардия» нашриётида бўлим мудири, катта муҳаррир, 1982—1986 йиллар Ғ. Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида катта муҳаррирлик қилди. 1986 йил жумҳуриятда янги «Юлдузча» («Чўлпон») -нашриёти ташкил топгандан кейин шу нашриётда катта муҳаррир, бўлим мудири вазифасида ишлади.

Шамси Одилнинг «Қайнар булоқ», «Икки лола», «Истак», «Тонгдаги ўйлар», «Самарқанд гуллари», «Илья бобо», «Тоштулпор» каби шеърий китоблари нашр этилди. Адабий портретлар, очерклар, ҳикоя ва қиссалар ёзди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, шоир ва ношир Шамси Одилга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, ижодий ишларига катта омад ва муваффақиятлар тилаймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ БОШҚАРУВИ

Суратда: ёзувчилар — X қурултойи қатнашчилари.
С. МАҲКАМОВ суратга олган

МИЛЛАТНИНГ ТИРИКЛИК ТИМСОЛИ

Боши биринчи бетда

Очиғи, она тилига муносабат хусусида вазминлик мезонидан бир парда баландроқ руҳда сўз юритиш зарурга ўхшайди ҳозирги вазиятда. Она тилинг билан фахрланиш ҳисси, ифтихорлик туйғусидан баралла сўзлаш лозим; уни эъзозлашдан, ардоқлашдан чарчамаслик зарур. Бор овоз билан «она тилим — доно тилим» деб ҳайқириш даркор. «Тилга ихтиёрсиз — элга эътиборсиз»ларнинг эътиборини тортиш учун, лоқайдларни карахтлик уйқусидан уйғотиш учун шундай қилиш керак. Илло, бепарволик билан беписандликнинг ораси бир қадам, холос.

Давлат тили ҳақидаги Қонун ижроси йўлидаги тўсиқлар ҳам лоқайдлик, беписандлик туфайли эмасми!

Байналмилаллаштириш, яқинлаштириш орқали ягона ва умумий социалистик миллат тилини яратишдай лисоний мафкура миллий тилларнинг имтиёзини чеклаб, имкониятини сустлаштириб, мавқеини пастга туширди, уларнинг табиий тараққиётига халал берди. Оқибатда азим дарахт янглиғ буюк тилимизнинг яшил барглари (луғат бойлиги), шох-бутоқлари (амалий услублари) ўз гўзаллиги ва жозибасини йўқотиб, сўлғин бир ҳолга келди.

Илмий-маърифий адабиётларда ҳам, адабий-танқидий манбаларда ҳам аксарият тилнинг муҳим алоқа воситаси эканлигини қайд этиш билан чекланилган. Илмий ҳақиқатга зид эмас бу таъриф, аммо рангсиз, ҳис-туйғудан маҳрум. Чунки **восита, қурол** сингари лоқайд калималар ёрдамидагина тилимизнинг руҳини, жозибали моҳиятини кўнгилдагидек очиб бериш қийин. Тилимизга ёпирилиб, бостириб кираётган сўзларни ҳисоб-китоб қилиб, уларнинг йилдан-йилга фоизма-фоиз ортиб бораётганлигидан ғурурланадиган бўлиб қолдик. «Эски» луғат қазноғига бадарға бўлаётган ўз сўзларимиз ҳақида қайғурмадик. Она тили тавсифи рангсиз илмий атамалар тизмасию қатлам-қатлам қоидалар тузугига,, фойдасиз математик ҳисоб-китоблар мажмуига ўхшатиб қўйилди. Нутқ маданияти эса ягона ва умумий деб сифатланган мажбурий норма қуюшқонига солинди. Хуллас, она тилини баайни қассоблардек қисм-қисмларга, бўлак-бўлакларга ажратиб, қатлам-қатлам қилиб тахлашга ва уларни алоҳида-алоҳида ўрганишга ружу қўйдик. Ҳа, тилимизни восита, қурол дедигу унинг ишлаши, имконияти, имтиёзига панжа орасидан қарадик.

АДАБИЁТ ИЛМИ ҳам сиёсатга қоришиб кетди. Адабиётшунослик асар мазмунини бадиий либосидан яланғочлаб қайта шарҳлаш ва баҳолаш илмига, танқидчилик қаҳрамонларнинг ижобию салбийлигини, типларию турларини аниқлайдиган тергов маҳкамасига айланишига оз қолди. Бадиий сўзнинг жозибасига эътибор бермай қўйилди. Адабиёт муаллимидан Мулла нима учун Кўканга тариқ эк, деб маслаҳат беради, нега буғдой ёки арпа эк, демайди, деб сўраб кўрингчи. Ишончим комилки, бунга уларнинг кўпчилиги асосли жавоб беролмайди. Ғафур Ғуломнинг «Кўкан» поэмаси ҳақида гап кетганда мен бу саволни кўпларга берганман, ҳатто айрим адабиётшунос олимларга ҳам.

Кўканнинг тариқ экиши боиси Қуръон сўзларини билмай «вассамои ватториқи» калимасини **тариқ** сўзи билан қориштирган оми домланинг чўпчаги. Буни: **«Вас самои ватториқи»** Қуръонда бор... Болам Кўкан, худо тариқ эксин деган», гапдан ўқиб олиш қийин эмас, агар сўзга, сўз англатган тасаввурлар оламига бефарқ бўлинмаса. Сўз маъносини билмай доноликни даъво қилувчиларга нисбатан аччиқ киноя бор бу мисраларда. Бу киноя она тилига, сўзга беписанд кишиларнинг барчасига ҳам тааллуқли.

Бюрократик маҳкамалар ҳам ўзининг мафкуралаштирилган луғати тизмасини, сурати ялтироқ, сийрати қалтироқ ифодалар дастасини ижод қилди.

Сўзлар маъноси ўз моддий заминидан узилиб қолди: ўғрилик, қотиллик каби жиноятларни салбий ҳодисалар, қамоқхоналарни ахлоқ тузатиш жойлари, деб ишлатадиган бўлиб қолдик. Ахир **бурч, ҳуқуқ, ҳақиқат, тенглик, биродарлик, эркинлик, мустақиллик, ошкоралик** сингари калималарни илгарилари — турғунлик йиллари ишлатмасмидик. Ишлатардик, лекин маъноси, моҳияти бошқачароқ эди ҳозиргидан. Уларнинг маъноси мафкура мақсадига мувофиқлаштирилган эди. Сўз маъноларидан фойдаланишда ҳам қўшиб ёзиш урф бўлганди. Бир хил фикрлаш бир хил ифода йўсинини, жўровоз услубни қарор топтирди. Бир хил мафкуравий-маънавий зўрлик сўзларни ҳам инқирозга олиб келди. Шу боис шоир Д. Қўғултинов айтганидек, эндиликда **«Коммунизм»** сўзини ишлатишдан уяладиган бўлиб қолдик». **Социализм** калимасини етмиш йилдан бери тўтидек такрорлаб, бугун унинг моҳиятини аниқлай олмай баҳслашиб турибмиз.

ТИЛ ВА ТАРАҚҚИЁТ

Бу пардали тил «юқори»да ўзгача, «паст»да эса бошқача мазмун касб этди. Сиёсий-ижтимоий луғат фуқаролар доирасида кинояли ранг олди; оммавий ахборот, матбуот тили ҳам шунга мослашди. Ноўрин мақтову мадҳия, ўта пардоз берилган қиёслар, ўсмаси қуюқ тортилган чучмал ташбеҳлар лавҳа ёки очерк қаҳрамонларини хижолатга соладиган бўлиб қолганди. Тилу адабиётни, санъату маданиятни мафкуралаштириш бу йўлдаги барча уринишларни рағбатлантириб келди.

Шукурлар бўлсинким, ўзбек тили давлат тили мақомига эришди. Қонун ижросининг изчил ва тадрижий тусда бориши ўзимизнинг ўз тилимизга, унинг мартабасига мувофиқ иш тутишимизга боғлиқ. Бу, энг аввало, ўзбек тилини ўз тилим деб билган барча кишилардан давлат тили мақоми моҳиятини чуқур тушуниб олишдан ҳамда уни шу мақом мавқеида ишлатишга эришишдан иборат. Она тилининг ҳақиқий мавқеи, маданий нутқ амалиёти, демак, уларнинг имконияти ва истиқболи ҳам одамларнинг меҳру муҳаббатидан қувват олиб, шу туйғулар бағрида камол топади.

Билинган, фаҳмланган нарса тилда (нутқда), тилдагиси эса билимда зоҳир бўлади. Бошқача айтганда, биз ўйлаганда, гапиргандагина тил ишлайди, уни ишлатиш малакаси ҳам орта боради. Алишер Навоий: «Тил бунча шараф била нутқнинг олотидур ва ҳам нутқдирки, агар нописанд зоҳир бўлса, тилнинг офатидур», деб уқтирганлар. Демак, бу шарафли олотни (қурол, асбоб) беписанд, бефарқ ишга солиб, тил учун офат етказиш унинг мақомини оширмайди. Шахмат ўйнамаган шатранжни билмайди. Шатранжчининг маҳорати ўйиндан ўйинга ортаборгандай биз ҳам тилдан қанча кўп фойдалансак, уни ишлатишга шунча моҳир бўламиз, унинг қоидаларини кўпроқ била борамиз.

ЎЗБЕК ТИЛИНИНГ ҳаракат майдонини торайтиришга, айрим соҳалар бошқарувини ўзбеклардан «муҳофаза» қилишга, буни ўзбекларнинг уқувсизлиги баҳонаси билан асослашга уринаётган маълум кучларнинг ҳам ҳиссаси бор. «Халқ сўзи» рўзномасида (1991 йил, 29 январь) келтирилган қуйидаги факт шундан далолат беради. «Ўгай муносабат» номли мақола муаллифи Иброҳим Норматнинг изтироб ва алам билан қайд этишича, Марказга бўйсунувчи «Навоиазот», «Хлопкомаш» каби машҳур бирлашмалар, Олмалиқ кон-металлургия комбинати сингари маълум корхоналар маҳкамаларида ўтирган идора ходимлари орасида ўзбекча гаплашадиган одамни тополмайсиз.

Она тилига эҳтиёж сезмаган ижтимоий шароит тирик тилни ўлдириши мумкин. Журналист Маҳмуд Марди «Ҳокимият кимнинг қўлида» («Халқ сўзи», 1991 йил, 3 январь) мақоласида шуларни ёзади: «Ҳа, Зарафшонда ўттиз йилдан бери яшаётган, шавкатли меҳнати эвазига қўша-қўша нишонлар олган, ўзбек тилини мутлақо билмайдиган кишилардан хафа бўлмаслигимиз мумкин. Аммо шу маскандаги ўзбеклар она тилларини чала-чулпа билишларини қандай баҳолайсиз? Энди уларнинг ўзлари фарзандларининг ўзбек гуруҳидаги болалар боғчаларига, мактабларига қатнашишларига монеълик қилишмоқда. Зарафшонда ўзбек тилининг келажаги йўқ эмиш».

Республика прокурори Бўритош Мустафоев «Совет Ўзбекистони» рўзномаси мухбири билан қилган «Ишонч ва адолатни тиклайлик» (1991 йил, 19 январь) сарлавҳали суҳбатда айрим органларнинг тил ҳақидаги Қонун талабларини амалда бажармаётганликларига, туғилиш, никоҳ ҳужжатларини тўлдиришга лоқайд муносабатда бўлаётганликларига оид фактларини тилга олган. Жумҳурият прокурори: «Тан олиш керакки, жумҳурият прокуратураси аппарати бу борада (яъни қонун ижросида) намуна бўлолган эмас, ...ҳозирча йиғилишлар, иш юритиш ҳам рус тилида олиб борилмоқда», деб эътироф этади. Бу ҳам ўзбек тилининг фаол ишлаши учун ҳали ҳам кўнгилдагидай шароит яратилмаганлигидан бир далолат.

РАСМИЙ ИДОРАВИЙ иш юритишда, ҳужжатнависликда, фан-техника соҳасида ўзбек тили мавқеининг ошиши расмий ва илмий нутқ услублари тараққиётини, шубҳасиз, янги босқичга олиб чиқади. Бу борадаги изланишларсиз услуб деган созни созлаш қийин. Хулоса аниқ: хато қилишдан қўрқмай она тилини фаол нутқий вазиятда чархлаш лозим. Тил истиқболининг асосий шартларидан бири ҳам, сизу бизнинг она тилимиз олдидаги қарздорлигимизнинг боиси ҳам мана шунда.

РАССОМ ХОТИРАСИ

Ҳаёт Рауф Аҳмедовни кўп синовлардан ўтказганди, доимо курашиб яшашга чорлаганди. У шу синовларга бардош бериб, инсон матонатининг адоғи йўқлигини исботлаб яшади. Бугун эса орамизда йўқ. Бешафқат ўлим ажойиб инсон, талантли рассом Рауф Аҳмедовни мангуликка олиб кетди. Ёмонга ўлим, яхшига кун йўқ, деб шуни айтсалар керак.

Одатда, негадир инсон ҳақидаги энг яхши гаплар у вафот этгандан сўнг айтилади. Аммо бугун Рауф ҳақида яхши гап эмас, бор гапни айтмоқчимиз. У том маънода курашчи эди. Ёшлигида бедаво дардга йўлиқиб умр бўйи шунинг азобини тортиб яшади. Аммо курашчанлиги, матонати туфайли ажойиб рассом бўлиб етишди.

У синчков, изланувчан ижодкор эди. Ҳаётдаги ҳеч бир иллат унинг нигоҳидан четда қолган эмас. У умр бўйи бюрократлар, порахўрлар, олибсотарлар билан курашиб яшади.

Рауф Аҳмедов ҳафталигимизнинг яқин дўсти эди. Таъбир жоиз бўлса уни карикатурачи-рассом сифатида биз кашф этгандик. Мусаввирнинг фожиали тақдири, унга бюрократларча қилинган муносабатлар ҳақида мақолалар берган эдик. Унинг долзарб мавзулардаги карикатуралари ҳафталигимизда тез-тез босилиб турарди.

Рауф Аҳмедов вафот этди. Аммо у изсиз кетмади. Фарзанди, кўплаб асарлари ундан хотира бўлиб қолди. Демак, у бекор яшамабди. Демак, у яшайди.

ТАКЛИФ ЭТАМАН

УЛУҒБЕК НОМИГА МУНОСИБ

Тошкент метросининг шаҳар марказидаги энг муҳташам ер ости қасрларидан бири «Мустақиллик майдони» деб номланганини кўриб беҳад мамнун бўлдим. Номи ўзгартирилиши зарур бўлган шундай бекатлардан яна бири — бу, «Комсомол» станциясидир. Маълумки, умумиттифоқ комсомолининг яқинда Москвада бўлиб ўтган охирги анжуманида бу ташкилот ўз фаолиятини бутунлай тўхтатиб, тарқалиб кетди. Унинг жойлардаги мулклари эса жумҳуриятларнинг ёшлар ташкилотларига берилди. Демак, эндиликда ўзи йўқ ташкилотнинг номи билан бирон жойни аташ шарт эмас.

Шундан келиб чиққан ва кўпчилик билан маслаҳатлашган ҳолда мен қуйидаги таклифни Тошкент шаҳар Кенгаши раҳбарлари эътиборига ҳавола қилмоқчиман: метронинг «Комсомол» станцияси улуғ астроном олим Улуғбек номи билан аталса узукка кўз қўйгандек иш бўларди. Агар шу иш амалга ошса, қурувчилардан озроқ саъй-ҳаракат талаб этилади, яъни ушбу бекатдаги ниҳоятда жўн комсомол эмблемалари ўрнига буюк алломанинг тафаккур олами, илмий кашфиётлари билан боғлиқ тасвирлар ишланиши керак.

Яқинда собиқ Комсомол парки «Ўзбекистон миллий боғи», деб аталиши муносабати билан бу истироҳатгоҳни таъмир этиш режалари белгиланмоқда. Боғда Алишер Навоий ансамблининг буёнд этилгани шу катта ишнинг бошланиши бўлди. Яна икки йилдан сўнг улуғ олимимиз Мирзо Улуғбекнинг олти юз йиллиги нишонланади. Шу муносабат билан Ўзбекистон миллий боғининг Алишер Навоий ёдгорлик ансамблига туташ ва айни пайтда ҳозир Улуғбек номи билан аташ таклиф этилаётган метро бекати рўпарасида улуғ алломага атаб бир хиёбон бунёд этилса.

Таваллудининг 120 йиллиги яқинлашаётган — Туркистон миллий уйғонишининг отаси —. Маҳмудхўжа Беҳбудий, шунингдек, Фурқат, Чўлпон, Фитрат, Ҳабиб Абдуллаев сингари халқимизнинг содиқ фарзандлари номи билан ҳам Тошкент ер ости йўлининг мавжуд ва эндиликда қурилаётган янги бекатлари аталса, мақсадга мувофиқ бўларди.

М. АБДУЛЛАЕВ

Абдураҳмон ҚАРИМОВ:

УМИДЛАРИМИЗ УШАЛАДИ

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси Жиззах вилоят бўлими ҳам вилоятларнинг гоҳ қўшилиши, гоҳ ажралиши туфайли яхши фаолият кўрсата олмади. Бўлимда раҳбарлар ўзгараверди, ишнинг олға босиши қийин кечди. Ниҳоят, шу йил ёзнинг бошларида жиззахлик ижодкорлар бир овоздан иқтидорли ёзувчи Абдураҳмон Каримовни вилоят бўлими котиблигига сайлашди. Янги котиб қисқа вақт ичида бир қанча ташаббуслар билан чиқди ва кўплаб ишлар амалга оширилди. Мухбиримизнинг А. Каримов билан суҳбати ана шулар ҳақда борди:

Вилоятимизда Ёзувчилар уюшмасининг тўққизта аъзоси ва йигирмадан ортиқ умидли қалам аҳли яшайди. Уларни ҳар бири китоб чиқаришни хоҳлайди. Афсуски, вилоят бўлимининг имконият доираси жуда чекланган, моддий таянчга эга эмас, нашриёти йўқ эди. Вилоят рўзномаларида маҳаллий ижодкорларга ажратиладиган арзимас имконият билан бўлимда муҳокама қилинган қўлёзмаларни ёритиб бўлмасди. Албатта, муаммолар фақат шундангина иборат эмасди. Ижодкорларни уй билан таъминлаш, уларнинг дам олишлари учун ғамхўрлик қилиш, бўлимнинг ташкилий ишлари учун жуда зарур бўлган машина топиш каби қатор-қатор ташвишлар кўп эди. Бундай ҳолларда биз, очиғини айтганда, вилоят раҳбарларининг ёрдамига муҳтож бўлиб қолдик.

Шу йилнинг июнь ойи бошларида вилоят ижроия қўмитасининг раиси Ўктам Олимов билан ижодкорларнинг учрашуви бўлди. Унда биз муаммоларимиз тўғрисида гапирдик. Натижада вилоят ижроия қўмитаси томонидан ташкилотимизга хизмат машинаси ажратилди.

Қадриятларимизни тиклаш, адабиётимиз манфаатларини, қолаверса, ёш қаламкашларга ёрдам бериш каби бир қанча масалаларда ташаббус билан чиқдик. Ташаббусимизни вилоятимиз раҳбарияти қўллаб-қувватлади. Ўтган йили Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмасининг Жиззах вилояти бўлими қошида Шароф Рашидов қадриятини тиклаш комиссияси тузилган эди. Вилоятимиз фаоллари, Ўзбекистон ва СССР халқ ноиблари, ёзувчилар аъзо бўлган бу комиссия ўзбек халқининг атоқли фарзанди Ш. Рашидовнинг номини тиклаш мақсадида ўзининг ҳаракат дастурини ишлаб чиқди. Ўтган йили комиссия саъй ҳаракати туфайли Жиззах туманидаги давлат хўжаликларидан бири, шаҳардаги собиқ Наримонов номли мактаб, Жиззах устки кийимлар фабрикаси эндиликда Ш. Рашидов номи билан аталмоқда. Яқинда яна бир хушхабарни эшитдик, илгари Ульянов проспекти деб аталган шоҳ кўчага ҳамда шаҳар марказидаги Ленин майдонига ҳам унинг номи берилди. Бу йил бўлим ва комиссия ташаббуси билан Шароф Рашидов жамғармасини очиш тўғрисидаги таклиф ўртага ташланди. Шунингдек, Жиззах шаҳрида Ш. Рашидов номидаги ижод боғини барпо этиш хусусида келишиб олдик. Шаҳар ижроия қўмитасининг қарори билан бўлимимиз Жиззах қурилиш саноат банкида жамғарманинг ҳисоб рақамини очди. Бу жамғармага тушган маблағ ҳисобига Жиззах шаҳрида эллик гектарлик боғ барпо этилади. Боғ ҳудудида қурилажак ижод уйи эса келажакда ёзувчиларимизнинг севимли даргоҳига айланади. Ижод уйининг олди адиблар хиёбонига айланади, ёдгорликлар ўрнатилади. Жиззах шаҳрининг Дўстлик майдонидан олиб ташланган Шароф Рашидов бюсти қайта тикланади. Комиссия қарорига кўра, жамғарма ҳисобидан Шароф Рашидов номидаги йиллик мукофот таъсис этилади, бу билан жиззахлик ижодкорлар рағбатлантирилади.

Халқимиз азалдан шеъриятга ҳамнафас халқ. Қанчадан-қанча бахшиларимизнинг оғзаки ижод намуналари авлоддан авлодга ўтиб, мерос бўлиб келмоқда. Бундай бахшилар ҳозирги кунимизда ҳам кўп. Афсуски, улар аксарият ҳолларда эътибордан четда қолишади. Пахтакор туманида истиқомат қилувчи бахши Эргашой Шомурод қизининг термаларини тинглаганимизда беихтиёр ана шулар ҳақда ўйладик. Саксонни қоралаган бахши она бутун умри давомида битилган гўзал мисраларни хотирасига жойлаб яшаяпти. Биз Эргашой она билан суҳбатлашиб, унинг асарларини магнитафон лентасига ёзиб олдик, сўнг эса жамлаб китоб ҳолида нашр этдик. Эргашой онанинг ижодий кечаси ҳам ташкил этилди. Кечада бахши онанинг фарзандлари, неваралари, ҳамқишлоқлари ва вилоятимиз ижодкорлари иштирок этишди. Бундай иш келгусида ҳам давом этади.

Ёшлар орасидан ўсиб чиқаётган истеъдод ғунчаларини аниқлаш ва уларга ғамхўрлик кўрсатиш мақсадида уюшмамиз вилоят китобсеварлар жамияти билан ҳамкорликда «Менинг биринчи китобчам» кўригини ташкил этди. Кўрикда мактаб ўқувчилари иштирок этишди. Кўрик ғолибларига пул мукофотлари белгиланди. Кўрик ғолибларидан бири Ойдин Донишеванинг илк китоби нашрга тайёрланиб, босмахонага берилди.

Китоб нашр этиш борасидаги қийинчиликлар ҳисобга олиниб Жиззах вилояти матбуот бошқармаси ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Жиззах вилояти бўлими қошида нашриёт ташкил этилди. Унда 1991 йилнинг охиригача йигирма босма табоқ ҳажмдаги китоб чиқариш ишлари режасини тузиб олдик.

Йил охиригача Бахмал туманида таниқли драматург ва журналист Анқабой Худойбахтов хотирасига бағишлаб адабиёт байрамини ташкил этиш ниятидамиз. Унинг адабий меросини ўрганиш ва китоб ҳолда чоп этиш мақсадида комиссия ташкил этганмиз. Адабиётшунос олим Олимжон Жўраев бу борада илмий иш олиб бораяпти. Жиззахлик ёш қаламкашларнинг асарларидан иборат давра тўпламини чоп этишга тайёргарлик кўраяпмиз.

Яна бир ниятимиз, вилоят ёш ижодкорларининг семинарини чақириш. Семинарда қатнашган ёшларнинг энг яхши асарлари жумҳурият матбуотига тавсия этилади. Бевосита ўзимизда эса келаси йилдан бошлаб «Муаллифнинг биринчи китоби» туркумидаги нашр ишлари йўлга қўйилади.

ЯХШИЛИККА САДОҚАТ

Майли зарраларга
айлансин юрак,
Меҳру дўстлик бўлиб
сингсин ҳар танга.
Шеъру юрак менга
не учун керак,
Яхшилик қилмаса агар
инсонга.

Ўзбекистон халқ шоири Шукрулло шеъриятининг туб ўзагини ана шу яхшилик, эзгулик, инсонийлик туйғулари ташкил этади. Шоир манзумаларини ўқиркансиз, беихтиёр: шукрким, оламда меҳр-муҳаббат бор, зотан, инсонларни бирликка чорлаб, дунёни асраб тургувчи ҳам меҳр-муҳаббат, яхшиликдир, дейсиз.

Шу кунларда республикамизда атоқли шоирнинг етмиш йиллик юбилейи муносабати билан учрашувлар бўлиб турибди. 15 октябрь куни Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институтида адиб билан мулоқот бўлиб ўтди. Йиғилишни илмгоҳнинг ўзбек адабиёти кафедраси мудири, доцент Тўхта Бобоев очиб, Шукруллонинг ижоди, фаолияти ҳақида қисқача гапирди. Институт ректори Д. Н. Ғаниев шоирни йигирма минг талаба ва мингдан ортиқ ўқитувчилар жамоаси номидан табриклади. Шундан сўнг филология фанлари номзоди С. Мелиевнинг Шукрулло шеъриятининг ҳозирги замон ўзбек адабиётидаги ўрни ҳақидаги маърузаси тингланди.

Учрашувда ЎзФА мухбир аъзоси М. Қўшжонов, республикада хизмат кўрсатган фан арбоби, филология фанлари доктори Н. Маллаев, ТошДД профессори, филология фанлари доктори Н. Худойберганов, филология фанлари доктори П. Шермуҳамедов шоирнинг баракали ижоди, сермазмун ижтимоий фаолияти ва ибратомуз шахси ҳақида тўлқинланиб гапирдилар. Шукруллонинг ўзбек адабиётида ўз ўрни бор. Шеъру достонлари, «Жавоҳирот сандиғи» китоби ва айниқса, «Кафансиз кўмилганлар» асари билан адиб бу ўриннинг дахлсизлиги ва ғоят муносиблигини қарор топтирган, дейишди нотиқлар.

Қизиқарли ўтган бу учрашувда талабалар шоир шеърларидан ўқишди, институт ҳаваскорлар ансамбли ижросида куй-қўшиқлар янгради.

УЧРАШУВ

Ўзбекистон жумҳурияти Маданият вазирлиги қошидаги Маданият ходимлари малакасини ошириш институтида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг бу ерда таълим олаётган клуб ва кутубхона ходимлари билан ижодий конференцияси бўлиб ўтди. Учрашувни институт ректори Сирожиддин Каримов олиб борди. У ҳафталикда маданият мавзусининг қандай ёритилаётганлиги ҳақида ўз фикр-мулоҳазаларини баён этди. Учрашувда иштирок этган ҳафталик масъул котиби Саъдулла Ҳаким, санъат бўлими мудири Ашурали Жўраев йиғилганларнинг кўплаб саволларига жавоб қайтардилар ва ўз ижодларидан намуналар ўқиб бердилар. Учрашувда маданият муаммолари ва уларни ҳафталик саҳифаларига дадил олиб чиқиш ҳақида эътиборли таклифлар айтилди.

Марказий нашрларда

«НОВОЕ ВРЕМЯ»

Сўнгги уч-тўрт йил мобайнида ҳафтада бир марта чиқадиган «Новое время» журналининг обрўйи ўқувчилар ўртасида жуда ошиб кетди. Журналда мамлакатимиз ва чет эл ҳаёти теран публицистик тадқиқ этилмоқда. «Новое время» вақти-вақти билан ўзбеклар ҳақида ҳам материаллар эълон қилиб бормоқда. Масалан, унинг шу йилги 38-сонида «Сиймолар» рубрикаси остида юртдошимиз Тошпўлат Тожиддинов амалга ошираётган эзгу ишлар борасида ҳикоя қилинади. «34 ёшли Тошпўлат Тожиддинов ўз ҳамфикрлари билан Маданият ва умуминсоний қадриятлар халқ академиясини ташкил этиб, бошқармоқда, — деб ёзади журнал мухбири Я. Боровой. — Бу халқаро ғайриҳукумат ташкилотининг вазифаси, Тожиддиновнинг гапига қараганда, «энг қадимги жаҳон цивилизацияларидан бирининг вакили бўлмиш ўзбек халқига юксак руҳоний фазилатларини кенгроқ рўёбга чиқариш имкониятини яратишдан иборатдир». Тошпўлатнинг фикрича, бу мақсадларга бошқа халқлардан маданият соҳасида узилган ҳолда эришиш мумкин эмас. Шу сабабли Халқ академияси қошидаги Москвада жойлашган Руҳоний мерос марказида фақат ислом дини эмас, балки христианлик, буддизм, яҳудизм каби динлар ҳам ўрганилади...»

Халқ академияси Бухорода бунёд этилажак мамлакатимиздаги энг йирик диний-маданий марказ учун 38 миллион сўм ажратди. Тожиддинов уюшмаси Ўзбекистон жумҳуриятидан «тилла бошлар»нинг четга чиқиб кетишининг олдини олиш учун курашиб, Тошкент дорулфунунига, республикадаги мактабларга субсидиялар бермоқда, истеъдодли болаларнинг, миллатидан қатъи назар, чет элларда билим олишларига имконият яратмоқда. Ташкилотнинг хайрия дастурида Ўзбекистоннинг болалар ўлими юқори бўлган туманларида болалар амбулаториялари қуриш кўзда тутилган. «Биз ҳеч кимдан пул олмаймиз, — дейди Тожиддинов, — пулни ўзимиз ишлаб топамиз, ўзимиз одамлар эҳтиёжига сарфлаймиз».

«Тошпўлат Тошкент дорулфунунининг Шарқ факультетида Ленин стипендияси олиб ўқиган, — деб ёзади Я. Боровой. — Сўнгра ислом асосларидан дарс бериб, китоблар ёза бошлади. Бу китоблар «Хизматда фойдаланиш учун» деган гриф остида тарқатиларди. «Исломда уруш ва тинчлик муаммолари» деб номланган каттагина монография ҳам унинг қаламига мансуб. Иш билан ғоят банд Тошпўлат тўрт фарзанд униб-ўсаётган бахтиёр оиланинг бошлиғидир».

ИШИМДА ҚЎЛ КЕЛАДИ

1966 йилдан буён обунаман. Ҳафталикда шеъриятга оид мақолаларим чиққан. Таниқли ёзувчи ва ёш ижодкорларнинг асарларини ҳамда илмий мақолаларни ўқиб ҳузур қиламан. Улар ишимда қўл келади. Чунки мен мактабда ўзбек тили ва адабиётидан дарс бераман. Ўқитувчи ва ўқувчиларни ҳам ҳафталикка ёзилишга даъват этаман. Зеро, обуна бўлган киши ҳеч қачон ютқизмайди.

Эркин ЭШЖОНОВ
Хоразм

●

Талабалик йилларимдан бери обуна бўлиб келаман. Ҳар бир сонини интизорлик билан кутаман. Бу йил ҳам биринчилардан бўлиб севимли ҳафталигимизга обуна бўлдим. Мана, Ўзбекистонимиз мустақил давлат бўлди. Уни тенглар қаторида тенг бўлишига эришиш учун ҳафталик ўз хизматлари билан олдинги сафда боришига ишонаман.

М. ТУРДИАЛИЕВА
Сирдарё

●

Мен «Тарих ва тақдир», «Мерос», «Ихтиёр менда бўлса...», «Очиғини айтганда» каби рукнларда берилаётган мақолаларни қизиқиб ўқийман. Лекин айрим шеърлар кишини қониқтирмайди. Бу адабиёт ҳафталиги бўлгач, ҳар бир чоп қилинаётган нарса тарозуга солиб кўрилиши даркор, деб ўйлайман. Санъат соҳаси бўйича берилаётган муаммоли чиқишлар ҳам анча сусайиб қолди.

Шароф ИСОҚОВ
Қирғизистон

●

Дастлаб қишлоқда фақатгина мен «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га ёзилган эдим. У ҳамқишлоқларимни ҳам қизиқтириб қолди. Ҳозир эса ўттизга яқин оила обуна бўлаяпти. Бизга «Инсон, ахлоқ ва қонун», «Адиб ва жамият» рукнларида берилаётган мақолалар маъқул келади. Иложи бўлса ҳар бир сонда ёритиб борилса.

Бу йил лоторея ўйини ташкил этибсизлар. Бу яхши. Аммо ютуқ ажратилаётганда таниш-билишчилик бўлмасмикан...

Йўлдошбой ХОЛМАТОВ
Тошкент

ОБУНА—92

●

Ҳафталик маданий дам олишимизда катта улуш қўшаяпти. Айниқса, охирги бетда чоп этилаётган ҳажвий шеър ва ҳикоялар муштарийлар меҳрини қозонаяпти. Шу сабабли мен ҳар йил иккиланмасдан обуна бўламан. Фақат бир истагим бор. Тожикистон жумҳуриятида яшаб ўзбек тилида асар ёзаётган ёзувчиларнинг ижодларидан ҳам вақти-вақти билан намуналар бериб борсангизлар.

Сафарали ҲОЖИЕВ
Тожикистон

Ўзбекистон жумҳурияти Маданият вазирлиги ва М. Турғунбоева номидаги ўзбек халқ рақс «Баҳор» ансамбли жамоалари балет артисти Ж. Ғаниевага отаси, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Учқун ҒАНИЕВ

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

«Дўрмон ҳангомалари» эълон қилингач, тўғрисини айтсам, кўнглимда бу самимий ҳазил-мутойибалар жамоатчиликда қандай фикр уйғотаркин, айниқса ҳангома қаҳрамонлари ҳазилни тушунишармикан, деган хавотир ҳам йўқ эмасди. Хайриятки, беҳуда хавотирланган эканман. Кўпчилик хайрли иш бошлабсиз, буни яна давом эттиринг, дейишди.

Баъзи оғайнилар эса, ҳазиллашиб, сенинг олдингда бир гапни айтиб бўлмас экан, дарров латифангга қўшворар кансан, дейишса, бошқаси, э, менда бундан ҳам зўрроғи бор эди, чойхонада бир эрисанг эшитасан, дея кўнглимга чўғ ташлашди. Фақат бир сатирик акамиз ғайирлиги тутдими, йўлланманинг пулини (Дўрмон ижод уйига бериладиган йўлланмани айтмоқчи) чиқарволибсиз-да, дея минғирлаб қўйди.

Мухлислар сезган бўлишса керак, ҳангомалардан мақсад шунчаки айрим ижодкорларни улуғлаш, мақташ эмас. Яширишнинг ҳожати йўқ, шоир, ёзувчи халқи ҳам фаришта эмас, жонли одам. Мураккаб ҳаётимизнинг чигал муаммоларидан унинг ҳам асаби обдон таранглашган, пайти келса ҳатто ўз ҳамкасби билан ҳам кишнашиб, тепишишдан тоймайди, охирги марта қачон астойдил, юракдан кулганини эслолмайдиган даражада жиддийлашиб кетган. Зора, бу ҳангомалар уларнинг кўнглини юмшатиб, ўзаро муносабатларда илиқлик, самимий бир хайрихоҳлик руҳини уйғотса... Айни чоғда уларни жонли инсон сифатида ўқувчи кўнглига яқин қилса...

ДЎРМОН ҲАНГОМАЛАРИ

АЙЛАНСАНГ ҲАМ ПИВОХОНА, УРГИЛСАНГ ҲАМ ПИВОХОНА

Шоир Ҳусниддин Шарипов пивохўрлиги билан ном чиқарган эди. У бир куни кўчада кетаётган экан, рўпарасидан чиққан йўловчи «дорихона қаерда», деб сўраб қолади.

— Мана шу кўчадан озгина юриб, биринчи муюлишга етганда чапга бурилиб, яна кетаверасиз, — дея тушунтира бошлайди шоир. — Дарвоқе, у кўчада эски пиво заводи бўларди, пивоси жуда зўр эди, э, ҳозирги пиволар пивоми?!

— Дорихона...

— Дорихонами? Катта чорраҳадан ўнгга бурилгач, театрнинг эски биноси ёнидан ўтасиз. Илгари буфетида чехларнинг пивоси сотиларди. Биз томошага эмас, атай пиво ичгани борардик. Театр планини биз пивохўрлар ҳисобига бажарарди. Пиво келмай қўйгач, театр ҳам мана ўтириб қолди.

— Узр, мен дорихонани...

— Э, бердисини айтгунча шошмай туринг-да, укагинам. Демак, чорраҳадан ўнгга буриласиз. Мўъжазгина шиша бинога дуч келасиз. Бу — янги қурилган пивохона. Кириб ўтирманг, сувни кўп қўшишади, шоввозлар. Ҳалиги йўлдан роппароса яна бир ярим чақиримча юрсангиз ҳунар-техника билим юртининг ётоқхонаси кўринади. Ётоқхонанинг шундоқ орқаси пивохона! Абдужалил деган сотувчи йигит бор. Мўйлов! Мени айтди десангиз сув қўшилмаганидан топиб беради.

— Кечирасиз, менга пивохона эмас, дорихона керак эди.

— Э, шундайми? Дорихонани билмас эканман. Афсус... — дея шоир бошини қашлайди ва ногоҳ муҳим нарса эсига тушгандек жонланиб, қўшимча қилади. — Дарвоқе, пивохонадаги любой пивохўрдан сўрасангиз айтиб беришади дорихона қаердалигини?..

ОЗОДЛИК ДАРАХТИ

Абдулла Орипов Шукур Қурбон билан Дўрмондаги дала ҳовлисида кўчат экмоқчи бўлади. Ёрдамчилар келиб, кўчатлар оралиғи ва ернинг чуқурлиги қанча бўлишини обдон ўлчаб, кўрсатиб кетишгач, бир четда энсаси қотиброқ ўтирган шоир шогирдидан илтимос қилади:

— Шукуржон, кетмонни олиб, мана бу чуқурларни кўмиб чиққин.

— Ие, ҳали кўчат экмасдан тупроқ тортамизми? — дейди Шукур Қурбон ҳайрон.

— Улар кўрсатган жойга экмаймиз! — дейди Абдулла ака қатъий оҳангда, — Қаёққа борсанг, чеклаш, ман қилиш. Бу ерда ҳам шу — у ерга эмас, бу ерга эк! Оралиғи шунча! Чуқурлиги мунча! Йўқ, бу кўчатни ҳов ана бу ялангликка экамиз: Озодликнинг ягона дарахти бўлиб кўкариб турсин!

Озодликнинг ўша ягона дарахти ҳали ҳамон яшнаб-кўкариб шабадада нафис чайқалиб турибди.

ЖИДДИЙЛИК

— Абдулла ака билан бирга улфатчилик қиламиз, мириқиб гурунглашамиз. Аммо эртаси куни учрашиб қолгудек бўлсак, ҳамиша таниб-танимаганга солиб ўтиб кетар, кўринишдан ниҳоятда жиддий тортиб қолар эди, — дейди Шукур Қурбон. — Мен буни тушунолмай ҳайрон қолардим. Ахийри бир куни ботиниб, секин сабабини ўзидан сўрадим. Абдулла ака бир кулимсираб қўйди-ю, шундай жавоб қилди:

— Кайфчиликда нималар деганим, кимларни ранжитиб, хафа қилганим эсимдан чиқиб кетиши мумкин. Эртаси куни дуч келган одам билан қаймоқлашиб, салом-алик қиладиган бўлсам, қайси биридан кечирим сўрашим керак экан, дея бошим қотади. Жиддий юрсам, ҳеч ким юрак ютиб ёнимга келолмайди, ортиқча дахмазадан ҳам қутуламан.

ОТИНГ НИМАЙДИ?

Шоир Азиз Абдураззоқ кўчада таржимон Ҳасан Тўрабековни учратиб, улфат топилганидан суюниб кетади:

— Ҳасанжон, бирон жойга бориб мундоқ гурунглашмаймизми бу фоний дунёда?

— Майли, Азиз ака! — Ҳасан ака кўнгилчан одам эмасми, ноилож рози бўлади.

Буфетга киришади ингичка йўғон бўлиб. Ҳасан ака икки стаканда тўла ичкилик келтиради. Оз-моз қизиб олишгач, яна ичишади. Кейин яна...

Ҳасан ака хизматдан чарчамайди. Бир маҳал Азиз ака сархуш бўлиб, бошини қуйи солганча кўзларини юмиб, жимиб қолади. Анчадан сўнг қаддини ростлаб, ҳамшишасига ажабланиб қарайди:

— Сен... отинг нимайди?

БИР КУНЛИК ОВҚАТ

Таржимон Ҳасан Тўрабеков бир иш билан ёзувчиларнинг Дўрмондаги ижод уйига боради. Қайтишда мундоқ қараса, арғувон соясида Азиз Абдураззоқ билан Шукур Холмирзаев улфатчилик қилишаётган экан. Олдиларидаги эски рўзнома устида ярми бўшатилган ароқ билан бир яримта сўлиган редиска.

Ҳасан ака машинасидан тушиб, улар билан салом-алик қилади ва шошиб турганини айтиб, кетмоқчи бўлганида улфатлар илтифот қилиб, ароқ тутишади.

— Узр, мен рулдаман, — дейди Ҳасан ака.

— Э, олаверинг, мелиса ўзимизники!

— Энди...

— Олинг, олинг!

Ҳасан ака бир ароқ тўла пиёлага, бир ғарибгина «дастурхон»га ноилож қараб туриб, шундай дейди:

— Шуни ичиш керак бўлса, ичвораман, аммо унда дастурхонларингда ҳеч вақо қолмайди.

— Э, Шукур, қўйинг, кетаверсин, бизнинг бир кунлик овқатимизни еб қўяркан! — дейди Азиз ака.

ЕТМИШ ЙИЛЛИК ОЧЛИК

Машҳур шоир Эркин Воҳидов океан ортига сафар қилганида америкалик ўзбеклар уни жуда яхши кутиб олишади. Диққатга сазовор жойларни кўрсатишади, таниқли одамлар билан таништиришади. Ўша маҳалда америкалик машҳур олим, доктор Хайдер Оқ уй рўпарасида ҳукумат сиёсатига қарши норозилик билдириб, очлик эълон қилган, бу воқеа бутун дунёда анча-мунча шов-шувга сабаб бўлган кезлар эди. Бир гурунгда Эркин ака ватандошларидан сўрайди:

— Жаноб Хайдер шунча вақтдан буён очликка қандоқ чидаётган экан? Ёши ҳам бир жойга бориб қолибди.

— Тўғри, у фақат нон, сув билан тирикчилик қилади, холос, — жавоб беришибди мезбонлар.

— Э-ҳа, ҳали шуми очлик дегани? — дея ҳайратланибди Эркин ака. — Унда бизнинг ўзбек халқи етмиш йилдан буён очлик эълон қилган экан-да.

ТАНИШЛАР ЗЎР

Тонг саҳарда қўшнилар — шоир Мирпўлат Мирзо ва Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси директори Бобохон Шарипов билан пойтахтнинг эски шаҳар маҳаллаларидан бирига маъракага бордик. Чой ташиб, хизмат қилиб юрган ўрта ёшлардаги бир киши ногоҳ ёнимизга ўтириб, гурунглашиб қолди. Гап орасида ҳамма жойда танишлари борлигини айтиб, мақтана бошлади:

— Журналист оғайним китобини чиқаролмай юрган экан, нашриётдаги танишларни ишга солиб, икки ҳафтада китобини чиқартириб бердим!

— Мана бу оғайнимиз ҳам китоб чиқартираман деб сочлари тўкилиб кетди, — дедим Бобохонни кўрсатиб. — Иложи бўлса ёрдамлашворинг!

— Э, бир оғиз гапингиз! Яхши йигитларга ўхшайсизлар! Ғафур Ғулом нашриётида чиқартириб берсам бўладими?

— Бўлади! Ўзиям худди ўша ерда... чиқартирмоқчи бўлиб юрибди! — сир бой бермаслик учун гапнинг нишабини тўғрилаб юбордим.

Бобохон янги таниши билан эртаси куни нашриёт директори қабулхонасида учрашадиган бўлиб келишишгач, эски танишлардек хайрлашишди.

ҲАЗИЛ

Машҳур тилшунос олим Собиржон Иброҳимов ҳазилкаш одам эди. Бир куни у хотини билан меҳмонга жўнайди. Трамвайга чиқишгач, дарҳол иккита чипта олади. Шу маҳал енгига қизил тасма боғлаган назоратчи келиб текшира бошлайди. Собиржон ака битта чиптани кўрсатиб, деразадан серқатнов кўчани томоша қилиб ўтираверади. Назоратчи опадан чипта сўрайди, опа эрига ишора қилади. Собиржон ака эса гўё ҳеч нима тушунмагандек елка қисади-ю, яна ташқарига қараб тураверади. Ахийри опанинг сабри чидамай, эрига жаҳл билан хитоб қилади:

— Ҳой, дадаси, чиптани кўрсатмайсизми?

— Кечирасиз, сиз мени кимгадир ўхшатаяпсиз чоғи! — дейди Собиржон ака хотинига ҳайрон тикилиб.

Назоратчи хуноби ошиб, қистай бошлайди.

— Вой, дадаси, бу нима қилганингиз?! — хотин бояқиш гоҳ назоратчига, гоҳ эрига аланг-жаланг ҳайрату илтижо билан мўлтираб қарайди.

— Мен бу кампирни танимайман, биринчи марта кўриб турибман. — Собиржон ака масалага узил-кесил аниқлик киритган бўлади-ю, яна тескари ўгирилиб олади.

— Қани опажон, уч сўм жарима тўлаворинг! — назоратчи ниҳоят қармоғига лаққа балиқ илинган овчидай мамнун бўлиб, ҳукм чиқаради. Опа эса эрини койиганча рўмолининг учига тугилган тангаларни санашга тушади.

Манзилга етишгач, Собиржон ака қовоғини солганча аразлаб ўтирган хотинига оҳиста гап қотади:

— Қўй энди, хафа бўлма, сенга ҳаддим сиғиб бир ҳазил қилгим келди-да!

— Э, ҳазилингиз қуриб кетсин!

МУХЛИС

Илк насрий асари — «Сарбадорлар» тарихий романи билан китобхонлар назарига тушган шоир Муҳаммад Али бир куни машинасида шошиб ишга кетаётган экан, чорраҳада мелисанинг тўхташга ишора қилганини пайқамай қолади. Ўқланган милтиқдек тайёр турган мелиса кейинги чорраҳага етар-етмас орқасидан қувиб келиб, тўхтатади. Шоир ичидан зил кетса-да, ноилож ўзини қўлга олиб, оҳиста сўрайди:

— Хўш, нима гап ўзи? Тинчликми?

— Тинчлик, Муҳаммад Али ака! — дейди шоирни таниган мелиса йигит негадир мулойим тортиб. — Мен сиздан шу... «Сарбадорлар» романингизни қандай ёзгансиз деб сўрамоқчи бўлиб юрувдим.

— Романни... яхши ёзганман! — мелиса халқидан юрак олдириб қўйган шоир ишнинг осон кўчаётганидан қувониб, беихтиёр шундай деб юборганини сезмай қолади.

— Қандай манбаалардан фойдаланганингизни билмоқчи эдим!

— Э... шундайми? — Ногоҳ шу ҳолатнинг ўзи шоирга нашъа қилиб кетади. — Адабиётга шунчалик қизиқар экансиз, мундоқ олдимга келмайсизми? Бафуржа гурунглашмаймизми?..

— Энди... бунга вақт қайда дейсиз ака?! — дейди мелиса ҳасратомуз, — айбга буюрмайсиз, бир мухлис сифатида, ҳаддим сиғиб...

— Эҳ, қанийди ҳамма мелисалар ҳам сиздақа бўлса! — дейди шоир мамнун бўлиб.

Э, ДАРВОҚЕ

Паришонхотирлиги билан донг чиқарган заҳматкаш олим ва ёзувчи Маҳкам Маҳмудов дуч келган жойда «Қисаси Рабғузий»нинг тап-па-тайёр қўлёзмасини чоп этмаяпти, дея Нур ижодий ишлаб чиқариш бирлашмасининг директори Асрор Самадни ғийбат қилаверибди. Бу узунқулоқ гапларни ахийри Асрор ака ҳам эшитибди. Бир кун у Маҳкам акани кўриб, сўрабди:

— Маҳкамжон, нега менинг қулоғимни қиздириб юрибсиз?

— Нега ўзингиз Рабғузийни чиқармаяпсиз?

— Бизга қўлёзмани топширганмисиз ўзи?

— Э, дарвоқе... — Маҳкам ака пешонасини силаб хатосини тан олибди.

СИЗДАН НИМА КЕТДИ

Сурхондарёлик бир шоир насрга ўтиб, биратўла каттакон роман ёзади. Аммо янги асарини бирон жойга маъқул қилолмай, бояқиш анча сарсон бўлади. Ахийри роман нашриётда муҳокама қилинади. Муаллиф шоир сифатида умрида эшитмаган мақтовларни шу ерда эшитади. Чунки сўзга чиқувчиларнинг аксарияти худди келишиб олгандек, гапини шундай бошлайди:

— Фалончи акамиз дурустгина шоир эди, аммо бу романи...

Шу тарзда романнинг пўстаги қоқилаверади. Фақат Низом Комилов теша тегмаган гап қилади:

— Ўзингизни ҳам, бизни ҳам қийнамай, романни биратўла яхшироқ ёзиб қўя қолсангиз бўлмасмиди? Сиздан нима кетди?

ЛОМБАРД

Бундан бир неча йиллар муқаддам маҳалладош шоир, ёзувчилар аҳён-аҳёнда гап-гаштакка тўпланиб турардик. Зиёфат гали Рауф Парфига келган куни Мирпўлат Мирзо билан шоирнинг уйига борсак, хонадон соҳибларидан ҳеч ким йўқ экан. Ичкаридан Рауф аканинг фарғоналик шогирди Ғулом Фатҳиддин чиқди. Бугун туғилган куни эканини айтиб, астойдил уйга таклиф қилди. Ишонқирамаган эдик, эринмай паспортини кўрсатди, қарасак, ростдан ҳам туғилган куни экан. Ноилож ичкарига кирдик. Кўп ўтмай бошқа меҳмонлар ҳам бирин-кетин келаверишди. Қўшни йўлакда турадиган Иброҳим Ҳаққул ҳам ҳозир бўлди. Ғуломжон ҳаракатга тушиб кетди. Мезбонларнинг йўқлигини билдирмай, баҳоли қудрат бизни меҳмон қилишга уринарди. Орадан икки-уч соат ўтгач, Фарғонадан узоқ йўл босиб Рауф аканинг яқин дўсти Дадахон Ҳасан ҳам етиб келди. Хуллас, келиш эҳтимоли бўлганларнинг ҳаммаси тўпланди, фақат мезбонлардан дарак йўқ эди. Анча-мунча ичмайдиганлар ҳам аламидан ичиб, ширин бўлиб олишди. Мезбоннинг йўқлиги ҳам эсдан чиқиб кетди. Алламаҳалда эшик қўнғироғи жиринглаб, остонада Рауф ака хотини билан кўринди.

— Э, хотин, ичкарида инсонлар борга ўхшайди! — деди Рауф ака таажжуб ила хитоб қилиб.

— Шунақасиз-да! — деди Дилором эрига таъна қилиб. — Наҳотки меҳмонлар келишини билмаган бўлсангиз?!

— Масалан мен билмас эдим. Ўзингиз-чи?

— Э, қўйинг-э! — уй бекаси ҳафсаласи пир бўлгандек қўл силтади-ю, ичкарига кириб кетди.

Салом-аликдан сўнг яна гурунг давом этаверди. Фақат Дадахон ака ҳамон тажанг дилтанг эди. Ахийри у Рауф акага қараб зуғм қила кетди.

— Сенда ўзи озгина масъулият, одамгарчилик борми? Шунча одамни лақиллатиб, қаёқларда юрибсан? Беш юз километрдан аҳмоқ бўлиб келибман-а!

Рауф ака қарайдики, аҳвол чатоқ, энди ҳазил-мутойиба билан қутулолмаслигига кўзи етиб, тўғрисини айтиб қўя қолди:

— Ҳамма нарса етарли эди, фақат арзимаган нарса — пул савил топилмай қолди-да! Бир жойдан озгина қалам ҳақи чиқиши керак эди, уям бўлмади. Ноилож ломбард (гаровхона)га борсак, у ҳам ишламас экан.

Шунда ҳозиржавоб Мирпўлат Дадахон акага ишора қилиб, (унинг яқин одамларига кўрсатадиган беғараз саховатини назарда тутди чоғи) шундай луқма қилди:

— Ломбард Фарғонага кетиб қолган экан, денг!

Самимий қаҳқаҳадан кўнгиллардаги жамики ғуборлар тарқаб кетгандек бўлди.

ПАЙҒАМБАР ОШИ

Бир куни Азиз Абдураззоқ кўчада Мирпўлат Мирзони учратиб, шундай дейди:

— Мирпўлат, сени учратганим яхши бўлди. Пайғамбар оши бермоқчи эдим. Эртага сабзи арчишга келгин.

— Жуда яхши ўйлабсиз, Азиз ака! — дейди Мирпўлат одатича кулимсираб. — Дарвоқе, ҳалигиндан ҳам бўладими?

— Мен ичишни ташлаворганман-ку, Мирпўлат.

— Э, шундайми? Унда бозордан тайёр тўғралган сабзи олиб қўя қолинг.

ТАРҚАТИШДАН ОЛДИН!

Тўлқин Рустамов нашриётга директор бўлган кезлар экан. Бир куни шеърият бўлими билан шошилинч мажлис ўтказишга тўғри келибди. Аммо ходимлардан на Абдулла Орипов, на Сайёр, на Тўлқин жойида эмиш. Директор тутоқиб кетибди:

— Қидиринглар! Ернинг тагидан бўлса ҳам ходимларни топинглар!

Котиба хонама-хона юриб, яна ҳеч кимни тополмабди. Ахийри бўлим мудири Эркин Воҳидовнинг ўзи келиб қолибди. Директор уни астойдил койибди:

— Эркинжон! Бу қандоқ гап ахир? Мажлис ўтказайлик десак ҳеч ким йўқ! Шеърият бўлимини умуман тарқатвориш керак!

— Шеърият бўлимини тарқатиш мумкин эмас! — дебди Эркин ака.

— Нега энди? — директорнинг баттар жаҳли чиқибди. Столга муштлаб дағдаға қилибди. — Тарқатвораман!

— Тарқатиш учун олдин уларни бир жойга тўплаш керак! — дебди Эркин ака.

ДЎСТЛИК

Эркин Воҳидов Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётига директор бўлган кезлар экан. Бир даврада сўқоқлик шоир Ориф Одилхонов қадаҳ кўтариб, шундай дебди:

— Биз Эркин Воҳидов билан қалин дўстмиз!

— Тўғри, биз сиз билан дўстмиз, — дея жавоб қилибди Эркин ака, — чунки сиз бизга шеър олиб келмайсиз-да!

ТАНБЕҲ

Кунлардан бир куни Саид Аҳмад қаердандир юборилган юз сўмлик қалам ҳақини хотини Саида опадан қандай яширсам экан дея хаёл суриб ўтирганда уйига Миртемир домла келиб қолади. Саид Аҳмад нажот топилганидан суюниб, шоирни тўрга ўтқазади. Опа дастурхон ёзиб, ошхонага чиқиб кетгач, Саид Аҳмад домлага юзланиб, шундай дейди:

— Ўзингиз биласиз, бу хотин зотидан ҳеч нарсани яшириб бўлмайди. Мана бу юз сўмни олиб туринг, келинингиз кирганда сиздан қарз сўрайман. Озгина таранг қилиб, тезда қайтариш шарти билан менга қарз берган бўласиз. Келишдикми?

Шоир иккилана-иккилана рози бўлади. Опа кириб ўтиргач, Миртемир худди игна устида ўтиргандек безовталанаверади. Саид Аҳмад ҳам негадир қарзини сўрайвермайди. Ахийри шоирнинг тоқати тоқ бўлиб, ёнидаги ўша пулни секин дастурхонга қўяди:

— Саид Аҳмад! Мана, пулингни ол! Иккинчи бунақа номаъқулчилик қилма! Хўпми?!

ҲАЙРАТ

Ашаддий китоб мухлиси Маҳмуд Саъдий кўчада бир даста китоб кўтариб кетаётса, олдидан Йўлдош Эшбек чиқиб қолади.

— Маҳмуд ака, бу қандай китоблар? — қизиқсиниб сўрайди шоир.

— Борхес, Маркес, Жойс, Шелли, Пристли, Лорка... — дея Маҳмуд ака фахрланиб китобларини кўз-кўзлайди. Ногоҳ шоирга бир тегажоқлик қилгиси келади: — Сен буларни ўқимай қандай шоир бўлиб юрганингга ҳайронман.

— Улар ҳам мени ўқимай қандай ёзишганига ҳайронман!

ЯХШИ ГАП БИЛАН...

Ёзувчи Шукур Холмирзаев ташқи дунёдан айро тушиб, эртадан кечгача Дўрмондаги хонасида машинкасини чиқиллатишдан чарчаб, юраги сиқилганда, гоҳо кўнгил чигилини ўша синовдан ўтган заҳри қотил билан ёзиш одати ҳам бор эди. Аммо ичкиликка қарши кураш шиори кун тартибига чиққандан буён бу зорманда ҳам анқога шафе бўлиб қолди.

Бир гал Шукур ака ичкилик қидириб, бормаган жойи, сўрамаган одами қолмайди: бош ошпаз Исроилда ҳам, Азиз акада ҳам йўқ! Сигаретасини тинимсиз тутатиб, ҳужрасига киради, яна ташқарига чиқади, тажанг-дилтанг бўлиб ўзича режа тузади: «Пастки қаватдаги шоирда бор, аммо у қишда қор сўрасанг ҳам бермайди, ўлгудек қурумсоқ. Наҳотки чораси бўлмаса? Шошма, бир уриниб кўрсамчи?»

Шукур ака кўнглига бир шумликни тугиб, ўзича бир кулимсираб қўяди ва елкасига чопонини ташлаб, пастга тушади.

Ёши ўтиброқ қолган шоир бир қаламкашни оғзига қаратиб, гурунглашаётган экан. Шукур ака усталик билан гурунгга қўшилади. Сўнг, гапни айлантириб адабиётга, шеъриятга бурадию завқ-шавқ билан ўша шоир ижоди ҳақида гапира бошлайди:

— Сиз буюк шоирсиз! Буюклигингизни ўзингиз ҳам билмайсиз. Айниқса, мана бу шеърингиз зўр чиққан!

Шукур ака шундай дея шоирнинг шеърини ёддан ўқий бошлайди. Ўқиганда ҳам қойилмақом қилиб ўқийди. Бояқиш шоир азбаройи эриб кетганидан оғзининг таноби қочиб, ҳуда-беҳуда илжаяверади.

Шукур ака темирни қизиғида босиб, кетма-кет яна ўқийверади. Ёш қаламкаш ҳам ҳайратдан анграйиб қолади. Шоир эса аста ўрнидан туриб, столга ҳали очилмаган бир шиша «новча мўйсафид»дан қўяди. Улфатчилик бошланади...

Ногоҳ эшик тақиллайди. Бир лаҳза холи қолишгач, ёш қаламкаш Шукур акадан сўрайди:

— Шунақа зўр шоирми бу киши, Шукур ака?

— Э, қаёқда... Қани, урдик!..

Шодмонбек ОТАБОЕВ

Рассом Рауф АҲМЕДОВ

ЭЪЛОН

«ОИЛА ВА ЖАМИЯТ»

ҳафтанинг пайшанба кунлари чоп этилмоқда ва уни минглаб кишилар қўлма-қўл қилиб ўқимоқдалар. Фарзандлари камолини, рўзғорининг тинчлигию қут-баракасини тилаган ўн минглаб кишилар «Оила ва жамият»га аллақачон обуна бўлиб қўйдилар. Чунки

«ОИЛА ВА ЖАМИЯТ»

меъдангизга тега бошлаган сиёсий баҳслару муаммобозликлар билан бошингизни қотирмайди. Аксинча, Сиз турмуш ташвишларидан толиққан кезларингизда «Оила ва жамият»ни ўқиб, мазза қиласиз. Дам оласиз. «Оила ва жамият» фарзандлар тарбиясидан тортиб то эр-хотин ўртасидаги нозик масалаларгача бағишланган ажойиб ҳафталик. «Оила ва жамият»ни ўқиб ҳеч ким зерикмайди. У Ўзбекистондаги ЭНГ АРЗОН, энг қизиқарли, каттаю кичик севиб ўқийдиган бахтли кишиларнинг газетаси. «Оила ва жамият»га обуна бўлсангиз, йил бўйи ўзингиздан миннатдор бўлиб, хотиржам юрасиз.

«ОИЛА ВА ЖАМИЯТ»НИНГ ЙИЛЛИК ОБУНА БАҲОСИ 10 СЎМ 56 ТИЙИН.

ОБУНА ИНДЕКСИ — 64654.

«ОИЛА ВА ЖАМИЯТ» БИЛАН БИРГА РЎЗҒОРИНГИЗГА БАХТ, ҚУТ-БАРАКА КИРИБ БОРСИН!

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАРИ УЮШМАСИ ВА ЖУМҲУРИЯТ МАДАНИЯТ ВАЗИРЛИГИ

•

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН КП МҚ НАШРИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АҚБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

МУҲАРРИРИЯТ МАНЗИЛГОҲИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49, БЎЛИМЛАР: ижтимоий ҳаёт — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56, хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

Навбатчи муҳаррир — Абдунаби ҲАЙДАРОВ

Босишга топшириш вақти — 20.00 Босишга топширилди — 19.15

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

•

БАҲОСИ 25 ТИЙИН